

কবি বামসবস্বতী কৃত

গীতংগারিণ্দ

সম্পাদক :

শ্রীসত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, এম. এ, ডি. ফিল.

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

লন্নাচ'বুক ষ্টল

গুৱাহাটী : অসম

গীতগোবিন্দ

1597

This book is disitalised by
Dr Jitumani Choudhury,
Graduate Teacher Howly HS School,
in order to preserve and extend
access for academic purpose.

শ্রীসত্যেন্দ্রনাথ শৰ্মা

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

STUDENT'S LIBRARY

Howly Govt. Aided High School.

No..... Date.....

লন্নাচ বুক ষ্টল

গুৱাহাটী : অসম

প্ৰকাশক :
শ্ৰীবিচিত্ৰনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা, বি-এল
লয়াৰ্চ বুক ষ্টল
গুৱাহাটী, অসম

প্ৰথম প্ৰকাশ—১৯৫৫

1597

মুদ্ৰাকৰ :
শ্ৰীতীৰ্থনাথ পাল
নবজীৱন প্ৰেছ
৬৬ গ্ৰে ষ্ট্ৰীট, কলিকতা-৬

কাব্য-পৰিচয়

(১) জয়দেৱ পৰিচয় :

সংস্কৃত কাব্য-বসিক মাত্ৰবেই গীতগোবিন্দৰ ‘মধুব-কোমলকান্ত পদাবলী’ৰ লগত পৰিচয় আছে। গীতগোবিন্দৰ জনপ্ৰিয় গীতসমূহৰ লগত পৰিচয় থাকিলেও এই কাব্যৰ কবি জয়দেৱ সম্বন্ধে বৰ বেছি জনা নাযায়। গীতগোবিন্দত কবিয়ে তেওঁৰ পিতৃৰ নাম ভোজদেৱ, মাতৃৰ নাম বামা দেৱী আৰু বন্ধুৰ নাম পদাশৰ বুলি পৰিচয় দিছে। তৃতীয় সৰ্গৰ দ্বিতীয় গীতত নিজকে কেন্দ্ৰবিশ্ব গ্ৰাম নিবাসী বোহিগীৰমন ৰূপে পৰিচয় দিছে। এই কেন্দ্ৰবিশ্ব বৰদেশৰ বীৰভূম জিলাৰ বৰ্তমান কেন্দুলী গ্ৰামেই বুলি পণ্ডিতসকলে দৃঢ় মত দাঙি ধৰিছে। ডাঃ থিয়াল্ডন চাহাবৰে অৱশ্যে মিথিলাতহে জয়দেৱৰ জন্মভূমি বুলি অভিমত দি গৈছে। আগৰটো সিদ্ধান্তক আজি-কালি সকলোৱে স্বীকাৰ কৰে। কাব্যৰ পৰা জনা যায় জয়দেৱৰ পদ্মাৱতী আৰু বোহিগী নামৰ দুগৰাকী পত্নী আছিল। পদ্মাৱতী আৰু জয়দেৱৰ জীৱন সম্বন্ধে জনশ্ৰুতি বা কিম্বদন্তী দুই-চাৰিটা প্ৰচলিত আছে। এই কিম্বদন্তী অৱশ্যে পদ্মাৱতী জগন্নাথ মন্দিৰৰ দেৱদাসী আছিল। জগন্নাথদেৱৰ দ্বাৰা অপ্ৰাদিষ্ট হৈ জয়দেৱে পদ্মাৱতীক পত্নীৰূপে গ্ৰহণ কৰে। নৃত্য-নিপুণা পদ্মাৱতী জয়দেৱৰ কবিত্ব বিকাশত অস্তৰায় নহৈ প্ৰেৰণাৰ উৎসহে হৈছিল। জয়দেৱে গীতৰচনা কৰি গাইছিল আৰু সেই গীতৰ তালে তালে পদ্মাৱতীয়ে নাচিছিল। বামসৰস্বতীয়ে অসমীয়া সংস্কৰণত এই জনশ্ৰুতি অৱশ্যেই লিখিছে :—

“বাৰ নিজ ভাৰ্যা ভৈলা নামে পদ্মাৱতী
নানা বিধ বাক্য ৰচনাত চক্ৰবৰ্তী

জয়দেৱে মাধৱৰ স্তৱিতক বৰ্ণাৱে

পদ্মাবতী আগত নাচন্ত ভঙ্গিভাৱে (পদ ১০)

উমাপতিধৰ, গোৱৰ্দ্ধন আচাৰ্য্য, ধোয়ী কবিৰাজ আৰু শৰণ নামৰ চাৰিজন সমসাময়িক কবিৰ কাব্য-প্ৰতিভা সহক্ৰেও গীতগোবিন্দত কৰিয়ে উল্লেখ কৰিছে। উক্ত কবি চাৰিজন লক্ষণসেন বজাৰ সভাসদ আছিল। শ্ৰীমদ্ভাগৱতৰ 'বৈষ্ণৱ-তোষিণী' টীকাত উমাপতিধৰ সহক্ৰে এই দৰে আছে "শ্ৰীজয়দেৱ সহচৰেণ মহাৰাজ লক্ষণসেন মহাপ্ৰবৰেণ উমাপতিধৰেণ" ইত্যাদি। গোৱৰ্দ্ধন আচাৰ্য্যই আৰ্য্যা-সপ্তশতী ৩৯নং শ্লোকত "সেনকুলতিলকভূপতি"ৰ সভাসদ বুলি পৰিচয় দিছে। গুৰুধ্বজ বা চিলাৰায়ে লেখা "সাৰৱতী" নামৰ গীতগোবিন্দৰ টীকাত উক্ত কবি চতুৰ্থৰ উল্লেখ থকা শ্লোকটোৰ ব্যাখ্যা প্ৰসঙ্গত এই দৰে দেখিছে— "লক্ষণসেনসভাসদাঃ স্বৰূপকথনেন নিজোৎকৰ্ষ প্ৰতিপাদনেন স্বকাব্য-নাট্যাত্ম্যং হৃচয়তি ॥"

(২) গীতগোবিন্দ পৰিচয় :

দ্বাদশ সৰ্গত বিভক্ত ২৪টা গীতৰ সমষ্টিয়েই গীতগোবিন্দ কাব্য। পূৰ্ণৰাগ, বিবহ, উৎকৰ্ণা, মান আৰু সন্তোগ আদি শৃঙ্গাৰ বসৰ বিভিন্ন অৱস্থাৰ বৰ্ণনাৰ যোগেদি নায়ক শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু নায়িকা ৰাধাৰ মিলন দেখুৱা হৈছে। গীতবোৰ মাত্ৰাছন্দত ৰচিত; অন্ত্যাহ্নপ্ৰাস ইয়াৰ আন এটা বিশেষ লক্ষণ। কিন্তু প্ৰত্যেক সৰ্গৰ প্ৰাৰম্ভতে মুখবন্ধ বা পৰিচয়-স্থক একোটাকৈ অক্ষৰবৃত্ত শ্লোক আছে। কোনো কোনো পণ্ডিতে মুখবন্ধৰ অক্ষৰবৃত্তাস্থক শ্লোককেইটা জয়দেৱৰ নহয় বুলিয়েই সন্দেহ কৰে। বিভিন্ন সৰ্গৰ মাজত থকা প্ৰচ্ছন্ন যোগযন্ত্ৰ স্পষ্টীকৃত কৰিবৰ উদ্দেশ্যেই মুখবন্ধৰ শ্লোকখিনি হয়তো কোনো পৰবৰ্তী কাব্যবসিকে সংযোগ কৰি দিয়ে বুলি কোনো কোনো পণ্ডিতে মত প্ৰকাশ কৰিছে।

গীতগোবিন্দৰ ভাষা সংস্কৃত বদিও ইয়াৰ ৰচনাৰীতিত অপভ্ৰংশ কাব্যৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট। অক্ষৰবৃত্তছন্দ, পংক্তিৰ অন্ত্য-অক্ষৰৰ মিল আৰু ধুৱাব (ঘোষা) প্ৰয়োগে এহাতে অপভ্ৰংশ কাব্য আৰু আনহাতে পৰবৰ্তী প্ৰাদেশিক ভাষা কাব্যৰ লগত গীতগোবিন্দৰ সম্বন্ধ স্থাপন কৰিছে। লৌকিক গীত-নাট্যৰ আদৰ্শত বোধ হয় কৰি জয়দেৱেই পোন প্ৰথমে যাত্ৰা-শ্ৰেণীৰ গীত-নাট্য প্ৰবৰ্তন কৰে গীতগোবিন্দৰ যোগেদি। গীতগোবিন্দক এই কাৰণেই মধ্যযুগীয় যাত্ৰা-নাট্যৰ প্ৰথম নিদৰ্শন বুলি ধৰা হয়। দেখতে মহাকাব্যৰ ৰূপত প্ৰকাশ কৰিলেও, প্ৰত্যেকটো গীতেই নায়ক, নায়িকা বা দূতীৰ উক্তিহে। গীতৰ যোগেদি চৰিত্ৰ কেইটাৰ উক্তি-প্ৰত্যুক্তি প্ৰকাশ কৰিছে। পৰবৰ্তী কেবাখনো সংস্কৃত নাটত গীতগোবিন্দৰ ৰচনাৰীতি অনুসৰণ কৰিছে। মহানাটক, গোপালকলি-চন্দ্ৰিকা আদি নাটত এই ৰীতি বৰ্তমান। আমাৰ অঙ্গীয়া নাট আৰু পাতাঘৰ কৰি আদিয়ে প্ৰবৰ্তন কৰা পাঞ্চালী জাতীয় কাব্যও গীতগোবিন্দৰ ৰচনাৰীতিৰ পৰা বেছি পৃথক নহয়।

গীতগোবিন্দৰ 'মধুৰ কোমলকান্ত পদাবলী'ত ভাব আৰু ভাষাৰ এনে অপূৰ্ণ সঙ্গতি, শব্দৰ এনে সান্নীতিক প্ৰয়োগ, ছন্দৰ এনে লীলাবিন্যাস গতি কোনো সংস্কৃত বা ভাৰতীয় আন ভাষাৰ সাহিত্যত পোৱা নাযায়। কাব্যিক সৌন্দৰ্য্যৰ উপৰিও গীতগোবিন্দৰ বিষয়বস্তুৰ প্ৰকাশ-ৰীতিটো বিশেষত্ব লক্ষ্য কৰা যায়। অলৌকিক দেৱ-কাহিনী আৰু লৌকিক ইন্দ্ৰিয় কামনাৰ এনে অপূৰ্ণ সমন্বয় ইতিপূৰ্বে কোনো সংস্কৃত কাব্যত হোৱা নাছিল। মানবীয় প্ৰেমৰ যোন আকৰ্ষণক বাহন স্বৰূপে লৈ অলৌকিক দেৱবাদ ব্যঞ্জন কৰাত জয়দেৱৰ দৰে সফলতা কোনোও লাভ কৰা নাই। এই বিলাক কাৰণে কাব্য-বসিক মাজেই গীতগোবিন্দক আদৰ কৰে আৰু কোনো কোনো বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ে ধৰ্ম-গ্ৰন্থৰ শ্ৰেণীত ইয়াক ঠাই দিছে। চৈতন্য সম্প্ৰদায়, নিখাৰ্ক সম্প্ৰদায় আৰু বৰ্ণভাট্টাৰী

সম্প্রদায়ে গীতগোবিন্দক তেওঁলোকৰ সাংস্ৰাদায়িক ধৰ্ম-গ্ৰন্থ স্বৰূপে মানি লৈছে।

বৰ্তমানলৈকে গীতগোবিন্দৰ প্ৰায় ৪০টা টীকা আৱিষ্কৃত হৈছে। ইয়াৰ পৰাই এই কাব্যৰ অসম্ভৱ জনপ্ৰিয়তা অহুমান কৰিব পৰা যায়। এতিয়ালৈকে অসমীয়া পণ্ডিতে বচনা তিনটা টীকা পোৱা গৈছে। প্ৰথমটো 'হ'ল মহাবাৰ্জ গুৰুধ্বজে বচনা কৰা 'সাবৰতী' টীকা। এই টীকা চিলাৰাইৰ পাণ্ডিত্যৰ অপূৰ্ণ নিদৰ্শন। যুতিদাস নামৰ পণ্ডিত এজনৰ "সন্দৰ্ভ-দীপিকা" নামৰ অত্ৰ এটা টীকা বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতন বিভাগ আৰু কামৰূপ সংস্কৃত সঞ্জীৱনী সভাৰ গ্ৰন্থাগাৰত ৰক্ষিত হৈছে। বহুকাৰ কন্দলীয়ে লেখা "সাব-দীপিকা" নামৰ তৃতীয় এটা টীকা বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতন বিভাগত আছে। শেবৰখন টীকা মৌলিক টীকা নহয়, জগদ্ধৰ নামৰ প্ৰসিদ্ধ সংস্কৃত টীকাকাৰৰ গীতগোবিন্দৰ টীকাৰ উপৰত ভেটি কৰি লিখিছে। টীকাবিহীন কেৱল মূল সংস্কৃত থকা বহুতো গীতগোবিন্দৰ পুথি অসমত থকাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। এনে পুথি বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতন বিভাগতে ১০ খন মান ৰক্ষিত হৈছে।

(৩) গীতগোবিন্দৰ অসমীয়া সংস্কৰণ :

যদিও অসমৰ বৈষ্ণৱ সমাজত গীতগোবিন্দৰ প্ৰতিপত্তি নাই, তথাপি ইয়াৰ কাব্য-সৌন্দৰ্য্যৰ দ্বাৰা আকৰ্ষিত নোহোৱাকৈ তেওঁলোক নাছিল। এতিয়ালৈকে তিনটা অসমীয়া অনুবাদৰ সন্তোদ পোৱা গৈছে। এই তিনটা সংস্কৰণৰ ভিতৰত ৰামসৰস্বতীৰ ভাঙনিটোৱেই প্ৰাচীনতম। ১৮শ শতিকাত বৰবজা হুদেবৰী আৰু শিৱসিংহৰ অনুপ্ৰেৰণাত বিজুবৰ কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে গীতগোবিন্দৰ দ্বিতীয় ভাঙনি কৰে। কামৰূপ অহুসন্ধান সমিতিৰ সংৰক্ষিত হোৱা কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী সংস্কৰণৰ অহুলিপি-টোৰ বিশেষত্ব এইখিনিতেই যে পুথিৰ পাতৰ প্ৰত্যেক পিঠিতেই বিভিন্ন

ৰঙৰ চিত্ৰ অঙ্কন কৰা আছে। পুথিত বৰ্ণিত হোৱা প্ৰত্যেকটো ঘটনা আৰু পৰিবেশকেই চিত্ৰৰ যোগেদি পৰিস্ফুট কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। দক্ষিণ ৰাজহান, গুজৰাট, তেহ্ৰি-গাহোৱাল আৰু উড়িছাত গীতগোবিন্দৰ এনে চিত্ৰিত সংস্কৰণ কেইবাখনো পোৱা গৈছে। গুজৰাট অঞ্চলত বিশেষকৈ গীতগোবিন্দৰ বিষয়বস্তুক চিত্ৰৰ সহায়েৰে পৰিস্ফুট কৰাৰ প্ৰচেষ্টা মন কৰিবলগীয়া। অসমীয়া চিত্ৰকলা আৰু গুজৰাট চিত্ৰকলাৰ কিছু সাদৃশ্যও নথকা নহয়। চিত্ৰকলা বিশাৰদসকলে এই বিষয়ে আমাক সঠিক সংবাদ আৰু সিদ্ধান্ত দিব পাৰিব।

কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীৰ সংস্কৰণ মূলৰ অহুগামী ; মূলত নথকা কথা অৰ্থাৎ অনুবাদকৰ স্বকল্পিত বা অত্ৰ ঠাইৰ পৰা সংগৃহীত বিবৰণ ইয়াত নাই। কিন্তু ৰামসৰস্বতীৰ অহুদিত সংস্কৰণ নাইবা ধৰ্মদেৱ ভট্টৰ দ্বাৰা অহুদিত তৃতীয় সংস্কৰণ সন্মুখে ওপৰকল্প মন্তব্য নাখাটে। ধৰ্মদেৱ ভট্টই ১৭১৮ শকত গীতগোবিন্দৰ তৃতীয় অনুবাদ কৰে।^১ ৰামসৰস্বতীৰ পদানুবাদ, মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ ভাগৱত দশমস্কন্ধৰ ৰাসক্ৰীড়াখণ্ড আৰু জয়দেৱৰ মূল সংস্কৃত গীতগোবিন্দ মিলাই ধৰ্মদেৱৰ বিপ্ৰই এই সংস্কৰণ প্ৰস্তুত কৰে। লক্ষ্মীসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত এজন ধৰ্মদেৱৰ বিপ্ৰই মোৰামৰীয়া বিজোহক ভেটি কৰি "ধৰ্মোদয়" নামেৰে এখন সংস্কৃত নাটক বচনা কৰিছিল। গীতগোবিন্দৰ ৰচক ধৰ্মদেৱ ভট্টও এই সময়ৰে মাছহ, গতিকে একেজনেই ছয়োধন গ্ৰন্থ বচনা কৰা বুলি অহুমান কৰিলে বোধহয় অসম্ভৱ নহব। এই সংস্কৰণত ভালেখিনি শ্লোক আছে, আৰু সেই শ্লোকখিনিৰ কিছুমান জয়দেৱৰ সংস্কৃত শ্লোকৰ আদৰ্শত লিখা। জয়দেৱকৃত গীতগোবিন্দৰ প্ৰথম মঙ্গলাচৰণ শ্লোকটোৰ লগত ধৰ্মদেৱৰ বিপ্ৰৰ মঙ্গলাচৰণ শ্লোকটো মিলাই চালেই কথাটো বুজিবলৈ সহজ হব।

(১) এই পুথি যোৰহাটৰ সাহিত্যাহুবাগী উকীল ঐশ্বৰ্য্য মোহনচন্দ্ৰ মহন্ত দেৱৰ হাতত আছে। পুথিৰ এটা পাণ্ডুলিপি তৈয়াৰ কৰি ছপা কৰিবলৈ আমি দিহা কৰিছোঁ।

(৬)

মৈবৈশ্বেজ্জবময়বঃ বনভূবঃ শ্ৰামন্তমালজ্জমৈ
ন'জ্জ ভীকৰয়ঃ জমেব তদিমং বাধে গৃহং প্ৰাণয়
ইখং নন্দনিদেশতচলিতয়ো প্ৰতাপধকুঞ্জক্ৰমং
বাধামাধবয়োৰ্জয়ন্তি যমুনাকূলে বহঃ কেলয়ঃ

(জয়দেৱ)

মৈবৈশ্বেজ্জবময়বঃ গিৰিগহনভূবঃ শ্ৰামবৰ্ণাতনালৈঃ
কুষ্মণ্ডায়ঃ বাজ্জিভীকঃ প্ৰতিনয়তদিমং তংহি বাধে স্বগেহং
নন্দস্তোখং নিদেশাং তৃণমহুগতয়ো প্ৰত্য...ধ্বনিকুঞ্জং ।
বাধাশ্ৰীচক্ৰপাণ্যোজয়ন্তিহুযমুনাকূতকেলিবজ্জয়ঃ”

(ধৰ্মদেৱ ভট্ট)

ধৰ্মদেৱ ভট্টৰ ৰচনা-প্ৰণালী কীৰ্তনৰ অহৰূপ । প্ৰত্যেকটো অধ্যায়
আৰম্ভ হৈছে এটা বোম্বাৰে, তাৰ পাছত পদ বা জুলৰী আদি ছন্দত
বিষয়বস্তু বৰ্ণনা কৰিছে ।

(৭) ৰামসৰস্বতীৰ গীতগোৱিন্দ বা জয়দেৱ কাব্য :

মহাৰাজ নৰনাৰায়ণৰ ৰাজসভাৰ অন্ততম পণ্ডিত, মহাভাৰতৰ প্ৰসিদ্ধ
অহুৰবাদক, বধকাব্য ৰীতিৰ প্ৰৱৰ্তক ৰামসৰস্বতী অসমীয়া পাঠকৰ ওচৰত
অপৰিচিত নহয় । তেওঁৰ পিতৃৰ নাম ভীমসেন কৰিচূড়ামণি, জ্যেষ্ঠ
সহোদৰৰ নাম কৰিচন্দ্ৰ আৰু নিজৰ পিতৃদত্ত নাম অনিৰুদ্ধ । কামৰূপৰ
পচৰিয়া গ্ৰামত তেওঁৰ পূৰ্বপুৰুষৰ ঘৰ আছিল । এওঁ মহাৰাজ নৰনাৰায়ণ
আৰু মহাবীৰ চিলাৰাইৰ গুণ যশ মহাভাৰতৰ বিভিন্ন পৰ্ব আৰু বধকাব্য
সমূহত প্ৰকাশ কৰিছে । এওঁৰ দীপা-গুৰুৰ নাম মুকুন্দদেৱ ; ৰচনাৰ
কেইবা ঠাইতো মুকুন্দদেৱক কৃতজ্ঞতাৰে স্মৰণ কৰিছে আৰু প্ৰণতি
জনাইছে । কবি-জীৱনৰ প্ৰথম ছোৱাকাল এওঁ কোচবেহাৰ নৰনাৰায়ণৰ
ৰাজসভাত যোগ দিছিল । নৰনাৰায়ণৰ মৃত্যুৰ পাছত কৌচৰাজ্য

(৭)

দ্বিখণ্ডিত হোৱাত বয়ুৰাইৰ লগত কামৰূপলৈ আহে । বয়ুৰাইৰ পাছত
পৰীক্ষিতনাৰায়ণ আৰু বলীনাৰায়ণৰ ৰাজসভা তেওঁ অলঙ্কৃত কৰে ।
বলীনাৰায়ণৰে অন্ত নাম ধৰ্মনাৰায়ণ । গীতগোৱিন্দৰ প্ৰাৰম্ভতে
ৰামসৰস্বতীয়ে তেওঁ ৰচনা কৰা কাব্যৰ এটা চমু আভাস দিছে ।

জয়দেৱ নামে কবি আছিল পূৰ্বত ।
গীতগোৱিন্দৰ বিৰচিলা নানা মত ॥
গোৱিন্দৰ বাসজীড়া গোপিকা সহিত ।
একত্ৰ কবিতা ভাগৱত সমন্বিত ॥
ছয়ো কথা নিবন্ধ কবিতো একে ঠাই ।
বাহাক স্মৰণে লোক বৈকুণ্ঠক যাই ॥

... ..

পূৰ্বত ৰচিলো পদ অতি অহুপাম ।
উজোগৰ আত্মকথা ভাগৱত নাম ॥
ভীষ্ম পৰ্ব নিবন্ধিলো ভীষ্মৰ নিৰ্ধাণ ।
পাছে বোম্ব-যাত্ৰা বনপৰ্ব যাব নাম ॥
জয়দেৱ নামে কাব্য বিৰচিলো সাৰ ।
গুৰুধ্বজ ৰাজা টাকা কৰিলন্ত যাব ॥
নৰনাৰায়ণ নৃপতিৰ প্ৰাণ ভাই ।
মহাৰাজা গুৰুধ্বজ যাব সম নাই ॥
তাহান টাকাক জিজ্ঞাসিয়ো বৃধজনে ।
যদি অৰ্থ নোপোৱা নিম্বিবা মোক মনে ॥

(২) ৰামসৰস্বতীৰ জীৱনী আৰু সাহিত্যিক অৱদান সম্পৰ্কে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
প্ৰকাশিত “Aspects of Early Assamese Literature” চাওক, উক্ত গ্ৰন্থত বহুল
আলোচনা পোৱা যাব ।

ওপৰত উদ্ধৃত কৰা পদৰ পৰা বুজিব পাৰি যে গীতগোবিন্দ তেওঁৰ ভাটি বয়সৰ বচনা। এই কাব্যৰে আন এঠাইত ধৰ্মনাৰায়ণ বজাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে^৩। ধৰ্মনাৰায়ণৰ বাজত কাল খুটীয় ১৬১৫—১৬৩৭ লৈকে বুলি বুজীবিদসকলে কয়। গতিকে গীতগোবিন্দ সপ্তদশ শতিকাৰ দ্বিতীয় বা তৃতীয় দশকৰ ভিতৰত ৰচিত হৈছিল বুলি একপ্ৰকাৰ নিসন্দেহে কব পাৰি। গীতগোবিন্দ ৰচনা কৰাৰ সময়ত কবিৰ বয়স আশীৰ কম হব নোৱাৰে। ১৫৬০ খৃষ্টাব্দত নৰনাৰায়ণৰ বাজসভালৈ যোৱা বুলি ধৰিলেও, ১৬২০ খৃষ্টাব্দলৈকে তিনিবছৰ বছৰ হয়। নৰনাৰায়ণৰ বাজসভালৈ যাওতে তেওঁক কুৰিবছৰীয়া চফল ডেকা বুলি ধৰি ললেও গীতগোবিন্দ ৰচনাৰ সময়ত তেওঁৰ বয়স চাৰিবছৰৰ কম হব নোৱাৰে।

ৰামসৰস্বতীৰ অহুদিত গীতগোবিন্দ জয়দেৱৰ হুবহু অহুবাদ বুলি কব নোৱাৰি; জয়দেৱৰ কাব্যৰ ছায়াহুবাদহে বুলি কব লাগিব। জয়দেৱৰ কাব্য বাধাকৃষ্ণৰ প্ৰেম-লীলা মান অভিমানৰ বৰ্ণনাৰে পৰিপূৰ্ণ, তাত গোপীসকলৰ বিশেষ স্থান নাই। কিন্তু অসমীয়া কবিয়ে ৰাধা-কৃষ্ণৰ প্ৰেম-লীলাৰ লগত ভাগৱতৰ ৰাসক্ৰীড়াৰ বিৱৰণ মিহলি কৰিছে। ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰ ২৯শ অধ্যায়ৰ পৰা ৩০শ অধ্যায়লৈ ৰাসক্ৰীড়াৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। কৃষ্ণৰ বাঁহীৰ মাত শুনি উদ্ভাৱল হৈ গোপীবীলাকৰ বৃন্দাবন-যাত্ৰা, কৃষ্ণৰ পৰিহাস বাক্য আৰু শেষত কোনো এজনী গোপীক লৈ অন্তৰ্ধান হোৱা, এইবোৰ বিৱৰণ ভাগৱতৰ; কেৱল বাধাকৃষ্ণৰ বিৱৰণ আৰু মান অভিমানৰ বিৱৰণখিনি প্ৰধানকৈ জয়দেৱক আশ্ৰয় কৰি বৰ্ণনা কৰিছে। কৃষ্ণৰ কান্ধত বগোৱা গোপীজনীৰ নাম ভাগৱতত উল্লেখ নাই, ৰামসৰস্বতীয়ে সেইজনীকে ৰাধা বুলি বৰ্ণনা কৰিছে। মহাপুৰুষৰ ‘কেলি-গোপাল’ নাটতো সেইজনী গোপীক ৰাধা ৰূপে বৰ্ণনা কৰিছে।

(৩) ২৬ নং পৰৰ “নিদানত ধৰ্ম নৃপতিৰ পুৰোহিত” এই পদাংশৰ পৰা বুজা যায় এই কাব্য ধৰ্মনাৰায়ণৰ বাজতৰ সময়ত ৰচনা কৰিছিল।

অসমীয়া কবিয়ে অহুবাদ কবোতে সৰ্গ বিভাগ নাইবা গীতৰ বিভাগ কৰা নাই। গীতবোৰক বেলেগ কৰি নেদেখুৱাই একেধাৰে পদ বা ত্ৰিপদী ছন্দত বৰ্ণনা কৰি গৈছে। জয়দেৱৰ কাব্যৰ ১২ সৰ্গৰ বিভিন্ন নাম—যেনে (১) সান্দাদ দামোদৰ, (২) অক্ৰেশ-কেশব, (৩) মুক্ত মধুহন, (৪) স্নিগ্ধ মধুহন, (৫) সাক্ষাঅপুণ্ডৰীকাক্ষ, (৬) দৃষ্টবৈকুণ্ঠ, (৭) নাগৰ নাৰায়ণ, (৮) বিলক্ষলক্ষীপতি, (৯) মুখমুকুন্দ, (১০) মুগ্ধ মাধৱ, (১১) সানন্দ গোবিন্দ, (১২) স্তম্ভীতপীতাঙ্ঘৰ—কৰি ৰামসৰস্বতীয়ে পৃথক ভাৱে দেখুৱা নাই। ভাগৱতৰ কথা সংযোগ কৰি অসমীয়া বৈষ্ণৱ সমাজৰ শ্ৰদ্ধা আকৰ্ষণ কৰিবলৈ কবিয়ে মূল্য কাব্যৰ ঐক্য নষ্ট কৰিছে। প্ৰাসস্ত আৰু উপসংহাৰত গোপীসকলে পাঠকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰাত নায়ক-নায়িকা গোণ হৈ পৰিছে।

কাব্য-শাস্ত্ৰ আৰু সঙ্গীত-শাস্ত্ৰৰ প্ৰভাৱে ৰামসৰস্বতীৰ অহুবাদত এটা মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব। জয়দেৱে প্ৰয়োগ কৰা বিভিন্ন ৰাগৰ বিৱৰণ (ৰাগ ধ্যান) ৰাগ-মালাৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা; নায়ক-নায়িকাৰ বিৱৰণ, উৎকৰ্ষ, মান আদি মানসিক অৱস্থাৰ বিৱৰণ আৰু বিশ্লেষণ ৰতি আৰু কাব্যশাস্ত্ৰ অহুত। ৰামসৰস্বতীয়ে এইখিনি উপাদান উক্ত শাস্ত্ৰৰ পৰা পোনে পোনে গ্ৰহণ কৰা নাই, মহাৰাজ শুক্লধ্বজৰ ‘সাৰৱতী’ টীকাৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰিছে। ‘সাৰৱতী’ টীকাৰ লগত এই বিৱৰণৰ হুবহু মিল দেখা যায়।

জয়দেৱৰ গীতগোবিন্দৰ ঐতি-মাধুৰ্য্য, শব্দ-প্ৰয়োগৰ সাস্ত্ৰাত্মিক সৌন্দৰ্য্য আৰু তাৰ কামল লীলা-বিলাস অহুদিত ৰূপত অৰ্থাৎ ভাবান্তৰ কৰি প্ৰকাশ কৰা সম্ভৱ নহয়। জয়দেৱে নিজেই প্ৰকবাস্তৱে কাব্যৰ উপসংহাৰত ভৱিষ্যত বাণীৰ দৰে কৈছে:

সাক্ষী মাধৱীক চিন্তা ন ভৱতি ভৱতঃ শৰ্কৰে কৰ্কৰাসি

ত্ৰাফে ত্ৰক্ষ্যন্তি কে তামমৃত মৃতমসি ক্ষীৰং নীৰং ৰসন্তে

মাকন্দ ক্রন্দ কান্তাধৰা ধৰণিতলং গচ্ছ যচ্ছন্তি যাৰ—
জ্ঞাৰং শৃঙ্গাবসাবস্বতমিহ জয়দেবস্তা বিষথচাংসি ॥

(যি পৰ্য্যন্ত পৃথিবীৰ সকলো ঠাইতে কবি জয়দেব-ৰচিত শৃঙ্গাব বস বিষয়ক সাবস্বত ভাবময় ৰচনাৱলী থাকিব, সেই পৰ্য্যন্ত হে মধু! তোমাক আৰু কোনেও স্মৰণ নকৰিব; হে শৰ্কৰা! তুমি বসহীন কৰ্কৰা (শিলঙটি) সদৃশ প্ৰতিভাত হবা; হে দ্ৰাক্ষা! তোক কোনেও চকুৰেই নাচাব। হে অমৃত! তুমি মৃত; হে ছদ্ম! তোমাৰ বস আত্মদাহীন পানীৰ দৰে বিবস হব; হে সহকাৰ! তুমি ছত্ৰত বোদন কৰা; হে কামিনীৰ কান্ত অধৰ! তুমি পৃথিবীলৈ গতি কৰি আত্মগোপন কৰা।)

যদিও জয়দেবৰ “মধুৰ কোমলকান্ত পদাৱলী”ৰ সৌন্দৰ্য্য অটুট ৰাখি ভাষান্তৰ কৰা সম্ভৱ নহয় তথাপি সংস্কৃত ভাষাত অপটু অসমীয়া শ্ৰোতা আৰু পাঠকক সেই কাব্যমৃতৰ সামান্য ৰসাস্বাদন কৰোৱাৰ কাৰণেই অসমীয়া সাহিত্যমোদী ৰামস্বৰস্বতীৰ ওচৰত কৃতজ্ঞ।

পুথি প্ৰসঙ্গ :—৮কালিৰাম বৰুৱাই—১২৯০ (১৮৮২ খৃষ্টাব্দ) শালত প্ৰকাশ কৰা গীতগোবিন্দৰ পাঠটোকেই আহি পাঠ স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰা হৈছে। কামৰূপ অঙ্কসন্ধান সমিতিত সংৰক্ষিত পুথিখনৰ পাঠটো পাঠান্তৰ ৰূপে গ্ৰহণ কৰা হৈছে। ৮কালিৰাম বৰুৱাই প্ৰকাশ কৰা ছপা পাঠটোত ভালেখিনি তুল (বিশেষকৈ ছপাৰ তুল) চকুত পৰে।

অঙ্কসন্ধান সমিতিত সংৰক্ষিত হোৱা পুথিখনৰ পাঠৰ লগত ৮বৰুৱাৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত পুথিৰ পাঠৰ ঠায়ে ঠায়ে অমিল দেখা যায়। সমিতিৰ পুথিত ৰাগৰ মূৰ্ত্তি চিত্ৰণ প্ৰায়ে বাদ পৰিছে^৩। এই কাৰণে ৰাগধ্যানসমূহ পাছত সংযোজিত হোৱা বুলি সন্দেহ জন্মে। কিন্তু চিলাৰায় ৰচিত

“সাৰবতী” টীকাতো এই ৰাগধ্যানসমূহ পোৱা যায়। ৰাগৰ মূৰ্ত্তি-কল্পনা ভাবতীয় সঙ্গীত শাস্ত্ৰত অন্ততঃ পঞ্চদশ শতিকাৰ পৰাই পোৱা যায়। ১৪৪০ খৃষ্টাব্দৰো আগতে ৰচিত হোৱা নাৰদৰ নামত প্ৰচলিত ‘পঞ্চম-সাব-সংহিতা’ গ্ৰন্থত ৬ ৰাগ আৰু ৩৬ বাগিনীৰ ধ্যান পোৱা যায়। ‘সঙ্গীত দামোদৰ’ আৰু ‘সঙ্গীত-দৰ্পণত’ (দুয়োখন ১৬শ শতাব্দীৰ শেষ আৰু সপ্তদশ শতিকাৰ আদিভাগৰ ভিতৰত ৰচনা কৰা) থকা ৰাগধ্যানৰ লগত ৰামস্বৰস্বতীৰ ৰাগধ্যানৰ সাদৃশ্য বৰ বেছি। সেই বুলি ওপৰত পুথিৰ পৰা ৰামস্বৰস্বতীয়ে অহুবাদ কৰিছে বুলি ধৰি লব নোৱাৰি, তাৰ আগতেই ৰচিত হোৱা সঙ্গীত শাস্ত্ৰত এনে ৰাগধ্যান পোৱা যায়। ৰাগ কুন্তাই ৰচনা কৰা গীতগোবিন্দৰ ‘বসিক-প্ৰিয়’ টীকাত ৰাগৰ বিৱৰণ আছে। গতিকে ৰামস্বৰস্বতীৰ পুথিত থকা ৰাগৰ ধ্যানসমূহ প্ৰক্ষিপ্ত বুলিও কোৱা টান হৈ পৰে।

অঙ্কসন্ধান সমিতিৰ পুথিখন ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ সুবিধা পোৱাত সমিতিৰ কৰ্ত্তৃপক্ষলৈ আমাৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলো। প্ৰসিদ্ধ প্ৰকাশক শ্ৰীবিচিত্ৰনাৰায়ণ দত্তবৰুৱাই এই পুথি প্ৰকাশ কৰাৰ কাৰণে তেখেতলৈকে আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জনালো।

শ্ৰীসত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা

১৮৭৭ শ’ক

(৩) সংস্কৃত মালাৰ বিৱৰণত লগত ৰাম স্বৰস্বতীয়ে বৰ্ণনা কৰা ৰাগৰ বিৱৰণৰ সাদৃশ্য আৰু কাব্য আৰু ৰতিশাস্ত্ৰৰ প্ৰভাৱ সম্পৰ্কে পৰিশিষ্ট চাওক।

গীতগোবিন্দ

পদ

নমো নমো নাৰায়ণ, ভৱ-ভয় বিনাশন ।
ব্ৰহ্মা হৰে চিন্তে যাৰ অৰুণ-চৰণ ॥
প্ৰণামো গোপাল নিৰাকাব শিৱকান্ত ।
গোপীজন-বল্লভ প্ৰণামো লক্ষ্মীকান্ত ॥ ১
জ্ঞান-চক্ষু দিলাহা সৌদৰ ৰূপ-ধৰি ।
নমো কবিচন্দ্ৰৰ চৰণে আগবাঢ়ি ॥
জয়দেৱ নামে কবি আছিল পূৰ্বত ।
গীত-গোবিন্দৰ বিৰচিলা নানা মত ॥ ২
গোবিন্দৰ ৰাসক্ৰীড়া গোপিকা সহিত ।
একত্ৰ কবীয়া ভাগৱত সমন্বিত ॥
ছয়ো কথা নিবন্ধ কৰিবো একে ঠাই ।
যাঁহাকে শ্ৰৱণে লোক বৈকুণ্ঠক যাই ॥ ৩
শুনা কথা পৰে^১ ভাল অৰ্থ সমন্বিত ।
পদবন্ধে নিবন্ধিলে^১ ৰাম-সৰস্বতী ॥

(১) শুনা কথা পৰে=শুনা কলাপৰ ।

পূৰ্বত বচিলে^১। পদ অতি অল্পপাম।
 উদ্যোগৰ আশু কথা ভাগৱত নাম^২ ॥ ৪
 ভীষ্ম-পৰ্ব নিবন্ধিলে^৩। ভীষ্মৰ নিৰ্য্যণ।
 পাছে ঘোষ-যাত্রা বনপৰ্ব যাব নাম ॥
 জয়দেৱ নামে কাব্য বিবচিলে^৪। সাৰ।
 গুৰু-ধ্বজ বাজা টীকা কবিলন্ত যাব ॥ ৫
 নব-নাৰায়ণ নন্দ প্ৰতি প্ৰাণ ভাই^৫।
 মহাবাজা গুৰুধ্বজ যাব সম নাই ॥
 তাহান টীকাক জিজ্ঞাসিয়ো বৃধজনে।
 যদি অৰ্থ নোপোৱা নিন্দিতা মোক মনে ॥ ৬
 জয়দেৱ আশু শ্লোক শুনিয়ো প্ৰৱন্ধে।
 বাধিকাক আদেশ কবিলা গৈয়া নন্দে ॥
 দেখ বাধা আকাশত মেঘেৰ আকাৰ।
 তমালতি বৃক্ষে ভূমি দেখি অন্ধকাৰ ॥ ৭
 বাত্ৰিত স্বতসে আতি ডবিব^৮ কানায়।
 কৃষ্ণক ঘবক লাগি নিয়ো বাধাবায়^৯ ॥
 সহজে কৃষ্ণত মন বাধিকা স্তবত^{১০}।
 সিদ্ধি চাই কুবন্তে ছৰাবে পাইলা পথ ॥ ৮

- (২) নাম=নান।
 (৩) নবনাৰায়ণ...প্ৰাণ ভাই = নবনাৰায়ণ নৃপতিৰ প্ৰাণ ভাই।
 (৪) ডবিব=উক্ক।
 (৫) বাধা বায়=বাধা মাই।
 (৬) স্তবত=স্তব।

বাধিকা কৃষ্ণক লৈয়া গৈলা ধীৰে ধীৰে।
 বাসক্ৰীড়া আৰম্ভিলা নিকুঞ্জ-মন্দিৰে ॥
 ৰুবি মध्ये লেখি জয়দেৱ নাম সাৰ।
 বাক্যত দেৱতা সৰস্বতী কণ্ঠে যাব ॥ ৯
 যাৰ নিজ ভাৰ্য্যা ভৈলা নামে পদ্মাৱতী।
 নানাৰিধ বাক্য বচনাত চক্ৰবৰ্তী^১ ॥
 জয়দেৱে মাধৱৰ স্তৱিক^২ বৰ্ণাৱে।
 পদ্মাৱতী আগত নাচত ভক্তি ভাৱে ॥ ১০
 প্ৰথমতে ৰাগ যে মাল্লৰ আৰম্ভিলা।
 দশ অৱতাবক বৰ্ণায়া প্ৰণামিলা ॥
 কৃষ্ণ সমে বাসক্ৰীড়া কবিলা যি জনে।
 হয়ো পৰিচয় বাধা কোন গোপীগণে ॥ ১১
 ব্ৰহ্মা ৰুদ্ৰ আদি দেৱ তাসম্বাত কৰি^৩।
 সততে ভক্তৰ বশ্য দেখাইলন্ত হৰি ॥
 এতেকে কৃষ্ণত ভক্তি কৰিবাক মনে।
 লক্ষ্মী আসি বাধা-ৰূপে ভৈলন্ত আপোনে ॥ ১২
 যাৰ ভক্তিভাৱে তুষ্ট ভৈলা দামোদৰ।
 বাধিকাক ফুৰাইলন্ত কন্দৰ উপৰ ॥
 বাধাৰ পৰম ৰতি মাধৱৰ ঠাই।
 কৃষ্ণ বিনে যাহাৰ দণ্ডেকে যুগ যাই ॥ ১৩

- (১) নানাৰিধ...চক্ৰবৰ্তী = নানাৰিধ নাটৰ নটৰ চক্ৰবৰ্তী।
 (২) স্তৱিক = বক্তিক।
 (৩) ব্ৰহ্মা ৰুদ্ৰ...কৰি = ব্ৰহ্মা পুত্ৰ লক্ষ্মী ভাৰ্য্যা তাসম্বাত কৰি।

বাধিকা কৃষ্ণ নাম লস্তু অবিভ্রাম ।
 নিতে নিতে কৃষ্ণয়ো বাধাব লস্তু নাম ॥
 কৃষ্ণ-স্বামী মাগন্তু বাধিকা পুটাঞ্জলী^{১০} ।
 বাধিকা বোলন্তু তুষ্ট ছয়ো বনমালী ॥ ১৪
 প্রকৃতি পুঙ্খ ছয়োবো নাহি ভিন্ন পব ।
 কাৰ্য্য কাৰণত মাত্ৰ ভিন্ন কলেরব^{১১} ॥
 তিনবিধ গোপীসনে ক্রীড়া মাধবব ।
 ভাসম্বাব পূৰ্বকথা শুনা নিবন্তব ॥ ১৫
 এক বিধ গোপী তাৰা গোপকথা বোলে ।
 মাধবব ক্রীড়া হেতু জন্মিলা গোকুলে ॥
 আৰু একবিধ তাৰা গোপকথাগণ ।
 কাত্যায়ণী পূজিলা কৃষ্ণক স্বামী মন ॥ ১৬
 তপ কবিলন্তু কণ্ঠ-মান জলে নামি ।
 বব মাগে আমাৰ হওক কৃষ্ণ স্বামী^{১২} ॥
 সেহি পুণ্যফলে তাৰা মাধবক পাই ।
 বাস ক্রীড়া আবন্তিলা বৃন্দাবনে যাই ॥
 আৰু বিধ গোপীৰ শুনিয়ে জন্ম কথা ।
 দণ্ডকাব বনে বাম সীতা সমে যথা ॥

- (১০) কৃষ্ণ-স্বামী...পুটাঞ্জলী = কৃষ্ণে বব মাগন্তু বাধিকা তুষ্ট বুলি ।
 (১১) কাৰ্য্য কাৰণত...কলেরব = সত্য বিবৰণত মন্থ কলেরব ।
 (১২) তপ কবিলন্তু.....কৃষ্ণ স্বামী =
 কণ্ঠমানে জলত আছিল নামি নামি ।
 বব মাগে মাধব হৈবন্ত মোব স্বামী ॥

ঋষিগণে শুনি তাদ্ৰ চাতিবাক গাই ।
 বুলিলন্তু ভাগ্যবতী জ্ঞানকীক চাই ॥ ১৮
 শুনিয়েক সীতা তুমি কিনো ভাগ্যবতী ।
 ত্রিভুবন মোহন বাঘব যাব-পতি^{১৩} ॥
 গাব রূপ দেখি কন্দৰ্পব কাষ্পে গাব ।
 আচোক নাবীৰ পুঙ্খব কামভাব^{১৪} ॥ ১৯
 হেনকপ আলিঙ্গি পাসবা আন চিন্তা ।
 নাবীগণ চূড়ামণি ধন্য ধন্য সীতা^{১৫} ॥
 পুঙ্খব রূপ মোবা বিফল জীৱন ।
 যাক আলিঙ্গন্তু প্রভু কমললোচন ॥ ২০
 বামচন্দ্রে বোলন্তু শুনিয়ে ঋষি-লোক ।
 নাবী হয় যদি আলিঙ্গিবে খোজা মোক ॥
 গোকুলত কৃষ্ণ অবতাব ছইবো ময় ।
 গোপীহয়া ভজিবাহা তোবা ঋষিচয়^{১৬} ॥ ২১

- (১৩) যাব পতি = তব পতি ।
 (১৪) কাম ভাব = মোহভাব ।
 (১৫) হেনকপ.....ধন্য ধন্য সীতা =
 হেনকপ আলিঙ্গিয়া পূবা মন চিন্তা ।
 নাবীগণ চূড়ামণি ধন্যবতী সীতা ॥
 (১৬) গোকুলত কৃষ্ণ.....ঋষিচয় =
 গোকুলত ছইবো মই কৃষ্ণ অবতাব ।
 গোপী হয়া ঋষিচয় ভজিবা তোমরা ॥

গীতগোবিন্দ

সেই ঋষিগণ তাবা গোপী আসি ভৈলা ।
 এহে তিনবিধ গোপী কৃষ্ণক বমিলা ॥
 শবত-কালত চন্দ্রারলী বাত্রি পায় ।
 দিব্য বাসক্ৰীড়া আৰম্ভিলা যজুৰায় ॥ ২২

বৃন্দাবন ঝক্ মক্ পুষ্পে বিকশিত ।
 কামবাণে কামিনীৰ চঞ্চল চৰিত ॥
 মলয়-পৰন বহে বসন্ত প্রকাশ ।
 ফুলিল মালতি যুতি নিখল আকাশ ॥ ২৩

পূৰ্ণচন্দ্র বশ্মি দশোদিশ গোবৰ্ণ ।
 কাম ভাৱে যুবতীৰ স্বামী স্মৰণ ॥
 অশোক চম্পক বক ফুলিলা মন্দাৰ ।
 নানা পুষ্পে বৃন্দাবন কৰে জাতিকাৰ^{১৭} ॥ ২৪

বিকশিত বৃন্দাবন দেখি নাৰায়ণে ।
 বংশীবাত্ত কবিলেক ক্ৰীড়িবাক মনে ॥
 গুনিয়োক সভাসদ কৃষ্ণৰ চৰিত ।
 আত পৰে ধৰ্ম্ম আব নাহিক কলিত ॥ ২৫

কহে বাম-সবস্বতী পৰম দুৰ্গীত ।
 নিদানত ধৰ্ম্ম নুপতিব পুৰোহিত ॥

(১৭) নানাপুষ্পে.....জাতিকাৰ=

নানা পুষ্পগণে বৃন্দাবন জাতিকাৰ।

গীতগোবিন্দ

না জানি কহিলো কৃষ্ণ কথাক বিস্তৰি ।
 ব্ৰহ্মা নজানন্ত যাক লক্ষ ভাগ কৰি^{১৮} ॥ ২৬

কহে বাম-সবস্বতী এৰি আন কাম
 নিবন্তবে লোকে ডাকি বোলা বাম বাম ॥

দ্বলৰী

জয় নমো বাম গুণে অল্পপাম,
 মধুৰ মুৰতি হৰি ।
 গীত-গোবিন্দৰ, পদ মনোহৰ
 বিৰচিলা^{১৯} যত্ন কৰি ॥ ২৭

বোলো মৃঢ়মতি, বাম সবস্বতী
 তুমি যে বৰ নাগৰ^{২০} ।
 ভক্তি ধনে কিনি, নিয়োক আপুনি,
 উদ্ধাৰিয়ো দামোদৰ^{২১} ॥ ২৮

(১৮) ব্ৰহ্মা.....ভাগ কৰি=

ব্ৰাহ্মণে নজানে যাক লক্ষভাগ কৰি ॥

(১৯) বিৰচিলা=বিৰোচিবো।

(২০) তুমি যে বৰ নাগৰ=মই যেন অনাথৰ।

(২১) ভক্তি ধনে কিনি.....দামোদৰ=

ভক্তিধনে কিনি নিয়োক উদ্ধাৰি আপুনিয়ৈ গদাধৰ ॥

গীতগোবিন্দ

বৃন্দাবনে আতি, পূৰ্ণ চন্দ্ৰ কান্তি
বহে মলয়াৰ বাৰ।
পুষ্পে বিকশিত কামে জৰ্জৰিত,
তৰুণীৰ দহে গাৰ ॥ ২৯
বাত্ৰি কৃষ্ণ যাই, বৃন্দাবনে পাই,
মনত উৎসৱ বৰ।
কদম্বৰ তলে, বসিয়া বিৰলে
বংশী বাইলা দামোদৰ ॥ ৩০
বংশীৰ বাত্ৰত, বৃক্ষ শিলা যত,
পানীছয়া যাই ঝৰি।
যমুনাৰ জলে ভাটিক নচলে,
বহয় উজান ধৰি ॥ ৩১
পশু পক্ষীগণ, এৰি আন মন,
বংশীয়ে হৰিলা চিত,
উৰ্দ্ধ মুখ কৰি, বন ফল এৰি,
চাপিলা আসি সন্নিত ২২ ॥ ৩২
বংশীবাত্ত শুনি, যতেক গোপিনী
কামে জৰ্জৰিত চিত।
শৰীৰ শিহৰে লোতক নিগৰে,
বংশীৰ শুনিয়া গীত ॥ ৩৩

(২২) উৰ্দ্ধমুখ কৰি.....সন্নিত=

উৰ্দ্ধমুখ কৰি বনক পাসৰি আদিত চাপি সন্নিত ॥

গীতগোবিন্দ

নিজ নাম ধৰি, ডাকিলন্ত হৰি,
আইস বাধা প্ৰাণেশ্বৰী।
শুনি বসুমতী ২৩ পদ্মারতী বতি
বৃন্দাবনে ক্ৰীড়া কৰি ॥ ৩৪
নিজ নাম শুনি, আনন্দে ২৪ গোপিনী,
আসিলেক সেহিমতে ২৫।
কোলাৰ শিশুক, মাটিত পেহলাই,
চলি গৈলা লৰবন্তে ॥ ৩৫
স্বামীৰ কোলাত, আছিলেক কেহো,
শুনিয়া লৰৰ দিলা।
স্বামী হাক দেই ননন্দী বাধাই,
ফিৰি কাকো নামাতিলা ॥ ৩৬
বন্ধন শালাত, আছিলেক কেহো,
মুখিলেক হাত ভৰি।
মুমটিৰ হন্তে, গৈলা লৰবন্তে
গাৰো বস্ত্ৰ নসহৰি ॥ ৩৭
আবত লুকাই, আবজনী যাই,
লৰবন্তে গোপীঝাক।
বোলন্ত সতিনী ছইব এহি জনী,
কৃষ্ণে নামাতিবে মোক ॥ ৩৮

(২৩) শুনি বসুমতী=আসিয়া মুমতি।

(২৪) আনন্দে=আকুল।

(২৫) আসিলেক সেহিমতে=আছিলেক যেহিমতে।

কতো গোপিনীক, ছয়াবে বাকিয়া,
 স্বামীয়ে বাখিলে ধৰি।
 মনত নৈবাশে, পৰম বিবহে,
 মৰিল কৃষ্ণক স্মৰি ॥ ৩৯
 সুবত আলাপে, আছিলেক কেহো,
 স্বামীৰ ধৰি কণ্ঠত।
 যাইবাক খোজন্তে, স্বামীয়ো নেবন্তে
 নৈবাশা ভৈলা মনত ॥ ৪০
 তোৰ অধিকাৰ, শৰীৰ আমাৰ,
 আছোহো তোহোঁৰ স্থানে।
 বিবহ তাপত, কৃষ্ণক মনত,
 ধৰিয়া তেজিলা প্রাণে ॥ ৪১
 স্বামী দেখেবব, দেহা ভৈলা থব,
 দেখয় পাঞ্জব কৰি ২৬।
 দেখে নিৰ্জ নাবী, কৃষ্ণক স্মৰি,
 কোলাত গৈলেক মৰি ॥ ৪২
 যিটো নাবীগণ, গৈলা বৃন্দাবন,
 তাসম্বাত কৰি আগ।
 যিটো গৈলা মৰি, কৃষ্ণক স্মৰি
 তেসম্বৈ পাইলন্ত লাগ ॥ ৪৩

(২৬) স্বামী দেখে বব...কৰি=

স্বামী দেখে বব দেহা থবব
 চাবয় পাঞ্জব কৰি।

বাম-সবস্বতী কহে মূঢ়মতি,
 কৃষ্ণেৰ ভকতি সাব।
 কৃষ্ণক স্মৰি, বাম বাম বুলি,
 ছয়ো সংসাৰৰ পাৰ ॥ ৪৪

লেচাৰী

কদম্বেৰ তলে দামোদৰ, বংশীবাত্ত শুনি মনোহৰ,
 গোপিনী সকলে বেঢ়িলে কদম্বতলে।
 তকণী বমণী গোপবালী, নেতৰ বসনে পৰে হালি
 কৃষ্ণক চাহিয়া বহিলা গোপীসকলে ॥ ৪৫
 মাধৱক দেখি গোপীগণে, কদম্বৰ তলে বিতোপনে
 আজানু-লম্বিত পিকি আছে বনমালা।
 দুৰ্বাদল শ্যাম যেন তনু, ক্রমযুগ যেন ইন্দ্রধনু,
 কটিতে প্রকাশে বদ্বৰ দিব্য মেখলা ॥ ৪৬
 পীতবস্ত্ৰ তাতে মনোহৰ, মকৰ কুণ্ডল জাতিকাৰ, ২৭
 দেখি গোপীগণ চকিত মদন বাণে।
 অন্তৰে মদনে আকুলিত, মনে ধৰি আলঙ্গিয়া চিত,
 মুখত বৈলাসে দগধ কৰে পবাণে ॥ ৪৭

(২৭) জাতিকাৰ=ঝলমল।

দীৰ্ঘ ক্লম্বি

গোপীগণ উভয় সংকটে ।
 মনতুঃখ মিলিল প্রকটে ॥
 কৃষ্ণক চাহিয়া গোপীগণ ।
 লাজে কাবো নোহ্লাই বচন ॥ ৪৮
 ইটেসিটে চাই তোলে হাস^{২৮} ।
 কৃষ্ণে তাসহাব বৃষ্টি আশ ॥
 সবাকো মাতিলা নাবায়েণে ।
 সখী তোবা আইলা কি কাবণে ॥ ৪৯
 গৃহব ওলাইলা^{২৯} নাবীগণ ।
 তোবা পূৰ্ণ কুলবধূজন^{৩০} ॥
 কামাতুব পুরুষক ডবে ।
 বাত্ৰি নাবী নোহ্লাই গৃহবে ॥ ৫০
 ইটো বনে বান্ধসব ভয় ।
 তোবা কেনে আসিলা ওলাই ॥
 যদি বাটে বমে উপপতি ।
 কি কবিবা তোবা স্ত্রী জাতি ॥ ৫১

(২৮) ইটেসিটে চাই তোলে হাস=অন্তোন্তে চাহি তোলে হাস ।

(২৯) ওলাইলা=নোলাই ।

(৩০) তোবা...জন=তোবা কেনে এৰি বন্ধজন ।

গীতগোবিন্দ

১৩

গৃহে ভৈলা কোন উৎপাত ।
 সখী সব কহিয়ো আমাত ॥
 কৃষ্ণ যিবা কথাক^{৩১} পুচন্ত ।
 গোপীগণে কিচো নমাতন্ত ॥ ৫২
 লাজে মুখ বসনে ঢাকিলা ।
 হেন দেখি মাধবে মাতিলা ॥
 কিবা মোক স্নেহ আছে বব ।
 দেখিবে আসিলা নিবন্তব ॥ ৫৩
 আমাক দেখিলা ইতো ভালে ।
 ফিবি তোবা যাযোক সকলে ॥
 পতি পুত্র আছে বাট চাই ।
 বিচাৰিবে গৃহত নাপাই ॥ ৫৪
 শুনি গোপী লাজ ভৈলা বব ।
 অধোমুখে নিদিলা উত্তব ॥
 পুনৰপি^{৩২} মাতিলা মাধবে ।
 জানো আসি আছা কামভারে ॥ ৫৫
 উপপতি আশা কৰি মোক ।
 জানো আসি আছা সখীলোক ॥
 ইতো কৰ্ম অযুগত বব ।
 লোকমন্দ বোলে নিবন্তব ॥ ৫৬

(৩১) যিবা কথাক=এক কথাক ।

(৩২) পুনৰপি=পুছফিবি ।

অল্প সুখ ক্ষেণেকে চাবয় ।
 পবলোকে নবকে পবয়^{৩৩} ॥
 গুরুজনে শুনি বোলে মন্দ ।
 তোবা স্বামীগণে কবে দ্বন্দ্ব ॥ ৫৭
 ইহলোকে পবলোকে শোক ।
 জানি কমা কবা সখীলোক ॥
 আপোনাৰ স্ব-স্বামীৰ ঠাই !
 ইতো কান শাস্ত কবা যাই ॥ ৫৮
 স্বামী যদি কুচিত কগীয়া ।
 নিধনী দৰিদ্ৰ আলসিয়া ॥
 খোবা কোদ্রা হাতিতে নোরাবি ।
 তাকো নেবিবেক নিজনারী^{৩৪} ॥ ৫৯
 স্বামীক মানিবে বিয়ু কবি ।
 এহি ধৰ্ম্মে তুষ্ট হন্ত হবি ॥
 তেবে ঘোব নবক এবাই ।
 দিব্য কপে বৈকুণ্ঠক যাই ॥ ৬০
 বিবচিল বাম-সবস্বতী
 বামকৃষ্ণ ঘোষিয়ো সম্প্রতি ।

(৩৩) নবকে পবয় = নবকক যায় ।

(৩৪) তাকো.....নারী = তথাপি নেবিব নিজ নারী ॥

এহি মতে কৃষ্ণে ধৰ্ম্ম বুঝাইলন্ত যত ।
 গোপীত কহিলা সব^{৩৫} শাস্ত্রৰ সম্মত ॥
 কৃষ্ণৰ মুখৰ কথা শুনি গোপী লোকে ।
 নৈবাশা ছুত পিড়িলেক আতি শোকে ॥ ৬১
 লোতকব ছেদ নাই বসিলা মাটিত ।
 অধোমুখে চৰণে লেখয় পৃথিবীত ॥
 কুচব^{৩৬} কুঙ্কম লোটে বহয় লোতক ।
 সবে গোপী আলচি বুলিলা মাধবক^{৩৭} ॥ ৬২
 তোমাৰ চৰণ সেৱা কৰিবাৰ আশে ।
 কোন ধৰ্ম্ম তেজিয়া আসিলেঁ তজু পাশে ॥
 পতিসেবা ধৰ্ম্ম যত কহিলা আপোনি ।
 সেই ধৰ্ম্ম তোমাতে সিজোক চক্ৰপাণি ॥ ৬৩
 আৰো গোপীগণে বোলে শুনা নাৰায়ণ ।
 পুণ্যবলে^{৩৮} আপোনি আসিলেঁ দাসীগণ ॥
 তুমি যদি নাবাখা আপোনি কহৌ সাব ।
 ফিৰি আমি নিজ ঘৰে নপশিব আৰ ॥ ৬৪

(৩৫) সব = বেদ ।

(৩৬) কুচব = কুন্তল ।

(৩৭) সবে গোপীমাধবক = সবে হস্তে ।

(৩৮) পুণ্যবলে = পুণ্যবিনা ।

তোমাৰ চৰণ লগ তুলসীক পাই ।
 খোপাত পিঙ্কিয়া ফুৰিৰোহঁ গুণ গাই ॥
 তোমাৰ চৰণ নিজ ভকতৰ ভাগ ।
 লক্ষ্মী যাক সেৱা^{৩২} কৰি নাপাৱন্ত লাগ ॥ ৬৫
 ব্ৰহ্মা হৰে নপান্ত মাগিয়া পদধূলি ।
 কেশ মেলি খোপাত বঞ্জিব^{৪০} তুলি তুলি ॥
 এহি বোলি গোপীগণে কান্দিলে বিস্তৰ ।
 কৰ্চাকৈ সঙ্কোচ মুখ দেখে মাধৱ ॥ ৬৬
 তাসম্বাক স্নেহে কৃষ্ণে বুলিলন্ত বাক ।
 পৰিহাস কৰিলোহঁ মূৰুখিলা তাক ॥
 এহি বুলি বসন্ত প্ৰকাশে দিব্য বনে ।
 গোপিনী সহিতে হৰি পশিলা তেখনে ॥ ৬৭
 বসন্ত বাগৰ শুনা ইমত লক্ষণ ।
 প্ৰমত্ত পুৰুষ গোটা দেখিতে শোভন ॥
 মগ্নব পুচ্ছে চূড়া বান্ধি মনোহৰ ।
 পৰিধান বস্ত্ৰ বৃক্ষপল্লব পত্ৰব ॥ ৬৮
 সুন্দৰ স্ত্ৰবেশ মূৰ্ত্তি গতি মনোৰম ।
 ইসৰ লক্ষণে বাগ বসন্ত উত্তম ॥
 বসন্তেৰ সমে ষড়্ভাৰত আত্মদাদ ।
 যুবা বৃদ্ধগণৰ মনত উন্মাদ ॥ ৬৯

(৩২) সেৱা=আশা ।

(৪০) বঞ্জিব=পিঙ্কিবো ।

বসন্তত কোকিলে সঘনে কাঢ়ে বাৰ ।
 যুৱতৰ বসন্তে নিচিনে বাপ মাৰ ॥
 নদীত বসন্ত লাগি জোৰাবিলা পানী ।
 মৎস্তত বসন্ত লাগি ধৰিলা উজানি ॥ ৭০
 সদাগৰে নাজানে নাৰৰ উজান ভাটি ।
 বুদ্ধত বসন্ত লাগি হাতে ধৰে লাঠি ॥
 মৈৰাত বসন্ত লাগি ধৰিলা পেখান ।
 যোগীত বসন্ত লাগি ভঙ্গ ভৈলা ধ্যান^{৪১} ॥ ৭১
 বাধাত বসন্ত লাগি কৰে কৃষ্ণ বাৰ ।
 বসন্ত বাগৰ শুনা এমত প্ৰভাৱ ॥
 কৃষ্ণৰ গীতক জয়দেবে নিগদতি ।
 কপক তালৰ চেৱে নাচে পদ্মাৱতী ॥ ৭২
 নৃত্য আৰম্ভিলা কৃষ্ণে জয়তি সহিতে ।
 বিৰহীগণৰ প্ৰাণ মনোহৰ গীতে^{৪২} ॥
 যিঠাই গায়ক ভৈলা ভ্ৰমৰাব গান ।
 পুষ্পমধু পানহেতু ব্যাকুল পৰাণ^{৪৩} ॥ ৭৩
 বকুল পুষ্পৰ বন ঢাকি একাকাৰ ।
 নাচন্ত মাধৱে প্ৰিয় সাধি গোপিকাৰ ॥

(৪১) অহুসঙ্কান সমিতিৰ পুথিত পদ সংখ্যা ৬৮—৭১ নাই ।

(৪২) বিৰহীগণৰ.....গীতে=বিৰহীজনৰ প্ৰাণ মনক হৰন্তে ।

(৪৩) পুষ্প মধু পৰাণ=পুষ্পমধু চুষ্মন্তে যে আকুলিত মন ॥

যাৰ গীতে প্ৰৱাসী জনৰ ভাৰ্য্যাচয় ।
 মদনে পীড়িত হৈয়া ক্ৰন্দন কৰয় ॥ ৭৪
 ফুলিছে পলাশ পুষ্প ফুলিছে মন্দাৰ ।
 ফুলিছে বকুল মুকুলিছে আত্ৰ ঝাৰ ॥
 ডাকিছে কোকিল কন্দৰ্পৰ বাণ প্ৰায় ।
 যুবতীৰ হিয়া যেন বিদাবিয়া যায়^{৭৪} ॥ ৭৫
 কামদেব নৃপতি আপনি বিচুমান ।
 যুবতীৰ বন্ধহেতু জ্বলন্ত বাণ ॥
 চম্পক পুষ্পত পৰে ভ্ৰমৰা সকলে ।
 পুষ্কৰ বসিছে যেন কামিনীৰ কোলে ॥ ৭৬
 কামিনীৰ কামভাৱ দেখি নিবন্তৰ ।
 যেন লাজে অধোমুখ সজ্জন লোকৰ ॥
 লাজে অধোমুখ ভৈলা মহাজন প্ৰায় ।
 কামভাৱে কামিনীৰ জৰ্জৰিত কায়^{৭৫} ॥ ৭৭
 সহজে ফুলিলে পুষ্প পৰে হালি হালি ।
 তাহাকে বসন্ত বোলে সমস্ত গোৱালী ॥

(৭৩) ডাকিছে কোকিল...বিদাবিয়া যায়=

ফুলিছে পলাশ কন্দৰ্পৰ নথপ্ৰায় ।

যুবতীৰ হৃদয় বিদাবে তাক চায় ॥

(৭৫) লাজে অধোমুখ.....জৰ্জৰিত কায়=

সেহিভাৱে বসন্ত সকলে লোক চাই ।

লাজে অধোমুখ ভৈলা মহাজনপ্ৰায় ॥

কেতকী পুষ্পই যেন হ'ই কামশৰ ।
 বিদাৰিলা হিয়া যেন বিবহীজনৰ ॥ ৭৮
 মাধবী মল্লিকা গন্ধে মণ্ডিত^{৭৬} হৃদয় ।
 মুনিগণ মোহ যায় নাৰীক শ্ৰবয় ॥
 লতা ভৈলা নাৰী বৃক্ষ পুষ্কৰ সঙ্গৈ ।
 ধ্যান এৰি মুনিসকলৰ মন ভঙ্গে ॥ ৭৯
 যেন কামাতুৰ নাৰী পুষ্কৰে কোলে ।
 লতা সবে বৃক্ষক ধৰিছে কামভোলে ॥
 বৃক্ষৰ সঙ্গমে যেন লতাসৰ সুখী ।
 কৃষ্ণৰ সঙ্গমে ধন্ত নাৰী চন্দ্ৰমুখী^{৭৭} ॥ ৮০
 এহেন প্ৰকাৰে মধু উৎসব বনৰ^{৭৮} ।
 সেই বেলা বাসক্ৰীড়া গোপী মাধৱৰ ॥
 অনেক সতিনী দেখি মাধৱৰ ঠায় ।
 সখী সমে অন্তৰিয়া গৈলা বাধা বায় ॥ ৮১
 বোষ কৰি নিকুঞ্জ বনৰ আঁৰ ভৈলা ।
 সখীক সম্বোধি কথা কহিবাক লৈলা ॥

(৭৬) মণ্ডিত=খণ্ডিত ।

(৭৭) বৃক্ষৰ সঙ্গমে.....চন্দ্ৰমুখী=

লতাৰ সঙ্গমে বৃক্ষগণ হেন সুখী ।

পুষ্কৰ মণ্ডলী নাৰী ধন্ত চন্দ্ৰমুখী ॥

(৭৮) এহেন প্ৰকাৰে.....বনৰ=

অনেক প্ৰকাৰে হেন উছৰ বনৰ ।

জয়দেৱে গাৱে গীত মধ্যমান ধৰি^{৪৯} ।
 বাগৰ মালিতা শুনিয়োক বামগিৰি ॥ ৮২
 নিতম্বিনী দিব্য কণ্ঠা সোণাৰ বৰণ ।
 পৰিধান অলঙ্কাৰ দেবান্ধ বসন ॥
 নীলবস্ত্ৰে পিন্ধি আতি প্ৰকাশে সুন্দৰী ।
 স্বামী যাচিবাক যাইলা চৰণত ধৰি ॥ ৮৩
 যৌৱনৰ ভবে কণ্ঠা কাকো নেদেখয় ।
 মোৰ স্বামী হইবে কোন পুৰুষ আচয় ॥
 ৰূপৰ দৰ্পত কণ্ঠা নাচায় ফিৰি ।
 ইসৰ লক্ষণে বাগ বোলি বামগিৰি^{৫০} ॥ ৮৪
 কৃষ্ণৰ বিবহে বাধিকাৰ বৰ দুঃখ ।
 বহ্নাৱলী সখীক বুলিলা চাহি মুখ ॥
 বহ্নাৱলী বোলে সখী নকৰিবা বোষ ।
 কৃষ্ণক চাহন্তে^{৫১} সতিনীত নাই দোষ ॥ ৮৫
 ব্ৰহ্মাদিবো ছল্লভ ইহেন দেহা পায় ।
 কৃষ্ণৰ ৰূপত ত্ৰিভুবন মোহ যায় ॥
 ইহেন শৰীৰ পায় ছয়োক সন্তোষ ।
 দূৰতে তেজিয়ে সখী সতিনীৰ দোষ ॥ ৮৬
 দুৰ্বাদল শ্যাম তনু চন্দনে লেপিত ।
 গীতবস্ত্ৰ বনমালা আপাদ লখিত ॥

(৪৯) গীত মধ্যমান = প্ৰতিমান তাল ।

(৫০) পদ সংখ্যা ৮০—৮৪ সমিতিৰ পুথিত নাই ।

(৫১) চাহন্তে = ভজন্তে ।

ক্ৰীড়াত চলন্তে লৰে দিব্য মগিগণ ।
 মকৰ কুণ্ডল গণ্ডস্থলে বিতোপন ॥ ৮৭
 মনক হবন্ত গোপবধু সমস্তৰ ।
 মুখত প্ৰকাশে আতি হাসি মনোহৰ ॥
 দেখা তাসম্বাক সতিনীৰ ৰিষা এৰি ।
 পঞ্চম উৎসাহে^{৫২} গাৱে মাধৱক বেৰি ॥ ৮৮
 পুষ্পতলে বহে অতি মৃত্যত ভাগৰি ।
 আলিঙ্গিয়া কৃষ্ণক জিবাৱে কণ্ঠে ধৰি ॥
 মদনে গীড়িত কতো বাতুল আকাৰ^{৫৩} ।
 আগবাঢ়ি যাচি মাজে ষোড়শ শৃঙ্গাৰ ॥ ৮৯
 দেখা দেখা হেৰ সখী কতো গোপিনীৰ ।
 কৃষ্ণ মুখ চুম্বিতে নয়নে বহে নীৰ ॥
 কামভাৱে ভজন্ত মাধৱে কতো নাৰী^{৫৪} ।
 জন্মে জন্মে হইবো প্ৰভো তোমাৰ কিঙ্কৰী ॥ ৯০
 কতো গোপী মাধৱক নমিবাক চলে ।
 চৰণত স্তন দিয়া মহাকাম ভোলে ॥
 দেখা যমুনাৰ-কুঞ্জে মনোহৰ বনে ।
 কৃষ্ণৰ বস্ত্ৰক কাঢ়ি লৈলা গোপীগণে ॥ ৯১

(৫২) উৎসাহে = উচ্ছায়া ।

(৫৩) মদনে গীড়িত.....আকাৰ =

কৃষ্ণৰ কামত আতি বাতুল আকাৰ ।

(৫৪) কামভাৱে.....নাৰী =

কামভাৱে ভজন্তে যে বোলে কতো নাৰী ।

পীতবস্ত্ৰ কৃষ্ণৰ পিঙ্কিলা গোপী কাঢ়ি।
 আপোনাৰ নীলবস্ত্ৰে কৃষ্ণক আবৰি ॥
 কৃষ্ণৰ বংশীক কাঢ়ি বাইবে লৈলা তাৰা।
 খোপা গোট কৃষ্ণৰ বান্ধিলা মেলি চূড়া ॥ ৯২
 আপুনি পুৰুষ কাচ লৈলা গোপীগণে।
 নাবীবেশে মাধৱক কচাৰে যতনে ॥
 কতো বংশী বাৰে কতো চাপৰি বজাৰে।
 চাপৰিৰ চেৰে চেৰে নাচন্ত মাধৱে^{৫৫} ॥ ৯৩
 ইটে সিটে গোপী সৰে কহে চকুঠাৰি।
 নাবীৰ দুখক কিছো নাজানে মুৰাৰি ॥
 নাবী হুয়া নাচি কৃষ্ণে তাৰ ফল পাওক।
 মাতিবে খুজন্তে নামাতিবা গোপীজাক ॥ ৯৪
 এহি বুলি তেমনেও মনে সাৰ কৰি।
 গোপীগণে আলঙ্গিবে খোজন্তে মুৰাৰি ॥
 কৃষ্ণবেশে গোপীগণে নচাৰন্ত মুখ।
 বিবহিনী-জনৰ জানিবে তেবে দুখ ॥ ৯৫
 তামহাৰ পৰিহাস জানিলন্ত হৰি।
 পুৰুষ ভৈলন্ত কৃষ্ণ নাবীবেশ এৰি ॥
 দেখি গোপীগণে আতি মৰে কাম ভোলে।
 আলিঙ্গি চুহিয়া কাকো বৈসালন্ত কোলে ॥ ৯৬

(৫১) কতো বংশী.....নাচন্ত মাধৱে=

কতো বংশী বাৰে কতো চাপৰিৰ ঝাক।

নাচন্ত মাধৱে হাসি মध्ये গোপী জাক ॥

আক জানি সখি! তুমি পৰিহৰ মান।
 সেই ভাৱে ভজা তুমি মাধৱৰ থান ॥
 ভাগ্যৱতী বাধা আপোনাৰ মাথ চায়^{৫৬}।
 যাচিয়া নগৈলা প্ৰভু মাধৱৰ ঠায় ॥ ৯৭
 এক তালি তালে গাৱে জয়দেৱে গীত।
 গান্ধাৰ বাগব কথা শুনা মনোনিীত ॥
 মহন্ত পুৰুষ গোট শ্ৰামবৰ্ণ কায়।
 বস্ত্ৰৰ কিৰীটি অলঙ্কাৰ সীমা নাই ॥ ৯৮
 চতুৰ্দ্ধিকে চামৰ ঢুলায় চাৰি কত্থা।
 শ্ৰুকোমল তৰুণী ৰূপত অতি ধন্য ॥
 সুবৰ্ণৰ কান্তি সম দেহেৰ উপমা।
 চাৰিদিকে স্বামীক সেৱয় চাৰি বামা ॥ ৯৯
 চাৰিও কত্থাৰ নাম শুনা মন কৰি।
 কোঁস মৌৰী আকাশী আৱৰ যে মঞ্জৰী ॥
 চাৰিও কত্থাত শ্ৰীতি কৰা মহাবল।
 যাহাক গাৱন্ত সদা গন্ধৰ্ব্ব সকল^{৫৭} ॥ ১০০
 সভাত প্ৰবেশ ছই পিঙ্কি হেমহাৰ।
 এতেক লক্ষণে বাগ বোলয় গান্ধাৰ ॥
 পৰম বিকলে বাধা কৃষ্ণৰ বিৰহে।
 সখীৰ আগত বিৰহৰ কথা কহে ॥ ১০১

(৫৬) চায়=পায়।

(৫৭) পদ ৯৯—১০০: সমিতিৰ পুথিত নাই।

ইমত কটাক হাঁসি কবে লয়লাস ।
 মনত স্মৰে মাধৱৰ পৰিহাস ॥
 মোহন ৰংশীক বাস্ত অধৰ অমৃত ।
 মোৰ নাম ধৰি মোহিলাহা মোৰ চিত^{৫৮} ॥ ১০২
 চূড়াত ময়ূৰ পুচ্ছ চন্দ্ৰ চাক শোভা ।
 মুখ জ্বলে বমণী চুহন মনোলোভা ॥
 বন্ধুলীৰ পাসী যেন বাতুল অধৰ ।
 চৰণত প্ৰকাশে নেপুৰ সুবৰ্ণৰ^{৫৯} ॥ ১০৩
 বোমাঞ্চিত বাহু মেলি কামভাৱে আতি ।
 সাৱটিছে মাধৱক সহস্ৰ যুৱতী ॥
 তৰুণী বমণী গোপিনীৰ স্তনভাৰ ।
 নিৰ্দ্দয় কৃষ্ণৰ হৃদে যেন বজ্ৰসাব ॥ ১০৪
 তাতে লাগি মৰ্দ্দিত মালতি মালাচয় ।
 ক্ৰীড়া দেখি সুবাসুৰ গগন বিস্ময়^{৬০} ॥
 বহ্নাৱলী সখীক বোলন্ত বাধাবায় ।
 মাধৱৰ বিবহে ফণেকে প্ৰাণ যায় ॥ ১০৫
 যতপি জীয়াবা সখি কহোঁ নিষ্ঠবাণী ।
 ঐতিহ্যে ইঠাৰে কৃষ্ণক দিয়া আনি ॥

(৫৮) মোৰ নাম ধৰিচিত=

নাম ধৰি ধৰিয়া হবন্ত মোৰ চিত ।

(৫৯) নেপুৰ সুবৰ্ণৰ=অনেক মণিবৰ ।

(৬০) ক্ৰীড়া দেখি.....বিস্ময়=পীতবদ্বধান সুবাসুৰ ববিজয় ।

কৃষ্ণৰ অধৰ যেন মধুৰ বাহন^{৬১} ।
 তাক দেখি স্বতন্ত্ৰে^{৬২} গীৱয় গোপীগণ ॥ ১০৬
 সিকাৰণে কহোঁ সখী মাধৱক আনি ।
 ইঠাৱতে অকলে কবোহোঁ মধু পান ॥
 মাল্লৰ বাগৰ একতালী তাল বায় ।
 বাগৰ লক্ষণ শুনা জয়দেৱে গায় ॥ ১০৭
 নিতম্বিনী সুস্থবে মালিতা যেবে গাইলা ।
 সমস্ত বাগৰ যে মাল্লৰ ৰাজা ভৈলা ॥
 উপজিল বাগগোট বেলা অৱসানে ।
 উপজিল বাগগোট বত্ৰিশ লক্ষণে ॥ ১০৮
 উপজিলে বাগ বাৱে বাত্ৰভণ্ড ।
 ব্যালিশ যে বাগে ধবিলেক ছত্ৰদণ্ড ॥
 মাল্লৰ বাগ ৰাজাৰ মালসী পটেধবী ।
 পাত্ৰ দেমাগ ভৈলা কুমাৰ ধনত্ৰী ॥ ১০৯
 দ্বাৰী ভৈলা বেলিবাগ কটোৱাল শাম ।
 চূতধৰ কল্যাণ যে বাগ অনুপাম ॥
 চতুৰ্ভিতি চামৰ ঢোলায় চাৰি বাগে ।
 সিংহাসনে বসিয়া প্ৰকাশে মহাভাগে ॥ ১১০
 হুঙ্কাৰতে সমস্ত বাগৰ সেৱা লয় ।
 দেবাসুৰে সৰে যাক অবিশ্ৰামে গায় ॥

(৬১) কৃষ্ণৰ অধৰ.....বাহন=কৃষ্ণৰ অধৰ মধু বাধাৰ জীবন ।

(৬২) স্বতন্ত্ৰে=স্বচ্ছন্দে ।

কৈব পবা বাগ গোট কৈতলরে ঠায় ।
 শুনিয়ে বাগৰ কোন কোন বাপমায় ॥ ১১১
 কৈবর্তী বাগৰ ভৈলা কহা কেইজন ।
 কহো শুন্যোক বাগ যতেক লক্ষণ ॥
 শূন্যতে জনমে বাগ শূন্যতে লয় যায় ।
 ভুঙ্কাৰে ভৈলেক গুৰু স্বা বাপ মায় ॥ ১১২
 সপ্তবৰ্গ বাগ কহা চয় চয় জন ।
 কহিলো বাগৰ জানা ব্যাল্লিশ লক্ষণ ॥
 সমস্ত লক্ষণচয় যে মান্লরত বৈলা ।
 সমস্ত বাগৰ যে মান্লর বাজা ভৈলা^{৬৩} ॥ ১১৩
 মান্লর বাগত তাল একতালি গাই ।
 বাধিকা কহন্ত নিজ সখীক বুঝাই ॥
 চলা সখী সত্বে কৃষ্ণক আনিবাক ।
 বিচাৰিবা যি থানত আছে গোপীৰাক ॥ ১১৪
 বতিভবে গোপী সমে হাঁসন্ত মুবাৰি ।
 পিন্ধি আছে গোপিনীৰ অলঙ্কাৰ কাড়ি ॥
 সেই মোব প্রাণপতি আনি দিয়া তাঁক ।
 মাধব আনিলা সখী জীয়াইলা আমাক^{৬৪} ॥ ১১৫

(৬৩) ১০৭ নং পদৰ পৰা ১১৩ নং পদলৈকে সমিতিৰ

পুথিত নাই ।

(৬৪) মাধব আসিলা.....আমাক=

মাধবক আনি সখি জীয়ায়ো আমাক ।

কেশিনিসূদন প্রভু উদাব চবিত্র ।
 সবাতো অধিক পুণ্য^{৬৫} মোব মহামিত্র ॥
 যাতো পবমার্থ নিবাকাব নাবায়ণে ।
 তথাপিতো কামাতুব মোক কৃপা গুণে^{৬৬} ॥ ১১৬
 অরঞ্জে আসিবে কৃষ্ণ মোব কথা শুনি ।
 উদাব কৃষ্ণৰ গুণ দেখিবা আপোনি ॥
 আঠ ঠাই ক্রীড়া কৰে কামিনী সমস্ত ।
 শুন্যোক তাহাব নির্ণয় যত যত ॥ ১১৭
 ক্ষেত্ৰভূমি বাড়ী আক ভগ্ন দেৱগেহ ।
 নিৰ্জ্জন ঘৰ আক অৰণ্য বিশেষ ॥
 নিজ থানে নদীতীৰে জলত নমায় ।
 বেষ্টিগণ ক্রীড়িবাক এই আঠ ঠায়^{৬৭} ॥ ১১৮
 আসি পুহু আছো দেখা নিকুঞ্জ মন্দিৰে ।
 যাক বিমানত দেৱগণে স্তুতি কৰে ॥

(৬৫) পুণ্য=তভো ।

(৬৬) যাতো.....গুণে=

যদি পবামোক্ষ নিবাকাব খগকেতু ।

তথাপিতো কামাতুব মোক কৃপাহেতু ॥

(৬৭) ক্ষেত্ৰভূমি.....আঠ ঠাই=

ক্ষেত্ৰভূমি পুষ্পবাৰী স্বকীয় যে গেহ ।

দূতীগৃহ অৰণ্যত কামিনী নিশেষ ॥

স্বস্থানে থাকয় হুহি নদীতীৰ ঠাই ।

বেষ্টিগণে ক্রীড়া কৰিবাব আঠ ঠাই ॥

আক জানি কৃষ্ণক সহবে মাতি আন ।
 মাধৱক দেখিলে জুবাইবে মোৰ প্ৰাণ ॥ ১১৯
 শুতিয়া থাকিবো মই নিকুঞ্জ মন্দিৰে ।
 এথা আসি মাধৱ বসিব ধীৰে ধীৰে ॥
 প্ৰথম সংগ্ৰামে মই লজ্জিত স্বভাৱে ।
 বস্ত্ৰে কুচ উকক ঢাকিবো সৰ্ব্বগাৱে ॥ ১২০
 পট্ট চাটু বচনে পণ্ডিত বনমালী ।
 যাচি আসি আপোনি ধৰিব আন্ধোৱালি ॥
 কিশলয় শয্যাতে থাকিবো মই শুতি ।
 সাৱটিয়া অধৰ চুহিব যত্নপতি ॥ ১২১
 আমি ভয় লাজে আতি চিপিবো নয়ন ।
 মনত আকুল কামে^{৬৮} যামিব বদন ॥
 মোৰ চিত্ত জানি কৃষ্ণে আলিঙ্গিবে ধৰি ।
 বিবহৰ ছংখ বাণ বাঢ়ি লৈব হৰি ॥ ১২২
 ঘোড়শ শৃঙ্গাব বিচাৰিবো নাৰায়ণে ।
 আপোনি দেখাই বহু বুদ্ধি থানে থানে ॥
 ঘোড়শ অধিক দেখাইবো তিনি কলা ।
 বতিত জিনিয়া কাটি লৈবো বনমালা ॥ ১২৩
 কোকিল আকুল বাৰ চিত্ত বিয়াকুল ।
 খসিবেক খোপাব মালতী যুতী ফুল ॥

(৬৮) কামে=আতি ।

ভাগৱত কৃষ্ণৰ বতিত মই ক্ষমা ।
 পাছে দৰ্শাইবো মই আপোন মহিমা ॥ ১২৪
 কাম শাস্ত্ৰ বিচাৰিয়া জানিছো লক্ষণ ।
 কামিনী বমন্তে ভাগৰিলা যিটোজন ॥
 কামিনী ক্ৰীড়িবে তাক পুৰুষ আকাৰে ।
 হেন কহে শুনা^{৭০} বতিশাস্ত্ৰ ব্যৱহাৰে ॥ ১২৫
 মাধৱৰ বক্ষঃস্থলে কৰিবো অপাৰ ।
 হৃদয়ত ঘৰিবো নুতন স্তনভাৰ^{৭১} ॥
 কৃষ্ণে মোৰ কেশত ধৰিবো টানি টানি ।
 অলেখ চুম্বন দান দিবন্ত আপোনি ॥ ১২৬
 মলয়া পৰন শুনি ভৃঙ্গাবীৰ বাৰ ।
 ময়ূৰৰ নাদত বিৰহে পুৰে গাৰ ॥
 আকে জানি সহবে কৃষ্ণক মাতি আন ।
 মাধৱক পাইলেসে জুবাই মোৰ প্ৰাণ ॥ ১২৭

(৬৯) কোকিল আকুল.....মহিমা=

কোকিলৰ গলাবৰ চিত বিয়াকুল ।
 খসিবেক খোপাব মালতী যত ফুল ॥
 পাছে দৰ্শাইবো মঞি আপুন মহিমা ।
 ভাগৱত কৃষ্ণৰ বতিক নাই ক্ষমা ॥

(৭০) শুনা=কেলী ।

(৭১) হৃদয়ত.....স্তনভাৰ=

হৃদয়ৰ শিইবে যৌৱন কুচভাৰ ॥

বাধাক সম্বোধি মাতিলেক বদ্বারলী ।
 থাকিয়োক মন স্নেহে নহৈবা বিকলী ॥
 আমিসরে থাকন্তে তোমার হেন জুখ ।
 আজি পাইলে মাধবক নাচাহিবো মুখ^{৭২} ॥ ১২৮
 এহি বুলি বাধাক নামিয়া বদ্বারলী ।
 চলি গৈলা মাধবক সমীপক বোলি ॥
 শুনিয়োক আত অনন্তরে কৃষ্ণ কথা ।
 গোপীগণ সনে মাধবক ক্রীড়া যথা ॥ ১২৯
 বাধাক নেদেখি কৃষ্ণে গোপীগণ মাঝে ।
 পবন বিবহ মন ভৈলা যজুৰাজে ॥
 হৃদয়ত পাইলা বাধিকার প্রেম জ্বরি ।
 মাধবক পাৱত বান্ধিছে দৃঢ় কবি ॥ ১৩০
 বাধিকাক নেদেখিয়া মাধব মুবাৰি ।
 সেহি থানে এবিলা যতেক গোপ নাবী ॥
 অন্তৰিছে জানিছো বাধিকা বোষ কবি ।
 মন জুখে কৃষ্ণে তাকে ফুবন্ত বিচাৰি^{৭৩} ॥ ১৩১
 প্রতি মধ্যমান চেরে নাচে পদ্মারতী ।
 গুঞ্জরী বাগক জয়দেৱে নিগদতি ॥

(৭২) ১২৭ নং পদ সমিতির পুথিত নাই ।

(৭৩) অন্তৰিছে.....ফুবন্ত বিচাৰি=
 অন্তৰিছে জানিলো বাধিকা বোষ ভাবে ।
 মহাজুখে কৃষ্ণে বিচাৰিলা ঠাৱে ঠাৱে ॥

যৈসানি বামব সেনা বধিলা বাবনি ।
 হনুমন্ত গৈলা আনিবাক সঞ্জীবনী ॥ ১৩২
 গন্ধমার্দনত বীৰে প্রবেশিল যায় ।
 তিনকোটি গন্ধর্বক পাইলা সেহি ঠায় ॥
 ধর্ম সে সহায় হনুমন্ত এক গোটি ।
 হেলাকপে মাৰিল গন্ধর্বক তিন কোটি ॥ ১৩৩
 আঠাইশ দিনে বীৰে গন্ধর্বক মাৰি ।
 সাগর মাতিল লবাইলেক মেক গিৰি ॥
 আকাশব পৰা দেৱে পুষ্প বৰষিল ।
 সেই আৰ্ত্তৰাৱতে গুঞ্জরী বাগ ভৈল^{৭৪} ॥ ১৩৪
 বাধিকাক বিচাৰি নাপাইলা নাৰায়ণে ।
 বিবহত বিকল ভৈলন্ত কামবাণে ॥
 মনজুখে মাধৱে বোলন্ত হৰি হৰি ।
 মোৰ অনাদৰে বাধা গৈলা বোষ কৰি ॥ ১৩৫
 ব্রজবধুগণ সমে দেখি আতিশোকে ।
 জানিলো^{৭৫} বাধিকা বোষ কৰি গৈলা মোকে^{৭৬} ॥
 মোৰ কেনে দোষ মই নাৰাখিলো যাচি ।
 বাধিকার বিবহে প্রাণ নৰহয় আজি ॥ ১৩৬
 কিবা ধন জন চাৰ জীৱন আমাৰ ।
 বাধা বিনা দেখোঁ মই দিনেতে আন্ধাৰ ॥

(৭৪) ১৩১—১৩৩ নং পদ সমিতির পুথিত নাই ।

(৭৫) জানিলো.....মোকে=হৃদয় বিদাৰ কৰে কাম শৰে মোকে

যাক যাক চিন্তি মই মনত নিৰিখোঁ ।
 ধিয়ানত বাধাৰ কমল মুখ দেখোঁ ॥ ১৩৭
 হেন প্ৰাণেশ্বৰী বায়^{৭৬} বাবো কোন ঠায় ॥
 আনন্দে ক্ৰোড়িলো চন্দ্ৰাবলী বাত্ৰি পায় ॥
 বাধা বিনে বন মাজে বৃথা কৰো শোক ।
 কলৈ গৈলা প্ৰাণেশ্বৰী আশ্বাসিয়ো মোক ॥ ১৩৮
 ধ্যান কৰি বাধিকাক হৃদয়ত পাই ।
 কৰযোৰ কৰিয়া মাতন্ত যত্নবাহি ॥
 এনে দোষ নাধৰিবা আউৰ বাবদ্য^{৭৭} ।
 প্ৰাণেশ্বৰী বাধা দোষ ক্ষেমিবা আমাৰ ॥ ১৩৯
 মোৰ খঙ্গে ক্ষীণ ভৈলা ধৰিলাহা দোষ ।
 চৰণত ধৰি কহো নকৰিবা বোষ ॥
 বাধিকাৰ বিবহে কৃষ্ণৰ দহে তলু^{৭৮} ।
 কামদেব ছিদ্ৰ পাই তুলি লৈলা ধনু ॥ ১৪০
 বতিপতি মনে মনে কৰিলা টঙ্কাৰ ।
 এহি কৃষ্ণে দেৱক জিনিছো বাবদ্য^{৭৯} ॥

(৭৬) বায়=মঞ্চি ।

(৭৭) এনে দোষ.....বাবদ্য=

হেন দোষ আৰ নকৰিবো বাবদ্য ।

(৭৮) দহে তলু=মহামহ্য ।

(৭৯) বতিপতি.....বাবদ্য=

কামদেৱ মনে মনে তুলিলন্ত হাস ।

এহি কৃষ্ণদেৱক কৰিছো পৰিহাস ॥

আজি দেখো কি কৰন্ত পৰি মোৰ হাতে ।
 এহি বুলি ধনুৰ্বাণ ধৰি আথে বেথে ॥ ১৪১
 ব্ৰহ্মা বিষ্ণু মহেশ্বৰ^{৮০} যিতো শৰে বশ্য ।
 ত্ৰিভুবন জিনিয়াছোঁ গন্ধৰ্ব মনুষ্য ॥
 সেই শৰ কৃষ্ণক জুৰিলা লক্ষ্য কৰি ।
 চৰাচৰ কম্পিলা লৰিলা হেমগিৰি ॥ ১৪২
 মাধৱে গুণন্ত মোক শৰ মাৰে ধৰি ।
 সপোনত নোহিকে ইহাৰ মই বৈৰী^{৮১} ॥
 মহাদেব বৈৰী তাৰ উপৰি জন্মৰ ।
 অকাৰণে শিব বুলি মাৰে মোক শৰ ॥ ১৪৩
 পৰম ছুত অকাৰণে ছুথ পাওঁ ।
 চিনা দিয়া কামদেৱ তুৰ্গত এৰাও ॥
 হেৰা কামদেৱ মোক নকৰিয়া শৰ ।
 নোহো তজু বৈৰী মই উপৰি জন্মৰ ॥ ১৪৪
 মলয়া চন্দন গুৰু শৰীৰ আমাৰ ।
 ভস্ম বুলি আত তুমি নকৰিবা শৰ ॥

(৮০) মহেশ্বৰ=পুৰন্দৰ ।

(৮১) মাধৱে গুণন্তবৈৰী=

কৃষ্ণ দেখিলন্ত এহি পৰম অত্মায় ।

বাধিকাৰ বিবহে সহজে প্ৰাণ যায় ॥

আবো কামদেৱ শৰ তুলি আছে ধৰি ।

সপোনত হুহিকে ইহাৰ প্ৰাণ বৈৰী ॥

মৃগাল সদৃশ^{৮২} হাব গলে আছেঁ ধৰি ।
 সৰ্পমালা বুলি নামাৰিবা টান কৰি ॥ ১৪৫
 কঠৈ পিন্ধি আছেঁ নীল পল্লব পত্ৰৰ ।
 কালকূট বুলি আত নাহানিবা শৰ ॥
 নানা বৰ্ণ ভৈলা মোৰ কস্তুরী কুঙ্কুম ।
 চিত্ৰপট্ট জানিবা হুহিকে বাঘ চাম^{৮৩} ॥ ১৪৬
 হুহিকে ভাস্কৰা তথাপিতো হেন কথা ।
 বাধাৰ বিবহে মোৰ হেনয় অৱস্থা ॥
 তজু প্ৰাণ বৈবী যিতো গোবীপতি হব ।
 অকাবণে মোক প্ৰতি নকৰিবা শৰ ॥ ১৪৭
 এহি বুলি পৰিচয় দিলা নাৰায়ণ ।
 কামদেৱ তথাপিতো নেৰিলন্ত বাণ ॥
 হেন দেখি মনত গুণন্ত দামোদৰে ।
 আপদত পৰিলে দুৰ্জনে হেন কৰে^{৮৪} ॥ ১৪৮
 দুৰ্জনক বড় কৰি তৰিবে দুৰ্গতি ।
 হেন জানা যায় পথ শাস্ত্ৰৰ সম্মতি ॥

(৮২) সদৃশ=লতাৰ ।

(৮৩) নানা বৰ্ণ.....চাম=

চিত্ৰবৰ্ণ ভৈলা লাগি কস্তুরী কুঙ্কুম ।

পীতবস্ত্ৰ চিনিবা হুহিকে ব্যাঘ্ৰচৰ্দ্ৰ ॥

(৮৪) হেন দেখি..... কৰে=

বিপদত পৰিলে দুৰ্জনে হেন কৰে ।

দুৰ্জনক লাঠি চাটু কৰোহো কাতৰে ॥

এহি বুলি স্থিৰ কৰি আপোনৰ মন ।
 কামক সম্বোধি চাক বুলিলা বচন^{৮৫} ॥ ১৪৯
 শুনা কামদেৱ তুমি নকৰা সন্ধান ।
 বচনেক বোলো তাৰ শুনিয়ো নিদান ॥
 জগতৰ পতি তুমি অদ্ভুত বব ।
 ইঙ্গিতে জিনিছা তুমি যত চৰাচৰ ॥ ১৫০
 স্তবতে মোহিত সবে বিক্ৰমে তোমাৰ ।
 মৰাক মাৰিলে কত ফল আছে তাৰ^{৮৬} ॥
 আমাক মাৰিলে যশ পাইবা কত মান ।
 নাটানিবা ধনু নামাৰিবা পুষ্পবাণ ॥ ১৫১
 তথাপিতো কামদেৱ শৰ মাৰে দেখি ।
 ক্ৰোধে বাক্য বুলিলন্ত কটাক্ষে নিৰখি ॥
 শুনা কামদেৱ তোক কিচো নাই ডৰ ।
 কি কৰিবে পাৰস পুষ্পৰ ধনু-শৰ ॥ ১৫২
 হৃদয়ত লাগি বাধিকাৰ দৃষ্টিবাণ ।
 সকল শৰীৰ পোৰে হয় খান খান ॥

(৮৫) এহি বুলি.....বচন=

এহি বুলি মন্থিৰ কৰি আপোনাক ।

কামক সম্বোধি মূহু বুলিলন্ত বাক ॥

(৮৬) স্তবতে.....তাৰ=

স্তবাবে মূৰ্চিত যত বিক্ৰমে তোমাৰ ।

মৰাক মাৰিলে কোন ফল আছে তাৰ ॥

যিতো সহিলেক বাধিকাব দৃষ্টি শব ।
 তাত কবি তোৰ বাণ কত মান বব ॥ ১৫৩
 এহি বুলি মাধৱে কৰন্ত শোক^{৮৭} যথা ।
 বাধিকাব দূত আসি মিলিলেক তথা ॥
 গলত পিকিয়া পুষ্প মালতিব হাব ।
 মাধৱৰ পাৱত কৰিলা নমস্কাৰ ॥ ১৫৪
 মাধৱে দেখন্ত বাধিকাব প্ৰাণ সখী ।
 বাৰ্তা পুচিলন্ত কৃষ্ণে সলোতক আখি^{৮৮} ॥
 কহিয়োক বত্সাবলী শুনু একে মনে ।
 প্ৰাণ প্ৰিয়া বাধিকা আছন্ত কোন বনে ॥ ১৫৫
 হেন শুনি বত্সাবলী দিলন্ত উত্তৰ ।
 বাধিকাক তুমি সুখী কৰি আছা বব ॥
 তুমি যেন কৰি আছা শত্ৰুকো নকৰি^{৮৯} ।
 তজু আশা কবিয়া জীৱন্তে আছে মৰি ॥ ১৫৬
 তুমি যেন নিদাকণ জগততে সাৰ ।
 ই দোৰ তোমাৰ নাই ঘাটি বাধিকাব ॥
 মিছাতেসে মৰে সখী কৰি অসন্তোষ ।
 মনে গুণি চাহিলে বাধাব নাই দোষ^{৯০} ॥ ১৫৭

(৮৭) শোক=দুখ ।

(৮৮) সলোতকআখি=সলোতকনুখী ।

(৮৯) শত্ৰুকো নকৰি=সৰুকাৰ ধৰি ।

(৯০) ১৫৭ নং পদ সমিতিৰ পুথিত নাই ।

স্ত্ৰীজাতি অল্পমতি যত্ৰপি নাগৰ ।
 স্বভাৱত ব্যাঘ্ৰমুখ দেখি হৰিণৰ ॥
 মুখ দেখি হৰিণ সকলে মোহ যাই ।
 বাঘৰ আকাৰ গাৱে ধৰি ধৰি খাই ॥ ১৫৮
 মাধৱে বোলন্ত শুনিয়োক বত্সাবলী ।
 কোন স্বৰ্গ পাইবি তই মবাক মাৰিলি ॥
 এক তাল চেৰে চেৰে নাচে পদ্মাৱতী ।
 কৰ্ণাট বাগত জয়দেৱে নিগদতি ॥ ১৫৯
 নীল বৰ্ণ পুৰুষৰ মন্দিৰা হাতত ।
 চাক হস্তিদন্তজলে দক্ষিণ কৰ্ণত^{৯১} ॥
 স্তুতি কৰে দেৱতা অশুবগণে মিলি ।
 ই সব লক্ষণে কৰ্ণাট বাগ বুলি ॥ ১৬০
 বত্সাবলী কৃষ্ণত বাধাব কথা কহে ।
 পৰম বিকল বাধা তোমাৰ বিৰহে ॥
 বিৰহত গাৱ পোৰে নজানয় তাক ।
 বতাসক ভৰ্জিয়া নিন্দিয়া বোলে বাক^{৯২} ॥ ১৬১
 মলয়া চন্দন বনে সৰ্পৰ নিলয় ।
 তাহাতে লাগিয়া ইটো বাতাস আসয় ॥

(৯১) চাৰি.....কৰ্ণত=

চাক হস্তীদন্তপত্ৰ দক্ষিণ কৰ্ণত ।

(৯২) বতাসক.....বাক=

বতাসক নিন্দিয়া বোলন্ত নিন্দাবাক ।

সৰ্প বিষ বহি বায়ু উকয়্যাই আনে ।
 সেই জুয়ে গাৱ পোবে নথকায় জ্ঞানে ॥ ১৬২
 শীতল চন্দনে পুহু গাৱ লুজুৰায় ।
 চন্দ্র বশ্মি লাগি কিবা পোবে সৰ্ব্বকায় ॥
 সেই বেলা কামদেৱে জুৰিলেক শব ।
 দেখি বাধা দেবীয়ো^{১৩} আকুল ভৈলা বৰ ॥ ১৬৩
 নাৰীক পুৰুষ মাৰে এহি আতি শোক ।
 কোন থানে পশিবো বাথিবে কোনে মোক ॥
 এহি বুলি তোমাক বাধা হৃদয়ত পাই ।
 মদন শবক ভয়ে^{১৪} থাকন্ত লুকাই ॥ ১৬৪
 কামদেৱে যত শব মাৰে ঝাকে ঝাক ।
 তোমাৰ শৰীৰে পৰি নপাৱে বাধাক ॥
 যত শব তোমাৰ পৰিছে ঠায়ে ঠায়ে ।
 জানি শুনি আপুনি প্ৰমাণ পাৱা গায়ে^{১৫} ॥ ১৬৫
 অনন্তৰে বাধিকা মনত সাৰ কৰি ।
 কামদেৱ শৰে বৰ দুখ পাস্ত হৰি ॥
 হৃদয়ত আছা তুমি বাথিবাক মনে ।
 কবচ সদৃশ ঢাকি থৈলন্ত বসনে ॥ ১৬৬

(১৩) দেবীয়ো - সখীৰো ।

(১৪) ভয়ে - ভৰে ।

(১৫) জানি..... গায়ে =

জানি শুনি আপুনি উমান পাইবা গায় ।

কামদেৱে শব প্ৰহাৰন্তু যেই কাতি ।
 বাধিকা তোমাক বাথে পদ্বপত্ৰ পাতি ॥
 পদ্বপত্ৰ বাক ভৈলা কবচ বসনে ।
 নাৰী হইয়া তোমাক বাথিলা ঘোৰবাণে ॥ ১৬৭
 মাধৱে বোলন্ত কথা অদভূত বৰ ।
 হৃদয়ত লুকাইবাক পাৰে কোন নৰ ॥
 হৃদয়ত আছো মই অন্তৰ্যামী হৰি ।
 সমৰত মোক লুকাইবেক কেন কৰি^{১৬} ॥ ১৬৮
 নিৰাকৰ ৰূপে যিটো আছে দামোদৰ ।
 তান গাৱে কেন মতে পৰে কামশৰ ॥
 পদ্বপত্ৰে বাক পাতি বাথয় কেমনে ।
 নাহিকে আজলী নাৰী বাধাৰ সমানে ॥ ১৬৯
 শুনিয়োক বহ্নাৱলী তুমি মোৰ মিত্ৰ ।
 অমৃতৰ সমস্বাদ ভক্তৰ চৰিত্ৰ ॥
 তোমাৰ আগত মই কহো মিষ্ট^{১৭} বাক ।
 বাধিকাৰ কথা কহি জীয়াইলা আমাক ॥ ১৭০
 বহ্নাৱলী বোলে কথা শুনা মনকৰি^{১৮} ।
 বাধাক চলিলা^{১৯} তুমি টেক্টনালি কৰি ॥

(১৬) ১৬৬ নং পদ সমিতিৰ পুথিত নাই ।

(১৭) মিষ্ট = নিষ্ট

(১৮) বহ্নাৱলী মন কৰি =

বহ্নাৱলী বোলে কথা শুনিয়োক হৰি ।

(১৯) চলিলা = বকিলা

সহজে চঞ্চলী নাবী হৃদয় কোমলী ।
 তাক কি কুশলে বাখে ছুটকামে পালি ॥ ১৭১
 সাধু দেখি লোকে যেন কবয় বিশ্বাস ।
 সর্বস্বক কাড়ি লই কবে সর্বনাশ ॥
 সেইমতে তুমিয়ে কবিল টেটনালি^{১০০} ।
 যাতে আমি নাবীগণ অবোধ গোরালী ॥ ১৭২
 আন কিবা এত মান কবিবে শকত^{১০১} ।
 এবে শুনা বাধার আরব কথা যত ॥
 মৰণৰ আশা কবি ভীষ্ম বীৰবর ।
 যেন শব শয্যাতে শুতিছে নিবন্তর ॥ ১৭৩
 সেইমতে বাধা পুষ্প শবশয্যা পায় ।
 ব্রত ধরি তোমাক আছন্ত বাট চায় ॥
 বুলিবা পুষ্পৰ শয্যা পবন কোমল ।
 তাক শবশয্যা বোলে গোপীকাক সকল^{১০২} ॥ ১৭৪
 ব্রত ধরি যিটোজনে আছে মৰিবাক ।
 শবৰ শয্যাতে কিনো গীড়া কবে তাক ॥

(১০০) টেটনালি=টেটনালি

(১০১) আন কিবা.....শকত=

আনক এতক তুমি কবিতো শকত ।

(১০২) তাক.....গোপীকাসকল=

তাক শব শয্যা বোলে নাগবীসকল ।

প্রিয়াব বিয়োগ যিটো পুষ্প শয্যাময় ।
 তাক কিনো স্থখ বুলি প্রাণব সংশয়^{১০৩} ॥ ১৭৫
 তোমাক নাপাই বাধা ক্রন্দন কবন্ত ।
 ছই চক্ষু ধাবা সাবে লোতক বহন্ত ॥
 দেয়গণে আসি বিমানত থাকি বোলে ।
 বাধিকার মুখগোট পদ্ম সম জলে ॥ ১৭৬
 অযুতক পত্র যাব শুনিয়ো শ্রবণে ।
 হবিব আসন ক্রীড়া দেখা বিছমানে^{১০৪} ।
 ছই চক্ষু বোলে তাবা মেঘ ছই খান ।
 ক্রন্দনক বৃষ্টি তাবা বোলে বিছমান ॥ ১৭৭
 কেহো বোলে পদ্ম লুহি চাহ ভাল কবি ।
 পূর্ণ চন্দ্র গোট যেন আছে মায়া ধবি ॥
 যাব বশ্মি প্রকাশ কবয় দিশ পাশ ।
 লুকাই আছন্ত আমাত এবি আশ^{১০৫} ॥ ১৭৮
 দক্ষৰ শাপত হেন আন গতি ভৈলা ।
 বাতুল দন্তক বোলে বাত্ লাগ লৈলা ॥

(১০৩) প্রিয়াব ...সংশয়=

প্রিয়-বিয়োগিনী যিটো পুষ্প সন্ধ্যায় ।

তাক কিনো স্থখ যত প্রাণ নবহয় ॥

(১০৪) হবিব.....বিছমান=

হবিব আসন হেবা দেখা বিছমানে ।

(১০৫) লুকাই.....আশ=

লুকি দিয়া আছা চন্দ্র এবিয়া আকাশ ।

ছুই ওঠ চিপিল দশন আৰ কৰি ।
 দেবে বোলে চন্দ্ৰেমে বাহক আছে ধৰি ॥ ১৭৯
 শুনি আছে বাহুৰ বিক্ৰম ঠাই ঠাই ।
 পৰ্বে পৰ্বে চন্দ্ৰক গিলন্ত লাগ পাই ॥
 আজি দেখোঁ চন্দ্ৰেমে বাহক গিলি থৈলা ।
 অদভূত উপমা বাধাৰ পাশ ভৈলা ॥ ১৮০
 সেই বেল বাধিকা গুণন্ত মনে মনে ।
 কামদেৱক অবিলন্ত তোমাৰ নিদানে ॥
 কামদেৱ-চৰণে কাতৰ কৰে ধৰি ।
 তেহে আনিবাক পাবে মাধৱক ধৰি ॥ ১৮১
 এহি বুলি আপোনাৰ ভৰি তলুৱাতে ॥
 কামদেৱ মুৰ্ত্তিক লেখিলা দেৱী তাতে ॥
 কন্তবী কুম্ভুম বৰ্ণ কবিলন্ত কাল ।
 গলত লেখিলা দিব্য বৈজয়ন্তি মালা ॥ ১৮২
 মগৰ বাহন পাছে লেখিলা পাছত ।
 বহুময়-কুণ্ডল যে কিবীটি কৰ্ণত ॥
 হাতত লেখিলা পুষ্পময় দিব্য-বাণ^{১০৬} ।
 স্তনত আৰোপি দিলা পঞ্চমুখ বাণ ॥ ১৮৩
 সেই অস্ত্ৰ সেই বস্ত্ৰ সেই ভৰি হাত ।
 কামদেৱ সাক্ষাতে কেৱলে নাহি মাত ॥

(১০৬) দিব্যবাণ=ধনুখান ।

দেখি বাধা লাজে বস্ত্ৰ তুলি লৈলা মাথে ।
 চৰণত প্ৰণাম কৰিলা আথে বেথে ॥ ১৮৪
 গোচৰ কবন্ত বাধা চৰণত ধৰি ।
 তোমাৰ গুণক প্ৰভো কহিতে^{১০৭} নাপাৰি ॥
 যাৰ হেতু দেৱাসুৰ গন্ধৰ্ব মনুষ্য^{১০৮} ।
 সকল সংসাৰ প্ৰভো হোৱে তিৰি বশ্য^{১০৯} ॥ ১৮৫
 সি কাৰণে লাজ এৰি মাগোঁ তজু আগে ।
 নন্দৰ পুত্ৰক প্ৰভো মোহিবাক লাগে ॥
 ধৰি আছা ধনু যেই পুষ্পবাণ হানি ।
 এতক্ষণে আপোনি কৃষ্ণক দিয়া আনি ॥ ১৮৬
 হেন শুনি মাধৱে হাসিলা খলখলি ।
 বস্ত্ৰাক বোলন্ত বাধা পৰম আজলি ॥
 চৰণত কামদেৱ লেখিলা গোপিনী ।
 কিমতে মানন্ত তাক আপোনা আপোনি ॥ ১৮৭
 বাধিকাৰ কথা শুনি হাসি হাসি মৰি ।
 পাছে কি কৰিলা কহিয়োক প্ৰাণেশ্বৰী ॥
 বস্ত্ৰাৱলী বোলে জানো কথা সাক্ষোপাঙ্গে ।
 মুখে হৰি হৰি বোলা হৃদয়ত বঙ্গে ॥ ১৮৮

(১০৭) কহিতে=স্বজিনে ।

(১০৮) মনুষ্য=বান্দগ ।

(১০৯) তিৰি বশ্য=যুৱতীৰ বশ ।

তৃণ খাই জীয়ে পশু অবণ্যত থাকে ।
 কোন দোষ কৰিয়াছে ব্যাধে মাৰে চাকে ॥
 জল খাই জীয়ে মৎস জল সে জীৱন ।
 কোন দোষে তাহাকে কৈবৰ্ত্ত কৰে ছন ॥ ১৮৯

লতা প্ৰায় জীয়ে সাধু সন্তোষে জীৱন ।
 খলুৱা তাহাৰ শত্ৰু ভৈলা কি কাৰণ ১১০ ॥
 এই তিনি বৈৰী অকাৰণ জগতত ।
 তোমাক লেখিলেঁ প্ৰভো তাহাৰ আগত ॥ ১৯০

পৰম অবোধ আমি গোৱালৰ নাৰী ।
 পতি পুত্ৰ এৰি ভজিলোঁ হো নিবিচাৰি ॥
 ব্যাধে যেন হৰিণক মাৰে শৰে হানি ।
 তুমিয়ে বাধাক মাৰা বিবহ অগনি ॥ ১৯১

(১১০) তৃণ খাই.....কি কাৰণ=

নখদ্বিবা প্ৰভো কহিবাৰ তুমি ঠাই ।
 তিনিবিধ প্ৰাণী অকাৰণে বন্ধ যায় ॥
 বনখাই জীয়ে অবণ্যত পশু যত ।
 কোনদোষ কৰি আছে কহিয়ে আমাত ॥
 জলখাই জীয়ে মৎস জলত বেঢ়াই ।
 কোন দোষে তাহাক কৈবৰ্ত্ত কৰে ছাই ॥
 খলুৱা তাহাৰ বৈৰী ভৈলা কি কাৰণ ॥
 বড়জীয়ে সাধু সন্তোষে জীৱন ।

নানা ভাৱ বাধিকা কৰয় যত যত ।
 দিন বঞ্চিবাক হেতু বিবহ কালত ১১১ ॥
 বিবহিণী কণ্ঠাসৰে বিবহৰ থানে ।
 চিত্ৰ কৰ্ম কৰি তেবে পতিয়াৰে মনে ॥ ১৯২

তোমাক নাপাই বাধা বিবহ অনলে ।
 কামদেৱ লিখিলন্ত চৰণৰ তলে ১১২ ॥
 কতো বিবহিণীয়ে দেৱক পূজা কৰি ।
 কতো গীত গাৱন্ত স্বামীক মনে ধৰি ॥ ১৯৩

শুক ১১৩ শাৰী পঢ়াৱৰ পালটাৱে মন ।
 এহি মতে কাল বঞ্চে বিবহিণীজন ॥
 তোমাৰ বিবহে বাধা চিত বিয়াকুল ।
 এতেকে কৰন্ত কাল বঞ্চিবাৰ ছল ॥ ১৯৪

তান আক কথা আছে নকহিতে মন ।
 নকহিলে মহন্তৰ আজ্ঞা হোৱে ছন ॥
 সিকাৰণে বোলে যেবে শুনা কথা সাৰ ।
 তোমাক নাপাই বাধা বাতুল আকাৰ ১১৪ ॥ ১৯৫

(১১১) দিন.....কালত=

কাল বঞ্চিবাক ছলে বিবহ কালত ।

(১১২) তোমাক.....চৰণৰ তলে=

তোমাক নাপাই বাধা বিবহক মনে ।
 কামদেৱ লিখিলন্ত অপুন চৰণে ॥

(১১৩) শুক=ভাটো ।

(১১৪) তোমাক ... আকাৰ=

তোমাৰ নিমিত্তে বাধা বাতুল আকাৰ ।

প্রতি প্রতি বাধিকা বোলন্ত যনে যনে ।
 চৰণত পৰো দোষ ক্ষেমা নাৰায়ণে ॥
 ধ্যান কৰি বাধিকায় হৃদয়ত পাই ।
 চৰণত পৰিয়া কান্দিলা বাধা বাই^{১১৬} ॥ ১১৬
 গোপিনী আলাপ চিহ্ন দেখি সৰ্ব্বগারে ।
 পুন বোষ পাতিলা বাধিকা ক্রোধ ভাৱে ॥
 মোক এৰি আনক ভজিলা নাৰায়ণে ।
 পিঠি দিয়া বোষ পাতি গুণে মনে মনে ॥ ১১৭
 কাতৰ কৰাইবোঁ মই দান্তে তৃণ ধৰি ।
 তেবেনে সাক্ষল মই গোৱাল বিয়াৰী ॥
 পুনৰপি বাধিকা গুণয় মনে মনে ।
 খণিতেকে কাতৰ কৰিবে নাৰায়ণে ॥ ১১৮
 ভাৱনা সে কৰন্তু স্বৰূপ কিছো নাই ।
 বিলাপ কৰন্তু শোকে বিমুৰ্ছিত হই ॥
 মাধৱে বোলন্ত বত্ৰাৱলী বব নাৰী ।
 কোন থানে আছয় বাধিকা প্ৰাণেশ্বৰী ॥ ১১৯
 কবযোৰে বোলো হেৰা কথা শুনিয়োক ।
 বাধিকাক দেখাই দিলে প্ৰাণ দিয়া মোক^{১১৭} ॥

(১১৫) চৰণত.....বাধাবাই=

ধ্যান কৰি বাধিকাক হৃদয়ত পাই ।

অনেক সাদৰে মাতিলন্ত যদুবাই ॥

(১১৬) বাধিকাক.....দিয়া মোক=

বাধিকাক দেখাই আবে জীয়ায়োক মোক ।

বত্ৰাৱলী বোলে কৃষ্ণ গুনা মোৰ বাক ।
 বাধিকাক দিলে প্ৰভু কি দিবা আনাক ॥ ২০০
 মাধৱে বোলন্ত শুনিয়োক প্ৰাণেশ্বৰী ।
 জগতৰ সম্পত্তি মিলোক আজি ধৰি ॥
 দেৱাসুৰ নাগ যক্ষ গন্ধৰ্ব মনুষ্য ।
 আজি ধৰি সকলে তোমাৰ হৌক বশ ॥ ২০১
 বত্ৰাৱলী বোলে প্ৰভো নলাগয় আক ।
 বাধাৰ সেৱাত মই সবে পাইবো তাক ॥
 মাধৱে বোলন্ত তেবে লৈয়োক মুকুতি ।
 ব্ৰহ্মা^{১১৭} হৰ পুৰন্দৰে বাঞ্চে দিনে ৰাতি ॥ ২০২
 যি কাৰণে^{১১৮} ব্ৰহ্মা হৰে কবন্ত সেৱলি ।
 তাহাকো নলাগে বুলিলন্ত বত্ৰাৱলী ॥
 তোমাৰ চৰণ যিতো কৰিয়াছো সাৰ ।
 তাতো কৰি অধিক মুকুতি কোন চাৰ ॥ ২০৩
 মাধৱে বোলন্ত তুমি মনে কৰি সাৰ ।
 যিবা ধন লাগে তুমি খুজিয়ো আমাৰ ॥
 বত্ৰাৱলী বোলে গোপীকাৰ প্ৰাণ বৈৰী ।
 নাহি ধন তোমাৰ মোহন বংশী সৰি ॥ ২০৪
 আন কিছো নাই ধন নামাগো তোমাৰ ।
 বংশী দান দিয়া প্ৰাণ-চোৰ^{১১৯} গোপীকাৰ ॥

(১১৭) ব্ৰহ্মা=গোবী ।

(১১৮) যি কাৰণে=যি আনত ।

(১১৯) প্ৰাণচোৰ=প্ৰাণেশ্বৰ ।

তুমি বংশী বায়া যি বেলাত মনোহর ।
 বিবহত পুৰিমৰো গোপী নিবন্তব ॥ ২০৫
 সেই বংশী আমিসবে বজাইবোহোঁ সূথে ।
 তেবেসে জানিবা বিবহৰ যত ছুখে ॥
 মাধৱে বোলন্তু কথা উপহাস এৰি ।
 বংশী বব কোন ধন আপনাত কৰি ॥ ২০৬
 বজ্জাৱলী বোলে ভাল কহিলা আমাক ।
 সখীৰ পাশক নিবে নাপাৰো তোমাক ॥
 তয়ুগাৱে গোপিনী বমণ চিহ্ন^{১২০} দেখি ।
 ক্ৰোধে মোক খন্দিবন্তু বাধাৰায় সখী^{১২১} ॥ ২০৭
 তুমি ঐতে থাকা প্ৰভো মই যাওঁ আগে ।
 ইটো কথা বাধিকাত পুছিবাক লাগে ॥
 মাধৱৰ ছুখ জানি মনত স্মৰি ।
 সেই বেলা আসিলেক স্নকণ্ঠী স্তম্ভৰী ॥ ২০৮
 স্নকণ্ঠীক দেখি ক্ৰোধে বাহুমেলি আনি ।
 পদ্মাসনে কোলাত বৈসাইলা চক্ৰপাণি ।
 বদনে চুহন দিয়া সাবটিয়া হাতে ।
 তুলসীৰ মালা গাঁথি পিঙ্কাইলা খোপাতে^{১২২} ॥ ২০৯

(১২০) চিহ্ন=সাক্ষ ।

(১২১) ক্ৰোধে সখী=

ক্ৰোধে মোক খন্দিবেক বাধিকা নিবেথি ।

(১২২) তুলসীৰ.....খোপাতে=

তুলসীৰ মালা কাড়ি বজ্জিলা খোপাতে ।

বৃক্ষশিলা ৰবে দেৱতাৰ মোহে চিত ।
 একদিনা শুনি ক্ৰোধে স্নকণ্ঠীৰ গীত ॥
 পৰ্ব্বতত পোত গৈল মাধৱৰ ভৰি ।
 আজিয়ে সূচাৱে তাক গোবৰ্দ্ধন গিৰি ॥ ২১০
 স্নকণ্ঠী বোলয় প্ৰভো নকৰা সংশয় ।
 বাধিকাক দিবো ময় বুলিলো নিশ্চয় ॥
 এহি বুলি স্নকণ্ঠীয়ে অনেক প্ৰবন্ধে ।
 বাধিকাক পাইলা পাছে কুঙ্কুমৰ গন্ধে ॥ ২১১
 দেখিয়া বাধিকা উঠিলন্তু গাৱ লাৰি ।
 স্নগন্ধিত পুষ্পৰ আসন দিলা পাৰি ॥
 শুতি আছে বাধাদেৱী প্ৰেমৰ পৰম ।
 কথা এক কহিলা স্নকণ্ঠী মনোৰম ॥ ২১২
 দেৱলোকে ৰাষ্ট্ৰা কৰে মনুষ্যৰ কায় ।
 ই হেন শৰীৰ সখী বিফলেসে যায় ॥
 যোগীগণে যাঁহাকে নপাৱে ধ্যান কৰি ।
 তোমাৰ নিমিত্তে প্ৰভো উত্ৰাৱল হৰি ॥ ২১৩
 মুনিগণে চিন্তা কৰি চিন্তিয়া নপায় ।
 কৰিয়া সংসাৰী হোৱে জানিবা নিশ্চয়^{১২৩} ॥
 হেন ক্ৰোধে তোমাক ৰিচাৰি ফুৰে বনে ।
 পৰম অৰোধ দেখোঁ তোমাৰ লক্ষণে ॥ ২১৪

(১২৩) মুনিগণে..... নিশ্চয়=

মুনিগণে তৰক বিচাৰি ঠাই ঠাই ।

ফিৰিয়া সংসাৰী হোৱে তোমাক নপাই ॥

ৰূপক তালৰ বাগ বৰাবী উত্তম ।
 বাগৰ লক্ষণ কহোঁ শুনা মনোৰম ॥
 দিব্য কোটি ৰূপবতী কথা নিজ সঙ্গে ।
 অলঙ্কাৰে মণিক কচাৰে মন বঙ্গে ॥ ২১৬
 আপোনাৰ অলঙ্কাৰ পিক্খিলন্ত কাঢ়ি ।
 চামৰ ঢুলায়া তাক নেই আগবাঢ়ি ॥
 দেৱতাৰ পুষ্পমালা কণ্ঠত পিন্ধাইলা ।
 নমস্কাৰ কৰি কথা শয্যাতে বসাইলা ॥ ২১৭
 তুষ্ট হুইয়া স্বামীৰ সন্মান দিলা কাঢ়ি ।
 বৰাবী বৰিলা স্বামী চৰণত ধৰি ॥
 জয় জয় ফুকাবিল সিদ্ধ মুনিগণ ।
 দেখি সৰ্ব্বজনে ভৈল আনন্দে মগন ॥ ২১৮
 ব্ৰহ্মাদেৱে পূৰ্ণাৰ্হতি দিলা ৰঙ্গ কৰি ।
 এতেক লক্ষণে বাগ বুলিলা বৰাবী^{১২৪} ॥

(১২৪) বৰাবী বাগৰ বিবৰণ (সমিতিৰ পুথি)

দীৰ্ঘকেশী ৰূপবতী কথা নিজ সঙ্গে ।
 অলঙ্কাৰে স্বামীক কৰায়ে মনবঙ্গে ॥
 আপুনাৰ অলঙ্কাৰ পিন্ধাইলন্ত কাঢ়ি ।
 চামৰে ঢোলায়া ঘৰে নিলা আগ বাঢ়ি ॥
 দেৱতাৰ কণ্ঠমালা কণ্ঠত পিন্ধাই ।
 নমস্কাৰ কৰি কথা শয্যাতে বসাই ॥
 তুষ্ট হুইয়া স্বামী বহুমালা নিলা কাঢ়ি ।
 ইদৰ লক্ষণে বাগ বুলিয় বড়াবী ॥

তোমাৰ বিবৰে সখী দুখ পান্তু হৰি ।
 মলয়া পৰন যিথানত প্ৰাণেশ্বৰী ॥ ২১৮
 শয্যা এৰি ধৰণীত কবন্ত শয়ন ।
 তযুনাং ধৰি কৃষ্ণে কবন্ত ক্ৰন্দন ॥
 ঘনে ঘনে মাধৱে দিলন্ত বংশী ডাক ।
 আইস বাধা প্ৰাণেশ্বৰী আলিঙ্গা আমাক ॥ ২১৯
 বিশ্বাস নকৰা যদি বচন আমাৰ ।
 শুনিয়োক নিজনাং বংশীত তোমাৰ ॥
 কৰ্ণপাতি বাধিকা শুনিলা^{১২৫} মন কৰি ।
 ডাকন্ত বাধিকা বুলি নিজনাং ধৰি ॥ ২২০
 লাজে আঁৰ হুইবে লাগি বহুমালা টানে^{১২৬} ।
 গুপ্ত বেকত ভৈলা বংশীৰ নিদানে^{১২৭} ॥
 শাস্ত্ৰী ননন্দী ছয়ো মোৰ প্ৰাণ বৈৰী ।
 সময় নজানি বংশী ডাকে নাম ধৰি ॥ ২২১
 সুকণ্ঠী বোলয় সখি নকৰিবা লাজ ।
 সবাৰে হৃদয় পশি আছে যত্নৰাজ ॥
 ভয় নিন্দা অধৰ্ম্ম অশুয়া যতাতাৰ^{১২৮} ।
 ইহাঙ্ক ভজিলে পাৰে সংসাৰৰ পাৰ ॥ ২২২

(১২৫) শুনিলা = শুণিবা ।

(১২৬) লাজে আঁৰ ... টানে =

লাজে আঁৰ ভৈলা বাধা বহু লৈয়া টানি ।

(১২৭) নিদানে = নিদানি ।

(১২৮) যতাতাৰ = যত সাৰ ।

আকে জানি সখি মনে তেজিয়া বিকল ।
 কৃষ্ণক ভজিয়া জন্ম কৰিয়ো সাফল ॥
 ব্রহ্মা আদি ধিয়ানত যাক লাগ পাই^{১২৯} ।
 চৰণৰ ধূলি লন্ত মুকুট ভৰাই ॥ ২২৩
 মধুৰ মূৰতি কোটি কন্দৰ্পক জিনি ।
 সিটৌৰূপ দেখি প্রভু বিষয় আপুনি ॥
 চলা চলা নিতম্বিনী শুনা মোৰ বোল ।
 কৃষ্ণৰ মধুৰ ৰূপে^{১৩০} চাপি দিয়া কোল ॥ ২২৪
 নিৰোধিবা নেপুৰক পয়ানৰ হন্তে ।
 গোপীগণে পাইবে সাৰি পথত চলন্তে^{১৩১} ॥
 হাতক যুৰিলা^{১৩২} সুকণ্ঠৰ বাক্য পাই ।
 চলিবাক সাজনি সাজিলা বাধাৰাই ॥ ২২৫
 বোলে বাম সবস্বতী দেখা কেনে মত ।
 কৃষ্ণক জানিবে পাৰি সন্তৰ সঙ্গত ॥
 সন্তবেসে মুখত নামৰ জন্ম ভৈলা ।
 এতেকে নিস্তাৰ হেতু সংসাবত বৈলা ॥ ২২৬

(১২৯) ব্রহ্মা আদি.....পাই=

ব্রহ্মা আদি ধিয়ানত তাক লাগ পাই ।

(১৩০) কৃষ্ণৰ মধুৰ ৰূপে=আসিয়ো মধুৰ ৰূপে ।

(১৩১) নিৰোধিবা.....পথত চলন্তে=

নিৰোধিবা নেপুৰক পদম মুখৰা ।

গোপীগণে শুনিবেক বিদ্বৰ পৰা ॥

(১৩২) হাতক যুৰিলা=ধাৰক জানিলা

ৰামনাম নৌকা এৰি কোনে যাইবা তৰি ।
 ভৰা দিয়া যদি যাৰে নতু আসে বুৰি^{১৩৩} ॥
 কহে বামসবস্বতী এহি তত্ত্বসাব ।
 বামবাম বুলি হোৱা সংসাবৰ পাৰ ॥ ২২৭

লেঢাৰী

সুকণ্ঠৰ বাক্য মনোহৰ শুনি ৰাধা উঠি অনন্তৰ
 নেতবস্ত্র খানি পিন্ধিলা গাৱে মেঢ়াই ।
 নিতম্বযৌৱনী ক্ৰীণকটি বস্ত্রৰ মেখলা বান্ধে আটি
 যেন ফলভৰে ভাঙ্গি যে পৰয় ডাল^{১৩৪} ॥ ২২৮
 বস্ত্ৰে ধাকিলেক ছুই স্তন মেঘে ধাকে যেন পূৰ্ণচন্দ্র
 যদি আঁৰ হোৱে তথাপিতো গোঁৰবৰ্ণ ।
 তথাপিতো জ্বলে ছুইস্তন ধাকিবে নোৱাৰে একোতন
 আকাশত যেন প্রকাশন্ত ছুই চন্দ্র^{১৩৫} ॥ ২২৯

(১৩৩) বাম নাম নৌকা.....বুৰি=

ৰামনাম বান্ধিয়া গৈলেক তীৰে তৰি ।

ভৰা দিয়া ৰাঙে যাৰে নতু আসে বুৰি ॥

(১৩৪) ভাঙি যে পৰয় ডাল=ভাঙয় শূফল ডাল ।

(১৩৫) ২২৯ নং পদ সমিতিৰ পুথিত যথাস্থানত নাই ; কাষৰ
 এঠাইত উদ্ধৃত কৰিছে ।

বিমানত বসি দেৱগণে বিয়াকুল চিত্ত কামবাণে
 স্তনভৰে হালে হাঠিতে কৃষ্ণ কঙ্কাল ।
 হাতে নানা পুষ্পগুচ্ছ লৈয়া চলিযান্ত দেবী মত্ত হয়^{১৩৬}
 স্মৰত কৰ্মত জিনিবো আজি গোপাল ॥ ২৩০

স্তুতি কৰে যাক ব্রহ্মদেৱে আলিঙ্গি ধৰিবে মোৰ গাৱে
 তেবে গুচে ইটো মোৰ কামশৰ জুই ।
 বোলে দেৱগণে জানো সাৰ নাৰীৰূপে ক্ষত্ৰি অৱতাৰ
 যুদ্ধক প্ৰৱন্ধে মাধৱক খেদি যায়^{১৩৭} ॥ ২৩১

বোলে বাক অত্ৰ দেৱগণে^{১৩৮} কৃষ্ণক স্মৰি বদ্বমনে
 ঘোৰ গদা ধৰি বণক চলিলা বাই ।
 সব এৰি কৃতাজ্জলি^{১৩৯} কৰি (?) কাৰ্য্যক দেখিলো নেত্ৰভৰি
 আজিৰ যুদ্ধত হাবিবে জানো কানাই^{১৪০} ॥ ২৩২

- (১৩৬) হাতে নানা.....দেবী মত্ত হয়=
 নীলপদ্মগোট হাতে ধৰি, চলি গৈলা দেবী জয় শ্ৰবি ।
- (১৩৭) নাৰীৰূপে.....খেদি যায়=
 বাধা নাৰী নোহে জানো আৰ,
 নাৰীৰূপে ইটো ক্ষত্ৰিয় জোনো বিশেষ ।
- (১৩৮) বোলে বাক.....গণে=
 অন্তোমন্তে বোলে গোপীগণে ।
- (১৩৯) সব এৰি.....ভৰি=
 হুই কেনে বাই জয় শ্ৰবি, আশ্চৰ্য্য দেখিলো নেত্ৰভৰি ।

বস্ত্ৰক কবচ বোলে তাত কবচ উপৰে কণ্ঠা^{১৪১} যত
 ঘোৰ যুদ্ধে বিদ্ধি মূৰ্চ্চিত ক্ষত্ৰিয়গণ ।
 বাধাৰ হৃদয় স্তন ছুই লোহাৰ কণ্টক সম ছুই
 তাৰ বিষে কৃষ্ণ হুইবে আজি অচেতন ॥ ২৩৩

যেবে বণ জিনে দামোদৰ তেবে বদ্ব হৈবে পুৰুষৰ
 বাধাৰ জয়ত কোঁতুক নাৰী সবাৰ ।
 এহি বোল বুলি দেৱগণে কৃষ্ণৰ জয়ক সাধেমনে
 সাধে দেৱ নাৰীগণে জয় বাধাৰ ॥ ২৩৪

কপূৰ তাগুল তুলি ধৰি সুবৰ্ণ সফুৰা ভৰিপূৰি
 বত্ৰাৱলী উঠি হৰিতে দিলা গোচৰ ।
 শুনিয়ো বচন বাধাৰাই যাচি গৈলে পুত্ৰ মাতৃ নাই
 নাৰী কোন আন পুৰুষক খেদি যায়^{১৪২} ॥ ২৩৫

ইটো কথাবৰ অদভূত লোকত বৈলাস অযুগত
 তুমি লাজ ভৈলে আমি বহো কোন^{১৪৩} ঠাই ।
 ববৰ জিয়াৰী যেন শ্ৰবি পৰম কঠিন দেৱ হৰি
 তান পাশে তুমি যাচি যাবা কেনে কৰি ॥ ২৩৬

- (১৪০) কানাই=গোপীপুত্ৰ ।
- (১৪১) কণ্ঠা=কলা ।
- (১৪২) যাচি গৈলে.....খেদি যায়=
 যাচি গৈলে অপমান পাই
 নিৰ্দ্দয় হৃদয় কঠিন ইটো কৃষ্ণৰ ।

বন্ধুৰ পৰীক্ষা পাই ভালে জলৰ প্ৰমাণ পদ্বনালে
 যদি ইচ্ছা আছে আপুনি নাসিলা কেনে ।
 এবি ঘৰ পতি পুত্ৰগণ বন অৰণ্যৰ পশু যেন
 তথাপি আমাক স্নেহ নাই তান মনে^{১৪৪} ॥ ২৩৭
 বজ্জাৱলী কথা^{১৪৫} শুনি বাই আসনে বসিলা ফিৰি চাই
 সুকণ্ঠক বোলে কৃষ্ণক ইঠাৰে আন ।
 বাম সবস্বতী বোলে সাব বিবহ শুনিয়ো বাধিকাৰ
 এবেসে জানিলো হৰি আইবা ইটো থান ॥ ২৩৮

This book is disitalised by
 Dr Jitumani Choudhury,
 Graduate Teacher Howly HS School,
 in order to preserve and extend
 access for academic purpose.

- (১৪৩) ২৩৬ নং প্ৰথম অংশ সমিতিৰ পুথিত নাই ।
 (১৪৪) ২৩৬ নং পদৰ এক অংশ আৰু ২৩৭ নং পদৰ এক
 অংশলৈ সমিতিৰ পুথিত এটা নতুন পদ সন্নিবিষ্ট হৈছে ।
 বদৰ জীয়াৰী ভয় অবি, তানপাশে বাইবা কেনে কৰি
 যদি ইচ্ছা আছে আপুনি নাসিলা কেনে ।
 ক্ষ এৰি পুত্ৰ পতিগণে বন অৰণ্যৰ পশু যেন
 তথাপি আমাক স্নেহ নাই তেওঁ মনে ॥
 (১৪৫) কথা=বাক্য ।

বামুৰী ১৪৬

সুকণ্ঠী বোলয় সাব,
 মুখচায়া বাধিকাৰ ।
 আপোনাৰ কৰ্ম নষ্ট,
 পাছে নকৰিবা কষ্ট ॥ ২৩৯
 চলিয়ো কৃষ্ণৰ পাশ,
 মদনে পুৰিয়ো আশ ।
 বৈকুণ্ঠতোধিক সুখ,
 দেখিবা কৃষ্ণৰ মুখ ॥ ২৪০

- (১৪৬) সমিতিৰ এই অধ্যায় অলপ বেলেগ ; তলত উদ্ধৃত
 কৰা হ'ল ।
 সুকণ্ঠী বোলয় সাব মুখ চায়া বাধিকাৰ
 আপোনাৰ কাৰ্য্য হৰে নষ্ট ।
 মদনে পুৰিবে আশ চলাহা কৃষ্ণৰ পাশ
 গাছত কৰিবা মনে কষ্ট ॥
 বমুনাৰ তীৰে হৰি বসি আছা আশা কৰি
 মলয়া পৰন সুখে চিত্ত ।
 বংশীত সংকেত কথা একলে আচন্ত তথা
 তনু নাম ধৰি গান্ত গীত ॥
 নিশাচৰ পক্ষীচৰে তাতে তৰলতা নৰে
 বোলে হেৰা আসিলন্ত বাই ।
 শয্যা পাৰি আথে বেথে বিচাৰন্ত দুইহাতে
 বনৰ ছায়াৰ ধৰে পাই ॥

কোলাত বৈসাইব হবি,
বদনে চুম্বন কৰি।
যমুনা তীৰে হবি,
বসি আছে আশা কৰি ॥ ২৪১
মন আলাপত তাতে।
বংশীত সংকেতে মাতে ॥
অকলে আচন্ত তথা।
শুনিয়োক মোৰ কথা ॥ ২৪২

বিচাৰি নপায় যাই	থাকন্ত বনক চাই
এহি পথে আসিবন্ত বাই।	
গোপিনী পাইব সাৰি	পেলায়ো নৃপুৰ কাড়ি
ইটো মন্দ পৰম অপাই ॥	
মাধবৰ বক্ষস্থলে	প্রকাশিবা অবিকলে
বিপৰীত শৃঙ্গাব বসত।	
তুমি যে গোবাসী নারী	হৰ্ষদল শ্যামহবি
বিশ্ব যেন সজল মেঘত ॥	
শৰীৰৰ বস্ত্র এৰি	কৃষ্ণক সাবটি ধৰি
হৰিয়ে সমুদ্রে দিয়া বুড়।	
যেন অর্থনিধি পাই	দৰিদ্ৰ আনন্দে যাই
লুভিয়াৰ যেন মুখে শুৰ ॥	
কৃষ্ণ বব অভিমানী	মনে এৰি লাজ তুমি
পৰকালে হুমৰিবা মোক।	
অবশেষে বাতি আছে	এভো নাযা তাৰ কাচে
পাচকালে কিবুলি আমাক ॥	

তযুনামে গারে গীত।
ধৰিতে নাপারে চিত ॥
নিশাচৰ পক্ষীচৰে।
তাতে তকবন লৰে ॥ ২৪৩
বিচাৰন্ত যতুৰাই,
বনৰ ছাঁয়াক চাই।
বিচাৰি নপায় পাছে,
থাকন্ত পথৰ কাছে ॥ ২৪৪

বাধিকা বোলন্ত সখী	সহজে পৰম দুখী
যাচি যাইলে তথাপি নপাৰি।	
যিজনী যাচিয়া যায়	লোকত বৈলাস পাই
পূৰ্বতে শপিছে দেৱনাৰী ॥	
শুনিয়া স্কন্ধী গৈল	মাধৱত কথা কৈল
যাচিয়া নাসিল বাধা সখি।	
নারী জাতি যাইলে দোষ	ইহাত কৰিলে বোষ
পূৰ্বপথ বহিলন্ত বাধি ॥	
গুঞ্জৰী বাগৰ গীত	গুঞ্জ মিলন চিত
আসন্তে পথত দিল বাধা।	
দশোদিশে চান্ত যাক	তোমাক দেখন্তে তাক
বাসগৃহে ছুখ পান্ত বাধা ॥	
তুমি আসিবাব ভাৱে	অলঙ্কাৰ পিন্ধি গাৱে
থাকন্ত পথত বাট চাই।	
বৃক্ষৰ লড়য় পাত	বনপশি বিচাৰন্ত
নিজ শয্যা পাৰন্ত বিছাই ॥	

এহি পথে আসিবন্ত,
বাধিকা পৰম শাস্ত ।
গোপিনী পাইবন্ত সাবি,
পেছলারে নৃপুৰ কাটি ॥ ২৪৫

মাধৱৰ বক্ষস্থলে,
প্রকাশিবা অবিকলে ।
শৃঙ্গাব বসত আতি,
ভ্রম হৈব তযু মতি ॥ ২৪৬

স্বকষ্টী গৈলন্ত যদি কৃষ্ণক নিবাক খেদি
বাধিকা আছন্ত বাট চাই ।
বিলম্ব দেখিয়া বব মনে হুখ নিবন্তব
ক্লন্দন কবিলা বাধাবাই ॥
মঠাতাল মনোনীত গোব মালব গীত
মনোহুখে বাধা কবে শোক
বিকল যৌৱন মোৰ নাইলা সখি প্রাণেশ্বৰ
স্বকষ্টী বুলিলা ভাল মোৰ ।
মিত্রব বচন এড়ি গহীন অবগ্যে পৰি
তাতে প্রহাৰিলা কামশৰ ॥
বিবহ অনল কায় পুৰি আছে সমুদায়
সহি আছে যতো অল্পদগ্ধে ।
হুহি ধাতু আছে কেনে কৃষ্ণৰ চৰণ বিনে
যত আশা হুগুচয় মনে ॥

তুমি যে গোবান্ধ নাবী,
হুৰ্বাদল শ্ৰাম হৰি ।
সজল মেঘত থাকি,
যেহেন বিদ্যাং পঁাতি ॥ ২৪৭
শৰীৰৰ বস্ত্র কাটি,
কৃষ্ণক সাবটি ধৰি ।
হৰিক নেৰিবা বব
মন কৰিয়োক দৃঢ় ॥ ২৪৮

ইটোবস্ত্র অলঙ্কাৰে অতিশয় মনপোৰে
কৃষ্ণ বিনে সকল বিফল ।
ইহেন মধুর বাতি কোন নাবী ভাগ্যৱতী
কৃষ্ণ মুখ চুষন্তে নিৰ্মল ॥
পিক্কিছো মালতীমালা তহুতাতে স্বকোমলা
তাতে কামদেৱে শব ।
আন পুৰুষৰ শৰে বাহিৰত পীড়া কবে
ইটোশৰে পোৰে অভ্যন্তৰ ॥
আছে বনে বাট চাই মাধৱৰ দায়া নাই
দেই হুখ পাইবে লাগে যত ।
কৃষ্ণ বাধিকাৰ প্রাণ বাধাপতি নাৰায়ণ
ই কলঙ্কে জুৰিছে জগত ॥
স্বামীকথা আছে শুনি গৌকে কবে কণাকণি
সাব চান্ত সবে যে গাঁৱত ।
শুনে ক্ষত নথ চাই মাথা ধাকুৰিয়া যাই
বোলে কৃষ্ণ গৈল একি ঠাই ॥

যেন অর্থনিধি পাই,
দৰিজে আনন্দ পাই।
কৃষ্ণ বৰ অভিমानी,
লাজ এৰি চলা জানি ॥ ২৪৯
পাছে স্মৰিবা মোক।
এৰিয়োক দুঃখ শোক ॥
অৱশেষ বাক্তি আছে।
যাৱৌ চলা তান কাছে ॥ ২৫০

স্বামী পাছে লাগ ধৰি বৈদায়ী কোলাত কৰি
কথা কৰে সেই তান ঠাই।
বুঝাৰে অনেক বুলি নামাতিলে মাধাতুলি
বোলে আত কিচো দোষ নাই ॥
কেৱলে নন্দ বাঘ পাচতে নচাবে লাগ
স্বামী জানি দেই ডাক চুপি।
হেন জানি দানোদৰে নিজানতে লাগধৰে
হৰিণক বাঘে যেন খুস্পি ॥
বদন্ত বাগব গীত একতানি মনোনীত
বাধা নাধৰক কৰে আশ।
মোতোধিক ৰূপৱতী কোনধিক ভাগ্যৱতী
পান্না হৰি নাহিবন্ত পাশ ॥
তাইব হৃদয় হানি বন্ধস্থল তুলি ধৰি
কুচ প্ৰকাশিবা হাব লাগি।
লব্ধিবক মুখচন্দ্ৰ পিয়া হৰি ধৰি বন্ধ
তাক মঞি নাপাইলো অভাগী ॥

সুৰুগীৰ বাক্য বুজি,
ছমুনি নিশ্বাস তেজি।
বাধিকা বোলয় সখি,
সহজতে আমি ছখী ॥ ২৫১
যত দেখা নাৰীগণ,
সবে আমি পৰাধীন।
ঘিৰনে যাচিয়া যায়,
লোকত নৈবাশ পায় ॥ ২৫২
পূৰ্বত উৰ্বশী নাৰী,
যাচিগৈ লজ্জাত পৰি।
উৰ্বশী অৰ্জুন ঠাই,
ফিৰি গৈলা লজ্জা পাই ॥ ২৫৩

কুটিল কুণ্ডল দুই বাজিবক এক দুই
খলম লাগিব মেথলাত।
অন্ধ দেখি ছয়ো হাসি দুই দুইকো চাহি চাহি
সিটো.....শৃঙ্গাৰ বেলাত ॥
ৰূপয় দুইহানো কায় ৰোমাঞ্চিত সৰুগায়
ভাগবত দুইহানো নিশ্বাস।
দুই দুইকো ধৰি তাতে জিৰাইবেক এহিমতে
আমি সখি ভৈলোহো নৈবাশ ॥
শুনিয়োক নভাসদ গীতগোবিন্দৰ পদ
কামজয় কৃষ্ণ কথা সাৰ।
বোলে বামদবন্তী তেজিয়োক আনমতি
বামবুলি তৰিয়ে সংসাৰ ॥

নাথাইব কৃষ্ণ ঠাই,
 সত্যে বোলো সখী আই ।
 বাধাব বচন শুনি,
 সুকণ্ঠী মনত গুণি ॥ ২৫৪
 মাধব পাশ গৈলা,
 সমস্ত বৃত্তান্ত কৈলা ।
 সখী মোব নামে যাচি,
 আপুনি চলিলো কাচি ॥ ২৫৫
 নারী যাচি যাইলে দোষ
 ইহাত কবিলো বোষ ।
 গুণবী বাগব গীত,
 কুণ্ডবনে মনোনীত ॥ ২৫৬
 পবন বিকল ভাৱে,
 দশোদিশ আতি চাৱে ।
 বাসগৃহে বাধাবাই,
 পবন ছুথক পাই ॥ ২৫৭
 তুমি আসিবাব ভাৱে ।
 অলঙ্কার পিন্ধি গাৱে ॥
 থাকন্ত পঙ্ক চাই,
 আনিবন্ত যত্নবাই ॥ ২৫৮
 বৃক্ষ লবন পাত ।
 বোলে আসে যত্ননাথ ॥

শয্যাখান খোৱে পানি ।
 আঙ্গিনাত লোৱে শাবি ॥ ২৫৯
 বাধাব বিলাপ বাক
 সৰ্বজন শুনিলোক ॥
 সুকণ্ঠী গৈলেক খেদি ।
 কৃষ্ণক আনিবে মাতি ॥ ২৬০
 বিলম্ব দেখিয়া বব
 মনহুখে নিবন্তব
 ক্রন্দন কবন্ত বাই
 ঘনে ঘনে পহু চাই ॥ ২৬১
 মঠাতাল মনোনীত
 গোড় মালৰ গীত
 বিকল জনম মোব
 নাইল সখী প্রাগেশ্বৰ ॥ ২৬২
 সুকণ্ঠী বুলিলা মোক
 নগৈলো কবিলো শোক
 মিত্রব বচন এৰি
 গহীন অবগে পৰি ॥ ২৬৩
 প্রহাৰিছে কাম শব
 চিত্তকৰে স্বৰকৰ
 বিবহ অনলে কায়
 পুৰি মৰো সৰ্বদায় ॥ ২৬৪

ছয়া আছে অচেতন
 ছাড়ি যাই যেন প্রাণ
 নগৈ ধাতু আছে কেনে
 পুৰি মাৰে জুই যেনে ॥ ২৬৫
 মনে আছে আশা কৰি
 আসিবন্ত প্রাণহৰি
 ইটোবস্ত্র অলঙ্কাৰে
 সকল শৰীৰ পোৰে ॥ ২৬৬
 ইহেন মধুৰ বাতি
 কোন নাৰী ভাগ্যৱতী
 নিৰ্মল কৃষ্ণৰ মুখ
 চুহিলে পাসৰোঁ ছুখ ॥ ২৬৭
 পিন্ধিছো মালতী ফুল
 তলুকৰে ছলছুল
 কামদেৱে মাৰে বাণ
 চিত্তকৰে খান খান ॥ ২৬৮
 আন পুৰুষৰ শৰে
 বাহিৰত পীড়া কৰে
 নিদাক্ষণ কাম শৰে
 অভ্যন্তৰে পুৰি মাৰে ॥ ২৬৯
 সখী মোৰ বাখা প্রাণ ।
 নাদেখিলো নাৰায়ণ ॥

STUDENT LIBRARY

Hindu Govt. Aided High School,

No.

Date

মই আছে বাট চাই ।
 মাধৱৰ দায়া নাই ॥ ২৭০
 জগততে কহে লোকে
 আতে মই মৰো শোকে
 স্বামী আছে কথা শুনি
 লোকে কৰে কাণাকাণি ॥ ২৭১
 শাশুৰী দেখন্ত চাই
 স্তনে নখচিহ্ন পাই
 বুক চাকুৰিয়া যাই
 কৃষ্ণ আইল এইৰ ঠাই ॥ ২৭২
 স্বামী পাছে লাগ ধৰি ।
 বৈমাইলা কোলতে কৰি ॥
 কৃষ্ণে নিতে তোৰ পাশে ।
 সত্য কহ আসে নাসে ॥ ২৭৩
 সেৱা কৰোঁ তোৰ ঠাই ।
 নিতে একযুগ যাই ॥
 হাতে ছুই পাৰে ধৰি ।
 মুখ চাওঁ প্রাণেশ্বৰী ॥ ২৭৪
 বুকাৰে অনেক বেলি ।
 নমাতোহো মাথা তুলি ॥
 কেৱল ননন্দী ভাৱে ।
 পাচত পাবয় বাৱে ॥ ২৭৫

স্বামী আগে দেয় খুস্পি ।
 ফুবে মোক চুস্পি চুস্পি ॥
 আমি স্ত্রী ঘবে বন্দি ।
 গৃহত নাপাও সন্ধি ॥ ২৭৬
 হেন জানি দামোদরে ।
 নিৰ্জ্ঞানত লাগ ধবে ॥
 বসন্ত বাগব গীত ।
 একতালি মনোনীত ॥ ২৭৭
 মোতোধিক রূপরতী
 কোন আছে ভাগ্যরতী ॥
 আনি হৃদয়ক ধবি
 বন্ধনহলে তুলি ধবি ॥ ২৭৮
 কুচ প্রকাশিবে মোব ।
 ছয়ো হৈবো কানাতুব ॥
 প্রিয় হবি ধবি বান্ধে ।
 ছই হাতে ছই কান্ধে ॥ ২৭৯
 কুণ্ডলে কুণ্ডলে ছই ।
 বাজিবেক এক ছই ॥
 মেখলা লবিবে আতি ।
 হুহবো ছয়ো কানে মাতি ॥ ২৮০
 সিটোবস শৃঙ্গাবত
 হৈবো ছয়ো উনমত

কাশ্পে আতি ছইবো কায়
 বোমাঞ্চিত সর্ব গায় ॥ ২৮১
 পাসবয় দুঃখভার
 কবে মহা কামোৎসব
 মুসুমবে দুঃখ যত
 ব্রহ্মানন্দ সিবেলাত ॥ ২৮২
 ছইকো ছয়ো ধবি হাতে ।
 জিবাইবেক এহি মতে ॥
 হেন প্রাণকৃষ্ণ স্বামী ।
 নৈবাশা ভৈলোহৌ আমি ॥ ২৮৩
 কৃষ্ণ হেন স্বামী পাই ।
 কোনে তেজে চক্ষু খাই ॥
 শুন্যোক সভাসদ ।
 গীত গোবিন্দব পদ ॥ ২৮৪
 গীতচয় মনোবন ।
 অমৃত মুহিকে সম ॥
 বোলে বাম সবস্বতী ।
 তেজিয়োক আন মতি ॥ ২৮৫
 নকবিবা আত লাজ ॥
 বাম বুলি সাধা কাজ ॥
 সমাজব লোকসবে ।
 বাম বাম বোলা এবে ॥ ২৮৬

পদ

এহিমতে বাধা মনে ছুখ কৰি আছে ।
 সুকণ্ঠীক কৃষ্ণে উঠি মাতিলন্ত পাছে ॥
 নিয়ো মোক প্রাণেশ্বৰী বাধিকাৰ পাশ ।
 বাধাৰ বিবহে মোৰ প্রাণ হোৱে নাশ ॥ ২৮৭
 হেন শুনি সুকণ্ঠীয়ে উঠিলা সত্বেৰ ।
 আগভৈলা সুকণ্ঠী পাছত দামোদৰে^{১৪৭} ॥
 এইমতে যেনে তেনে বাত্ৰি ভৈলা ক্ষয় ।
 বাধাক দেখিলা কৃষ্ণে প্রভাত সময় ॥ ২৮৮
 বাধিকায়ো দূৰে দেখি মাধৱৰ গায় ।
 গোপিনী আলাপ চিহ্ন দেখিবাবে পায়^{১৪৮} ॥
 পুহু বোষ পাতিলা বাধিকা ক্ৰোধভাৱে ।
 অধোমুখে বহিলন্ত কৃষ্ণক নচাৱে ॥ ২৮৯
 মাধৱে দেখন্ত বাধিকাৰ ক্ৰোধ বৰ ।
 ভয়ে তান ওচৰ নচাপে দামোদৰ^{১৪৯} ॥
 অনেক বচন বুলিলন্ত দেৱহৰি ।
 দণ্ডে যুগ যায় মোৰ তোমাক সুমৰি ॥ ২৯০

(১৪৭) দামোদৰে = গদাধৰে ।

(১৪৮) দেখিবাবে পায় = দেখে সৰ্ৱগায় ।

(১৪৯) মাধৱে দেখন্ত.....দামোদৰ =

কৃষ্ণে যে দেখন্ত বাধিকাৰ ক্ৰোধ বৰ ।

উৰে তাৰ ওচৰ চাপিলা গদাধৰ ॥

গীতগোৱিন্দ

৭১

তুমি মোৰ গতিমতি তুমি মোৰ প্রাণ ।
 তুমি বিনে সংসাৰ বান্ধৱ নাহি আন ॥
 কৰযোৰ কৰি কহো নকৰিবা ভিন ।
 কাম সাগৰত বুৰো^{১৫০} চপাই মোক কিন ॥ ২৯১
 তথাপি ক্ৰোধত বাধা নোতোলন্ত মাথ ।
 মহাভয়ে কাতৰ কৰন্ত জগন্নাথ ॥
 দেখাইলন্ত কামাতুৰ পুৰুষৰ ভাৱে ।
 প্ৰণিপাতে নামিলা বাধাৰ ছুই পাৱে ॥ ২৯২
 কৃষ্ণৰ কপালে বাধাৰ আলতা লাগিল ।
 দেখি দূতীগণে সৰে^{১৫১} বেচিয়া হাসিল ॥
 তথাপিতো বাধা হুবুলিলা প্ৰিয়বাক ।
 কৰযোৰ কৰি চাই বহিলা বাধাক^{১৫২} ॥ ২৯৩
 ৰূপক তালৰ বাগ ভৈববী উত্তম ।
 শুন্যোক বাগৰ লক্ষণ মনোৰম ॥
 শ্ৰামবৰ্ণ দীৰ্ঘকেশ ৰূপৱতী কন্যা ।
 মূহুৰ্ত্তৰ কোমল বচন অতি ধন্যা ॥ ২৯৪
 গীতবন্ত মালাখণ্ড খোপাত শোভয় ।
 লোহিত চন্দন আতি দেহা প্ৰকাশয় ॥

(১৫০) বুৰো = মজো ।

(১৫১) দূতীগণসৰে = সৰে সখীগণে ।

(১৫২) কৰযোৰ কৰিবাধাক =

আশ্বাস কৰিয়া বুলিলন্ত মাধৱক ।

প্ৰিয়ানন্দে মনোবন্দে খেলে সখি মিলি ।
 ইসৰ লক্ষণে যে ভৈববী বাগ বুলি ॥ ২৯৫
 বাধিকা বচন বোলে মাধৱক চাই ।
 ইটো ঘোৰ বজনী বঞ্চিলা যাৰ ঠাই ॥
 ফিৰি যায়ে দামোদৰ সিজনীৰ পাশ ।
 আমাক মিছাতে কেনে কৰি আছা আশ^{১৫৩} ॥ ২৯৬
 আটাইয়ে^{১৫৪} বজনী গোপী আলাপিলা স্নেহে ।
 তাম্ৰবৰ্ণ ছইচক্ষু ওজাগৰ মুখে ॥
 চক্ষুক চাহন্তে চিনি ভালমন্দ লোক ।
 দেখিব নপাবো আৰো অন্তৰ হয়োক ॥ ২৯৭
 ভালমন্দ ঠাই ঠাই জানিছো বিচাৰি
 জলব সোতত যেন শৱ থাকে পৰি^{১৫৫}
 স্মৃতিবাৰ ভাল ঠাই নিচিনা জগতে
 ভাল নাৰী যি জনী চিনিবা কেনমতে ॥ ২৯৮
 বিচাৰিয়া পায় আছা নাৰী মনোৰম ।
 জগততে চঞ্চল নাহিকে লক্ষ্মীসম ॥
 তোৰ ভাৰ্য্যা লক্ষ্মী ভৈলা জানে ত্ৰিভুবনে ।
 তাই ভিন্ন ছইবে হেন পতিয়াবে কোনে ॥ ২৯৯

- (১৫৩) আমাক মিছাতে.....আশ=
 বাধিকাক কিসক মিছাতে কৰা আশ ।
 (১৫৪) আটাইয়ে=সকল ।
 (১৫৫) জলব সোতত.....পৰি=
 জলতলৈ বস যেনমত থাকে পড়ি ॥

তাইৰ যেন লক্ষণ দেখিছে সুৰাসুৰ
 এতক স্বভাৱ ছয়ো নাৰীপুৰুষৰ^{১৫৬} ॥
 বাধাবিনে জগতে নেদেখা আনলোক
 এমুৱা কপট বাক্য ছবুলিবা মোক ॥ ৩০০
 বাত্ৰিৰ বিহাৰে হৰি আছিল বিজনী ।
 সি জনীৰ পাশে চলি যায়োক আপুনি ॥
 মাধৱে বোলন্ত নকহিবা মোৰ দোষ
 বাত্ৰিগোট গোঁৱাইলো কৰিয়া অসন্তোষ ॥ ৩০১
 তোমাক নপাই বাত্ৰি গোঁৱাইলো ছৰ্ঘোৰ ।
 সি কাৰণে ৰাতুল নয়ন দেখি মোৰ ॥
 জানি আছো আপুনি তুমিসে মোৰ প্ৰাণ ।
 সি কাৰণে বোলো নকৰিবা অপমান ॥ ৩০২
 বাধিকা বোলন্ত কথা শুনিয়োক মোৰ
 মনুষ্য সে দেখিলে ধৰিবে পাৰে চোৰ
 যদি তুমি নৰমিলা গোপ কন্যাগণ
 গোপিনীৰ চক্ষুৰ কাজল বিতোপন ॥ ৩০৩
 কিমতে লাগিছে প্ৰভো ওঁঠত তোমাৰ ।
 চুমা দিলা চক্ষুত জানিলো তাসম্বাৰ^{১৫৭} ॥

- (১৫৬) এতক স্বভাৱ.....পুৰুষৰ=
 একহি স্বভাৱ ছয়ো তিবি ভতাবৰ ।
 (১৫৭) চুমা দিলা.....তাসম্বাৰ=
 চুমা দিলা নাৰীৰ চক্ষুত নিবন্তৰ ।

হেন কামাতুৰ নৰ আছে কোন জন ।
 মুখ এৰি চক্ষুত আছে কৰিয়া চুখন ॥ ৩০৪
 মাধৱে বোলন্তু ক্ৰোধ নকৰিবা মনে ।
 শুনিয়ো ওঁঠত কাজল লাগে যি কাৰণে ১৫৮ ॥
 তোমাক নপাই মই কান্দিলো বিস্তৰ ।
 আপোনাৰ চক্ষুৰ কাজল নিবন্তৰ ১৫৯ ॥ ৩০৫
 লোতকৰ বেগে আসি পৰিলা ওঁঠত ।
 চক্ষুমল ১৬০ লাগিলেক পীত বসনত ॥
 ওঁঠৰ কাজল দেখা সেহিসে কাৰণে ।
 এতেক অৱস্থা মোৰ তোমাৰ নিদানে ॥ ৩০৬
 আকৈ জানি খঙ্গ মোক নকৰিবা বায় ১৬১ ।
 মৰা যেন মাতো মই তোমাক ডবাই ১৬২ ॥
 বাধিকা বোলন্তু কৃষ্ণ নামাবিবা মোক ।
 কথাক কহন্তে জানে ভালমন্দ লোক ॥ ৩০৭

- (১৫৮) হেন কামাতুৰ.....যি কাৰণে=
 এই পদ কেইটা সমিতিৰ পুথিত নাই ।
 (১৫৯) আপোনাৰ চক্ষুৰ.....নিবন্তৰ=
 জৱৰ অঞ্জন আসি লাগিল অধৰ ।
 (১৬০) চক্ষুমল = মলচন্দ্ৰ ।
 (১৬১) বায় = আৰ ।
 (১৬২) মৰা যেন.....ডবাই =
 মৰা যেন মত মজি নিদানে তোমাৰ ।

গোপিনীৰ খুৰ নথ হৃদয়ত পায় ।
 সাঁধৰ বান্ধি আছে আঁচোৰৰ ঠায়ে ঠায় ॥
 চক্ষুৰ অঞ্নে ওঁঠ কলা আছে পৰি ।
 হৃদয়ত আঁচোৰ লাগিল কেনে কৰি ॥ ৩০৮
 কামবন্ধে ধৰন্তে গোপীৰ নখবৰ ।
 শৰীৰত আঁধোৰ লাগিছে নিবন্তৰ ॥
 ফুটো ফুটো কৰে যেন সমস্ত গাৱত ১৬৩ ।
 সুবৰ্ণৰ বেথা যেন কষটি শিলত ॥ ৩০৯
 গোপিনী আলাপ যদি নকৰিলা হৰি ।
 তেৱে গাৱে আঁধোৰ হৈলেক কেনে কৰি ॥
 মাধৱে বোলন্তু বাধা শুনা মোৰ বাক ।
 কুঞ্জবনে ১৬৪ বিচাৰিয়া ফুৰিলো তোমাক ॥ ৩১০
 কণ্টকৰ মাঝে বিচাৰিলো থানে থানে ।
 শৰীৰত আঁধোৰ লাগিল সি কাৰণে ॥
 বনত বিচাৰি ছুংখ পাইলো যত লাগে ।
 আমাৰ অৱস্থা আৰ পুচিবে না লাগে ॥ ৩১১
 আজিৰ সম্বন্ধে ১৬৫ নতু দেখো গোপীলোক ।
 বিনা দোষে অক্ষাৰণ নিন্দা কৰা মোক ॥

- (১৬৩) ফুটো ফুটো.....গাৱত =
 ফুট ফুট কৰে তেজ বহে সৰ্গগাৱ ।
 (১৬৪) কুঞ্জবনে = মঞ্জবনে ।
 (১৬৫) আজিৰ সম্বন্ধে = আজিৰ সন্ধিত ।

বাধিকা বোলন্ত মিছা কথা শুনি মৰো ।
 ভুজ্জনৰ সঙ্গে আৰ থাকিবে নোৱাৰো^{১৬৬} ॥ ৩১২
 গোপিনীৰ ভবিৰ আলতা যতমানে ।
 হৃদয়ত তোমাৰ লাগিছে কি কাৰণে ॥
 ভাঙিবে নালাগে কথা চিনিলো দেখন্তে ।
 ক্ৰৌঞ্চ বান্ধ ধৰিছিল গোপীক ৰমন্তে । ৩১৩
 পিঠি ভাগে হস্ত পুৰুষ কোলে^{১৬৭} শিৰ ।
 আপোনাৰ হৃদয়ত চৰণ গোপীৰ ॥
 এহিমতে ক্ৰৌঞ্চবান্ধ ধৰন্তে সতত ।
 গোপিনীৰ আলতা লাগিছে হৃদয়ত ॥ ৩১৪
 যদি নতু পোৱা দেখিবাক গোপনাৰী ।
 তেবে কেন গায়ত যে আলতাৰ শাৰী ॥
 মাধৱে বোলন্ত কথা শুনিয়ো শ্ৰৱণে ।
 পৰিহাস কবিলেক গোপ কন্যাগণে^{১৬৮} ॥ ৩১৫
 গোধূলিকা বসি আছো কদম্বৰ তলে ।
 চিতা মাৰিলেক মোক বস্ত্ৰ চন্দনৰ ॥
 অকাৰণে মোক দোষ নিদিবা নজানি ।
 তাসম্বাত ইটোকথা পুছিবা আপুনি ॥ ৩১৬

(১৬৬) বাধিকা বোলন্ত.....নোৱাৰো=

এই দুটা পদ সম্বন্ধিত পুথিত নাই ।

(১৬৭) পুৰুষ কোলে শিৰ=স্বপদকোল শিৰ ।

(১৬৮) গোপকন্যাগণে=গোপশিশুগণে ।

বাধিকা বোলন্ত কথা শুনি লাগে ডৰ ।
 জানিলো^{১৬৯} পুৰুষ মিছা বোলয় বিস্তৰ ॥
 চুস্থিতে কামোৰ দিলা গোপকন্যাগণ
 ছয়োগালে সাধু বান্ধি আছে থানে থান ॥ ৩১৭
 দশনৰ কামোৰে তোমাৰ গাৰে^{১৭০} ঘাৰ ।
 গোপীৰ কৰ্মক দেখি মোৰ পোৰে গাৰ ॥
 তযুগাৰে ঘাৰ ভৈলা ছুথ মোৰ বৰ ।
 বাধাকৃষ্ণ একে বুলি জানে নিবন্তৰ ॥ ৩১৮
 সি কাৰণে তোমাৰ ছুথত গাৰ পোৰে^{১৭১} ।
 দেখিবে নপাৰো এৰে গুছিয়ো সত্ৰৰে ॥
 জানা যদি ভাল হোৱে গোপকন্যাগণ ।
 চুস্থন্তে কামোৰ তেবে খাইলা কি কাৰণ ॥ ৩১৯
 হেন শুনি উত্তৰ নিদিলা দামোদৰ^{১৭২} ।
 বাধিকাৰ অধিক জ্বলিলা ক্ৰোধ বৰ ॥
 নিৰাশা কৰিয়া বাধা ভৰ্জিলা অনেক ।
 নিদাকণ বুলি তুমি জানিলো প্ৰত্যেক ॥ ৩২০

(১৬৯) জানিলো=জানিছো ।

(১৭০) গাৰে=গলে ।

(১৭১) সি কাৰণে.....পোৰে=

সি কাৰণে তোৰ ছুথে পোৰ গাৰ পোৰে ।

(১৭২) হেন শুনি.....দামোদৰ=

হেন কথা শুনি নিবন্তৰ দামোদৰ ।*

তযু অৰ্থে আশা কৰি পৰি আছো বনে
 আশা দিয়া আমাক বঞ্চিতা কোন^{১১৩} থানে ॥
 এতেক বুজিলো তযু মন সে কাৰণ ।
 বাহিৰে ভিতৰে তযু কালিয়া বৰণ ॥ ৩২১
 সি কাৰণে তযুসঙ্গে নকৰিবো মিত্র ।
 বালক কালৰ তযু^{১১৪} শুনিছো চৰিত্র ॥
 গোকুলে জন্মিলা তুমি শূকুমাৰ আতি ।
 শুনি নাবীগণে গৈয়া চাৰে দিনে বাতি ॥ ৩২২
 কংসৰ ভগিনী^{১১৫} নাবী পুতনা শূশীলা^{১১৬}
 তেহো বঞ্চে গোকুলত চাহিবে আসিলা ॥
 ঘৰত আছাহা তুমি শয্যাতে ঘুমাই
 কংসৰ ভগিনী তাতে দেখিলন্ত যাই ॥ ৩২৩
 পৰমস্নেহত দেখি শিশুৰ লক্ষণ
 আথেবেথে তোমাৰ মুখত দিলা স্তন^{১১৭} ॥

- (১১৩) আশা দিয়া.....থানে=
 আশা দিয়া নৈবাশ কৰিলা কি কাৰণে ।
 (১১৪) তযু=পৰা ।
 (১১৫) ভগিনী=বহিনী ।
 (১১৬) শূশীলা=শুনীলা ।
 (১১৭) পৰমস্নেহত.....দিলা স্তন=
 পৰমস্নেহত তোক দেখি স্তনলক্ষণ
 লুণ্ঠিযুণ্ঠি তোমাৰ মুখত দিলা স্তন ॥

হৃদয় কোমল নাবী পৰম সূঠান
 না জানিলা তোমাৰ কপট হেন ঠান ॥ ৩২৪
 তুমি যেন তাইক গতি দিলা যথোচিত ।
 স্তনক ছম্পিলা^{১১৮} তাইৰ প্ৰাণ সমন্বিত ॥
 দায়া নপজিল তযু পুতনাৰ হস্তে ।
 নাবী খাইবে আৰম্ভিলা সেই দিনা হস্তে ॥ ৩২৫
 সি কাৰণে বিশ্বাস নকৰো মই আৰ ।
 নাবীৰ সম্বন্ধে তুমি^{১১৯} বাক্স আকাৰ ॥
 তযু হস্তে^{১২০} তিয়াগিলো পতিপুত্ৰ ঘৰ ।
 এবে আন নাবী পাই আমি ভৈলো পৰ ॥ ৩২৬
 সতিনীক দেখন্তে মৰণ মোৰ ভাল ।
 ফিৰি যাওঁ তোমাক নমাতো একো কাল ॥
 এহি বুলি বাধিকা কৃষ্ণৰ এৰি আশ ।
 সলোতক নেত্ৰে মুখ কৰিলন্ত পাশ ॥ ৩২৭
 মাধৱৰ লাজে ভয়ে বিষয় বদন^{১২১} ।
 সূকণ্ঠীৰ মুখক চাহন্ত ঘনে ঘন ॥

- (১১৮) ছম্পিলা=শুহিলা ।
 (১১৯) তুমি=তঞি ।
 (১২০) তযুহস্তে=তোৰ অৰ্থে ।
 (১২১) মাধৱৰ.....বদন=
 মাধৱৰ লাজে ব্ৰাসে নিষ্পান দশন ।

আগ যাচি^{১৮২} জিজ্ঞাসিয়া মুহূর্তৰ বাক ।
 অনন্তবে সুকণ্ঠয়ো বুলিলা বাধাক ॥ ৩২৮
 শুনা বাধা অসন্তোষ কৰা অকাৰণে ।
 কৃষ্ণক এৰিছা সতিনীৰ দোষে কেনে ॥
 ধৃতি পুষ্টি আদি কৰি মহাবিছা গণ ।
 কৃষ্ণক ভজিছে সৰে এৰি আনমন ॥ ৩২৯
 যজ্ঞ ব্রত তপফল তিয়াগি ভজিলা ।
 তাসম্বোধো^{১৮৩} সতিনীৰ দোষ নজানিলা ॥
 ত্ৰিভুবন মাতা লক্ষ্মী সমুদ্ৰ ছুহিতৃ ।
 দেৱাসুৰগণে বাঞ্জিলেক চতুৰ্ভিতি ॥ ৩৩০
 সবাক তেজিয়া আসি হৰিক ভজিলা ।
 তেহেঁ কিবা সতিনীৰ বোষ নজানিলা^{১৮৪} ॥
 মহা ৰূপবতী অতি সবস্বতী মাই ।
 বাক্যৰূপে থাকে জগতকে প্ৰবৰ্তাই ॥ ৩৩১
 ত্ৰিভুবনে বব বাচি কৃষ্ণক ভজিলা ।
 তেহেঁ কিবা সতিনীৰ দোষ নজানিলা^{১৮৫} ॥

(১৮২) আগ যাচি = আগ-পাচ

(১৮৩) তাসম্বোধো = তাসম্বোধি

(১৮৪) তেহেঁনজানিলা =

হৰিক নিমিত্তে আসি সমস্তে ত্যাগিলা ।

(১৮৫) মহাৰূপবতী.....নজানিলা =

এই চাৰিটা চৰণ সমিতিৰ পুথিত নাই ।

দেখা কেনেভাৱে সঙ্গী গোপকণ্ঠা যত ।
 মাধৱক ভজি পুৰিলেক মনোৰথ ॥ ৩৩২
 তুমি মাত্ৰ কিবা কাৰ্য্যে পাৰা বহু কষ্ট ॥
 অকাৰণে আপোন আনন্দ কৰা নষ্ট ॥
 সুকণ্ঠৰ বাক্য শুনি আনন্দ অপাৰ ।
 তেতিফণে মিলিলেক সুজন বাধাৰ^{১৮৬} ॥ ৩৩৩
 সতিনীৰ দোষ এৰি জানি হিতসাৰ ।
 আগবাঢ়ি কৃষ্ণক কৰিলা নমস্কাৰ ॥
 মাধৱেও সাদৰে তুলিলা ছয়োহাতে ।
 পৰম আনন্দ আতি ভৈলা জগন্নাথে^{১৮৭} ॥ ৩৩৪
 বত্ণাৱলী দূতীক^{১৮৮} সাদৰি বাধাৰায় ।
 পুষ্পৰ গৃহত বাধা প্ৰৱেশিলা যায় ॥
 একে আহা বুলি বাধা মাতিলা সাদৰি ।
 হেন শুনি মহাৰঙ্গে চলিলন্ত হৰি ॥ ৩৩৫
 হেন শুনি বত্ণাৱলী পথ চাকি বোলে ।
 তুমি চলি যাৱা প্ৰভু বাধিকাৰ কোলে^{১৮৯} ॥

(১৮৬) সুকণ্ঠৰ.....বাধাৰ =

সুকণ্ঠৰ বচন অমৃত বৃষ্টিধাৰ ।

শুনি প্ৰাণ আঁসিলেক আনন্দ বাধাৰ ॥

(১৮৭) জগন্নাথে = যেন মতে ।

(১৮৮) দূতীক = যুৱতীক

(১৮৯) তুমি চলি.....কোলে =

ইটো কৃষ্ণ চাপি আছা বাধিকাৰ কোলে ॥

জগত ঈশ্বৰী বাধা ভগৱতী আই।
 তান সঙ্গ পাইবা দানপুণ্য কিছো নাই ॥ ৩৩৬
 প্ৰকৃতি গোসিনী এহোঁ জানা সত্যবাক।
 তান পাশে নিবো তেবে কিদিবা আমাক ॥
 হেন শুনি সংকোচি^{১২০} বহিলা নাৰায়ণে।
 সুকণ্ঠৰ মুখক চাহন্তু ঘনে ঘনে ॥ ৩৩৭
 বিন্মিত বিধিনি মিলে অনর্থৰ মূল।
 হেন শুনি সুকণ্ঠী বদতি অনুকূল ॥
 সুকণ্ঠী বোলন্ত শুনা বদ্বাৱলী সখী।
 হাসি উঠে তোমাৰ এহুৱা^{১২১} কৰ্ম দেখি ॥ ৩৩৮
 সবাবে ঈশ্বৰ কৃষ্ণ জগতৰে স্বামী।
 কত পুণ্যবলে পাই আছো তুমি আমি ॥
 তাহাঙ্ক ভজিলে আন দান পুণ্য লাগে।
 ধিক ধিক ইটো কথা শুনিতে নালাগে ॥ ৩৩৯
 বদ্বাৱলী বোলে সখী শুনিয়ো উত্তৰ।
 বাধিকাত কবি আন আছে কোন বৰ ॥
 চৰাচৰ উৎপত্তি ব্ৰহ্মাও যাৰ কাম।
 তিনি গুণময় যে প্ৰকৃতি যাৰ নাম ॥ ৩৪০

(১২০) সংকোচি=থমকি।

(১২১) এহুৱা=নিদ্ৰিত।

সদ্ব গুণে দেৱ বজ তম গুণে নব।
 উত্তম অধম গুণে যত চৰাচৰ^{১২২} ॥
 অন্তকালে জগতক উদবত কবি।
 থাকন্ত আপুনি নিজ সৃষ্টিক সংহৰি ॥ ৩৪১
 অনাদি গোপিনী দেবী চৰাচৰ বশ্য।
 ইন্দ্ৰ আদি দিগ্‌পাল ব্ৰহ্মাব নমস্ ॥
 এতেকে শুনিয়া দেখা এন্তে কোন বৰ।
 হেন শুনি সুকণ্ঠীয়ে দিলন্ত উত্তৰ ॥ ৩৪২
 তোৰ দেবী গুণে তিনি ভুবন ঈশ্বৰ।
 তান আজ্ঞা পালি সৃজে যত চৰাচৰ ॥
 প্ৰলয়ত বিশ্বখান যাহাব^{১২৩} অধীন।
 অল্লৈসে অন্তৰ মাধৱত যায় লীন ॥ ৩৪৩
 যি জন সকামী প্ৰকৃতি গুণময়।
 নিকামী সে ভাগৱত ধৰ্ম্মক জানন্ত ॥
 আশা সমুদ্ৰত মগ্ন প্ৰকৃতিৰ গুণে
 সি জনে^{১২৪} কৃষ্ণৰ সেৱা জানিবে কেমনে ॥ ৩৪৪
 তুণ সম কবি তেজে ইন্দ্ৰৰ^{১২৫} সম্পত্তি
 যিজনৰ কৃষ্ণত একান্ত ভৈল মতি ॥

(১২২) উত্তম অধম..... চৰাচৰ=

তমত অস্তৰ দেবীময় চৰাচৰ।

(১২৩) যাহাব=কৃষ্ণৰ।

(১২৪) সিজনে=তেসে।

(১২৫) ইন্দ্ৰৰ=ইন্দ্ৰিয়।

কৃষ্ণ চৰণে^{১৯৬} যদি নকৰে নিশ্চয় ।
 নিজ থানে ব্ৰহ্মাৰ হুণ্ডছে কাল ভয় ॥ ৩৪৫
 বহ্মাৱলী জানা সখি নাই কিছো ভিন ।
 প্ৰকৃতি পুৰুষ ছয়বো জগত অধীন ॥
 তেওঁ^{১৯৭} বিদ্যা শক্তি এওঁ^{১৯৮} ভগৱন্ত সাব ।
 মহাযোগীগণে যাক কৰিছে বিচাৰ ॥ ৩৪৬
 কৃষ্ণসে ঈশ্বৰ এওঁ জগত ঈশ্বৰী ।
 অকাৰণে ছয়ো সখী মৰো দ্বন্দ্ব কৰি ॥
 হেন শুনি কৃষ্ণৰ মনত ভৈলা সাস ।
 লাহে লাহে চলি গৈলা বাধিকাৰ পাশ ॥ ৩৪৭
 কতো দূৰ যাস্তে আনন্দৰ পাব নাই ।
 বহ্মাৱলী বাট ভেটি বাখিলা ছনাই ॥
 কলৈ^{১৯৯} যোৱা প্ৰভো তুমি কহিয়ো আমাত
 গোপিনী আলাপ চিহ্ন সকলে গাৱত ॥ ৩৪৮
 এহিমতে চলিবাহা নকৰিবা স্নান ।
 তোমাৰ সন্মান প্ৰভো নাহিকে টেণ্টন^{২০০} ॥

(১৯৬) চৰণে=ভজনে ।

(১৯৭) তেওঁ=তেহে ।

(১৯৮) এওঁ=এহে ।

(১৯৯) কলৈ=কোথা ।

(২০০) তোমাৰ সন্মান.....টেণ্টন=

মনোহুণে বাধিকা কবির অপমান ।

ধিক ধিক পৰৰ এৰাক খাইবে লাগে^{২০১} ।
 চপলা পিটিয়া কহে গোবিন্দৰ আগে ॥ ৩৪৯
 নিকন্তৰ কৃষ্ণ সুকণ্ঠৰ মুখ চাই ।
 দেখাইলন্ত কামাতুৰ জনৰ বিলাই ॥
 কামাতুৰ ভৈলে নাই তাৰ লাজ ডৰ ।
 যেই বোলে তাকে কৰে পোষণ বান্দৰ ॥ ৩৫০
 বাত্ৰিদিনে কামিনীৰ পালি থাকে আশ ।
 স্ত্ৰী ভৈলা ৰাজা কামাতুৰ ভৈলা দাস ॥
 জগত ঈশ্বৰ কৃষ্ণ দেখায়া বিপত্তি
 কৰযোৰে সুকণ্ঠয়ে কৰন্ত কাকুতি ॥ ৩৫১
 সুকণ্ঠয়ো কিছু নপাৰিলা বুলিবাক ।
 বহ্মাৱলী কৃষ্ণক নিলন্ত যমুনাক^{২০২} ॥
 কৃষ্ণয়ো জলত গৈয়া নামা হেন দেখি ।
 অষ্টোত্তৰ শত বুৰ দিয়াইলন্ত লেখি ॥ ৩৫২
 দিব্যবস্ত্ৰে ভূষিত কৰাইলা মাধৱক ।
 লৈয়া গৈলা বহ্মাৱলী বাধাব পাশক ॥
 নিকুঞ্জ মন্দিৰে প্ৰৱেশিলা দেৱহৰি^{২০৩} ।
 দেখি বাধা গোসানী উঠিলা আগবাঢ়ি^{২০৪} ॥ ৩৫৩

(২০১) এৰাক খাইবে লাগে=

অধীন হুইবে লাগে ।

(২০২) ৩৫০ নং পদৰ তৃতীয় চৰণৰ পৰা ৩৫২ নং পদৰ দ্বিতীয়
 চৰণলৈকে সমিতিৰ পুথিত নাই ।

(২০৩) দেৱ হৰি=বনমালী ।

(২০৪) আগবাঢ়ি=গাৱচালি ।

আগবাড়ি পুষ্পৰ শয্যাক দিলা পাবি।
 দেখি বস্ত্ৰাৱলী পখালিলা ছুইতৰি ॥
 ধ্বজ বজ্জ আছে যাত অঙ্কুশ কমল।
 বস্ত্ৰাৱলী ঢালিলা শিৰত^{২০৫} সেহি জল ॥ ৩৫৪
 বাহাক ধিয়ানে হৰি খুজিয়া নপান্ত।
 যোগীগণে মহাতপ কৰি যাক চান্ত ॥
 হেন জল বস্ত্ৰাৱলী শিৰত ঢালিলা।
 আপোনাৰ জন্ম সিটো সাফল কৰিলা ॥ ৩৫৫
 বাধা মাধৱক ছুইকো কৰি একঠাই।
 ধূপ দীপ তাম্বুল-জল আগবঢ়াই^{২০৬} ॥
 দ্বাৰ বান্ধি বাজ ভৈলা লোকক নিবাৰি।
 স্নকগীয়ে দেখাইলন্ত সবাক অন্তৰি^{২০৭} ॥ ৩৫৬
 আনো সখীসৰ গৈলা কৃষ্ণক স্মৰি।
 মনোবধ বাধাৰ পুৰন্ত দেৱহৰি ॥
 বাধাদেৱী অমৃতসাগৰে দিলা বুৰ^{২০৮}।
 প্ৰেমবসে আপোনাক ভুঞ্জাই প্ৰচুৰ^{২০৯} ॥ ৩৫৭

(২০৫) শিৰত=মাধাত।

(২০৬) ধূপ.....আগবঢ়াই=
 গৃহগোট সাজি কৰিলেক শুদ্ধভাৱ।

(২০৭) স্নকগীয়ে.....অন্তৰি=
 স্নকগীক বেদাইলন্ত গহনদ্বা মাৰি।

(২০৮) দিলা বুৰ=বুৰ দিলা।

(২০৯) প্ৰেমবসেপ্ৰচুৰ=
 প্ৰেমবসে আপোন শৰীৰ পাসবিল।

যাক দেখি দেৱতাগণৰ ভোল মতি।
 চন্দ্ৰে পাসবিয়া গৈলা আপোনাৰ গতি ॥
 মহাদীৰ্ঘ বজনী ভৈলেক সিকাৰণে।
 জগতৰ কোঁতুক মিলিলা বৃন্দাবনে ॥ ৩৫৮
 এহিমতে মাধৱ আচন্ত বন্ধে তথা।
 শুনিয়োক সভাসদ গোপিনীৰ কথা ॥
 কৃষ্ণক নাদেখি তাৰা অসন্তোষ মনে।
 এৰিলেক মন তুখে ক্ৰীড়াক তেখনে^{২১০} ॥ ৩৫৯
 কৃষ্ণক বিচাৰি তাৰা নাপাইলেক তথা।
 বাধাৰ সখীত সৰে মাতি গুছে কথা ॥
 বাধিকাৰ সতিনী শুনিয়ে চন্দ্ৰাবায়।
 কোনখানে গৈয়া আছে মাধৱ গোঁসাই ॥ ৩৬০
 দেখিলে কৃষ্ণক জীওঁ নাদেখিলে মৰি।
 কোন খানে গৈয়া আছে কোনে নিলা হৰি ॥
 সৱাকে বজ্জিয়া ছৰাচাৰী কোন নাৰী।
 আমাৰ জীৱন ধন কোনে নিলা কাটি^{২১১} ॥ ৩৬১

(২১০) ক্ৰীড়াক তেখনে=ক্ৰীড়া সেহি স্থানে।

(২১১) কোনখানে.....গোঁসাই=
 কোনহানে গৈলা প্ৰভু মাধৱ গোঁসাই।

(২১২) ৩৬১ নং পদটোৰ এই দৃশ্যবীৰে সমিতিৰ পুথিত আছে,
 “দেখিলে কৃষ্ণক জীওঁ নাদেখিলে মৰি।
 কোনেনো পাপিষ্ঠী নলে মাধৱক হৰি ॥”

হেন শুনি বাধাব সতিনী কথা কহে ।
 আকুল নহৈবা তোবা কৃষ্ণব বিবহে ॥
 বাধিকা সখীৰ থানে আছে দামোদৰ ।
 নিকুঞ্জ মন্দিৰে বাধা সমে একেশ্বৰ^{২১৩} ॥ ৩৬২
 স্কন্ধী সহিতে আমি আছিলো মিঠাই ।
 বহ্নাবলী আমাকে খেদাইলা অন্তবাই ॥
 হেন শুনি গোপীগণে বদ্ব^{২১৪} ভৈলা বব ।
 কৃষ্ণক বিচাৰো বুলি ভৈলেক অন্তব ॥ ৩৬৩
 গোপীসরে বনমাজে বিচাৰিলা বব ।
 বিচাৰন্তে প্রকাশ হইলেক চন্দ্রব ॥
 তৃণক ছই ফাল^{২১৫} কবি চাহিলা^{২১৬} বিচাৰি ।
 নিকুঞ্জ মন্দিৰে থাকি কৃষ্ণে পাইলা সাৰি ॥ ৩৬৪
 মাধব বদতি বাধা শুনা মোৰ বাক ।
 শুনা গোপীগণে আসে বিচাৰি তোমাক ॥
 মই আনপথে যাই দেখা^{২১৭} দেওঁ আগে ।
 তুমি গোপীগণক ইঠাৰে ধবা লাগে ॥ ৩৬৫

- (২১৩) একেশ্বৰ=একত্ত্ব ।
 (২১৪) বদ্ব=বদ্ব ।
 (২১৫) ছইফাল=ছইখান ।
 (২১৬) চাহিলা=ফুৰিলা ।
 (২১৭) দেখা দেওঁ=চিনা দেওঁ ।

ইঠাৰতে পাইলে উপহাসিবে তোমাক^{২১৮} ।
 এতেকতে^{২১৯} অন্তবোহেঁ আছা দিয়া নেকে ॥
 বাধায়ে বোলন্ত প্রভো এবিতে নপাৰি ।
 তোমাব বিবহে ক্ষেণতকে যাইবো নবি ॥ ৩৬৬
 তুমি বব দাক্ষণ মনত নাই শোক ।
 কতদিন ভৈল^{২২০} এৰি যাইবে খোজা মোক ॥
 ভাগ্যবশে যেই হোক যদি প্রাণে নবি ।
 তথাপি তোমাক মই এবিতে নপাৰি ॥ ৩৬৭
 শুনিয়োক সভাসদ ভকতি নিৰ্ম্মল ।
 দেখা গোপীগণৰ ভৈলেক যেনে ফল ॥
 যাব নাম শুনি কাল মৃত্যু হোৱে ত্রাস^{২২১} ।
 জানিয়া কৃষ্ণক ভজা কবিয়া বিশ্বাস ॥ ৩৬৮
 পুত্রে যদি ভক্তি কৰে পিতৃগণ তবে^{২২২} ।
 স্বৰ্গত থাকন্ত স্নেহে আনন্দ সবাবে^{২২৩} ॥
 অমৃতক ভুঞ্জে জ্ঞাতিগণ সঙ্গ পাই ।
 বৈকুণ্ঠক যাই চলি আনন্দ বঢ়াই ॥ ৩৬৯

- (২১৮) ইঠাৰতে.....তোমাক=
 যদি আত লাগ পায় পাইবো বব ছখ ।
 (২১৯) এতেকতে=আক জানি ।
 (২২০) কতদিন ভৈল=কোন দোবে কৃষ্ণ ।
 (২২১) যাব নাম.....ত্রাস=
 মৃত্যুৰো ঘাহাব নাম শুনি হোৱে ত্রাস ।
 (২২২) তবে=তাৰ ।
 (২২৩) সবাব=অপাৰ ।

আকে জানি ভজিয়োক কৃষ্ণ একমনে ।
কহে বাম সবস্বতী কৃষ্ণ চরণে ॥
বৈকুণ্ঠক যাইবা য়েবে এবা আন কাম^{২২৪} ।
নিবহবে নবে ডাকি বোলা বাম বাম ॥ ৩৭০

ছলড়ী

নমো নাৰায়ণ নিত্য নিবঞ্জন
অকণ চরণে গতি
ভক্তধনে কিনি উদ্ধাৰা আপুনি
কহে বাম সবস্বতী ॥ ৩৭১
বাধা নিগদতি কৃষ্ণক সন্থোখি
আমাক নেবিবা নাথ
তোমাব বিবহে অগ্নি জ্বলে দেহে
সুমৰিয়া মোৰ গাত ॥ ৩৭২
ইঠাৰতে প্রভো থাকিতে নপাবি
জানো আসি খেদি পায় ।
সবাকো নিবোধি এহি কবা বুদ্ধি^{২২৫}
নিয়ো মোক পলুৱাই ॥ ৩৭৩

(২২৪) বৈকুণ্ঠককাম=

গুনিয়োক সভাসদ এৰি আন কাম ।

(২২৫) এহি কবা বুদ্ধি=জানা হিত বুদ্ধি ।

কাকো নাই শোক নেবিবাহা মোক
নিয়োক যিথানে পাবা
তোমাব বিবহে শৰীৰ নসহে
এবিলে কণেকে মবা ॥ ৩৭৪

ছবি

শুনিয়া তেখনে হৰি পলাইবাক মনে কৰি
বাধিকাক ধৰিলন্ত হাতে ।
বাধিকাক কৰি আগ কাহাকো নেদন্ত লাগ
পলাইবে লাগিলা জগন্নাথে ॥ ৩৭৫
কৃষ্ণক মাতন্ত বাধা গোপীগণে কৰে বাধা
তোমাব অনঙ্গ^{২২৬} বস সঙ্গ ।
জানি আছো গোপীকায়ৈ মোক ফুৰে বিচাৰিয়ে^{২২৭}
সি কাৰণে মোৰ উঠে খঙ্গ ॥ ৩৭৬
মিলাজী গোপিনী লোক যি থানে নপারে মোক
সেহি থানে নিবা মোক হৰি ।
তাতে থাকো যত্নবাজ ঘৰত নাহিকে কাজ
তুমি আমি থাকো ক্রীড়া কৰি ॥ ৩৭৭

(২২৬) অনঙ্গ=আমাৰ

(২২৭) জানি আছো.....বিচাৰিয়ে=

খেদি যাইবে গোপীচয়, দেখিবে নপাবো মঞি

কৃষ্ণে বোলে প্রাণেশ্বরী নবাইবো তোমাক এৰি
 তুমিসে মোৰ প্রাণৰ সয়িতাবী ২২৮।
 তোমাক গলত বান্ধি ফুৰিবো বনৰ সন্ধি
 গৃহত অধিক বঙ্গ কৰি ॥ ৩৭৮

এহি বুলি দেৱ হৰি বাধাক সাৱটি ধৰি
 মুখে মুখে দিলন্ত চুম্বন।
 বাধিকাব মুখ চাই বোলন্ত শুনियो বাই
 তুমি মোৰ নিজ প্রাণ ধন ২২৯ ॥ ৩৭৯

কতো মুখে চুমা দেও বদন খুলিয়া চাওঁ ২৩০
 আনন্দতে নবহে জীৱন।
 মাধৱৰ দেখি ভাৱ বাধাৰ উল্লাস গাৱ
 মোৰ সম ধৰ্ম নাহি আন ॥ ৩৮০

মোত পৰে মাধৱৰ স্নভাগিনী নাহি আৰ
 মঞিসে কৃষ্ণৰ প্ৰিয়া সাৰ।
 এই দৰ্পে উল্লাসিত কৃষ্ণক কটাক্ষে চান্ধ
 মাতিলেয়ো নমাতন্ত আৰ ॥ ৩৮১

(২২৮) কৃষ্ণে বোলেসয়িতাবী =

মাধৱে বোলন্ত প্রাণ নবাইবোহো একোখান
 তুমি মোৰ প্রাণ এৰে সৰি।

(২২৯) নিজ প্রাণধন = পৰাধন ধন।

(২৩০) বদন খুলিয়া চাওঁ = প্ৰেমে হাসি হাসি চাওঁ।

ভেশ ২৩১ যুৰি বোষ কৰি হেনয় দেখিয়া হৰি
 হাতযোৰে কৰন্ত কাতৰ।
 কোলে ২৩২ সাৱটিয়া আনি কতো কহে স্তুতি বাণী
 এহি মতে বাস্ত দামোদৰ ॥ ৩৮২

গোপীগণে দেখি বাই নিকুঞ্জ মন্দিৰ পাই
 বাধা মাধৱৰ সিটো থান।
 লভিলেক শোক আতি ইটে সিটে ২৩৩ কহে মাতি
 ইহাতে আছিল কৃষ্ণপ্রাণ ॥ ৩৮৩

বঞ্চিয়া আমাৰ মধু আতে ২৩৪ আনি ব্ৰজ বধু
 ভুঞ্জিলেক মনে বঙ্গ কৰি।
 এহি বুলি গোপীলোক দেখি যায় কৰি শোক ২৩৫
 তাই সে আমাৰ প্রাণ বৈৰী ॥ ৩৮৪

এহি মতে দেৱ হৰি বাধিকাক আগ কৰি
 কতদূৰ যদি চলি যায়।
 কায় কষ্টে ২৩৬ অসন্তোষ কৃষ্ণত কৰিয়া বোষ
 বাধিকায়ো বসিয়া থাকয় ॥ ৩৮৫

(২৩১) ভেশ যুৰি = ঠেস কৰি।

(২৩২) কোলে = গলে।

(২৩৩) ইটে সিটে = অছোঅছো।

(২৩৪) আতে = আঁৰে।

(২৩৫) দেখি..... শোক = খেদি বাস্ত কৰি শোক।

(২৩৬) কায়কষ্টে = মনোজুখে।

হেন দেখি ২৩৭ হাতে ধবি কাতব কবন্ত হবি
কি ভৈলা কহিয়ে প্রাণেশ্বরী ।
বাধিকাব বর শোক বোলে নমাতিবা মোক
নিদারুণ নাই তবু সবি ॥ ৩৮৬

আগ হয় ভাঙ্গো বন সুখ কবা কোন মনে
মোকেসে জীৱন্তা বোলে লোকে ।
আন্টিল মোহোব স্মৃথে পথ ভাঙো নাবীলোকে
নমাতিবা আউব তুমি মোকে ২৩৮ ॥ ৩৮৭

বন ভাঙি মবো আমি পাচে পাচে যোরা তুমি
এলুৱা পুৰুষ নতু দেখি ।
মাধৱে বোলন্ত হেবা ইটো শোক ২৩৯ পবিহবা
আমি বন ভাঙ্গো প্রাণ সখী ॥ ৩৮৮

তুমি গতি মতি প্রাণ তুমি বিনে নাই আন
কিঞ্চিতেকো মোব নাই হেলা ।
গোপীগণে আসে খেদি ছুৰ্গম বনক ভেদি ২৪০
বোষ কবিবাব নোহে বেলা ॥ ৩৮৯

(২৩৭) হেন দেখি=উঠি গৈয়া ।

(২৩৮) নমাতিবা মোক=এহিমানো আন্টিলেক মোক ।

(২৩৯) শোক=বোষ ।

(২৪০) ছুৰ্গম.....ভেদি=দক্ষিণ পথক ভেদি ।

এহি বুলি দেৱ হবি অনেক কাতব কবি
বন ভাঙি যান্ত দামোদব ।
বন ভাঙি যত্নবায় ২৪১ বাধিকা পাছত ধায়
কুঞ্জবন পাইলা মনোহব ॥ ৩৯০

যথা মল্লিকা মালতী শিবীষ যুতি সেৱতী
গোলাপ বকুল নাগেশ্বৰ ।
পাৰিজাত গুটিমালি টগৰ চম্পা শেৱালী
ফুলিয়াছে কদম্ব বিস্তব ॥ ৩৯১

সেহি থানে বোষ কবি বসিলেক লাস কবি
বোলে তোৰ লগে কাৰ্য্য নাই ।
পথ হাটি পালো ছুথ ছুথ এৰি কবো সুথ
প্রফুল্ল পুষ্প বনে জীয়াই ২৪২ ॥ ৩৯২

(২৪১) বনভাঙ্গি যত্নবায়=আনন্দতে যত্নবায় ।

(২৪২) সমিতির পুথিত ৩৯১—৩৯২ নং পদ গোটাই এটা
পদ কবিছে—

“পাৰলী মাধবী চম্পা মধাই মল্লিকা থোপা
নাগেশ্বৰ শিবীষ এ জাঁই ।

সেহি থানে বোষ কবি বসিলেক লাস কবি
বোলে তোৰ লগে কাৰ্য্য নাই ॥”

হেন পুৰুষৰ মঙ্গ চলিতে নাহিকো বঙ্গ
 নাৰীক অকলে এৰি যায়।
 এৰিয়া পলোৱা^{২৪৩} মোক কিহেনো খেদে তোমাক^{২৪৪}
 নাৰীক এৰিবে শঙ্কা নাই ॥ ৩৯৩
 ফিৰি আসি দেৱ হৰি কাতৰ কবন্ত ধৰি
 প্ৰাণেশ্বৰী এৰিয়োক বোষ^{২৪৫}।
 তোমাৰ চৰণ^{২৪৬} সিদ্ধি শিৰৰ ভূষণ নিধি
 ধৰি যাওঁ হুয়োক সন্তোষ ॥ ৩৯৪
 প্ৰাণেশ্বৰী জুৰ হয়ো অমৃত নয়নে চায়ো
 কবষোৰে কহো বাৰম্বাৰ।
 ভকত বংসল হৰি দেখাইলন্ত লীলা কৰি
 কামাতুৰ জনৰ নিকাৰ^{২৪৭} ॥ ৩৯৫
 শুনিয়োক সভাসদ গীতগোবিন্দৰ পদ
 শ্ৰৱণত ভকতি মুকুতি।
 যিটোজনে একমনে বামকৃষ্ণ বোলে ঘনে
 হৈবে তাৰ বৈকুণ্ঠত স্থিতি ॥ ৩৯৬

(২৪৩) পলোৱা=প্লাস।

(২৪৪) কি হেনো.....তোমাক=
 কিসে খেদি নেই তোক।

(২৪৫) এড়িয়োক বোষ=বোষ নহুৱাই।

(২৪৬) চৰণ=মনৰ।

(২৪৭) ৩৯৫ নং পদ সমিতিৰ পুথিত নাই।

পদ

এহিমতে কৃষ্ণে বাধিকাক কৰে শাস্ত।
 অনন্তবে বাধিকাক মাধৱে বোলন্ত ॥
 কণ্টকত হাতিতে নপাবো আৰু মঞি।
 যেই লাগে কৰা প্ৰভো কহিলো নিশ্চয়^{২৪৮} ॥ ৩৯৭
 বাধিকাব মন বুঝি কৰি বিগলতি।
 মাধৱে বোলন্ত উঠা দেঞো কান্ধ পাতি ॥
 জীৱ দুৰ্জয় ভাৱ শুনা সৰ্বজন।
 বাধিকায়ো সাজ ভৈলী উঠিবাক মন ॥ ৩৯৮
 বস্ত্ৰকাছি পাৰ তুলি উঠিবাক যাই।
 অন্তৰ্দ্ধান ভৈলা কৃষ্ণ নেদেখে ছনাই ॥
 আগতে নেদেখি কৃষ্ণ বাধিকাব শোক।
 সেহি বেলা খেদি আহি পাইলে গোপীলোক ॥ ৩৯৯
 সৱে বোলে এক ছয়া কৃষ্ণক বিচাৰি।
 একোমতে নপাইলোঁ ফিৰিলোঁ আশা এৰি^{২৪৯} ॥

(২৪৮) যেই লাগে..... নিশ্চয়=

যেনে তেনে মতে নিয়া নোৱাৰে চলিতে।

(২৪৯) পদ সংখ্যা ৩৯৭—৩৯৯ নং পদলৈকে সমিতিৰ পুথিত

এইদৰে আছে—

বাধাক বিনয় ভাৱে বোলে কৃষ্ণ যাতি।

আমাৰ কান্ধত উঠা দেঞো কান্ধ পাতি ॥

যমুনা তীবত বসি কবিলা কীৰ্তন ।
 সিথানে কৃষ্ণক দেখা পাইলা গোপীগণ ॥ ৪০০
 গোপীগণে পাইলা পাছে কৃষ্ণৰ সঙ্গতি ।
 এহিমাণে জয়দেৱ ভৈলা সমাপতি ॥
 গুনিয়োক সভাসদ এৰি আন কাম ।
 কহে বামসবস্ততা বোলা বাম বাম ॥ ৪০১

ঃ সমাপ্ত :

This book is digitalised by
 Dr Jitumani Choudhury,
 Graduate Teacher Howly HS
 School,
 in order to preserve and extend
 access for academic purpose.

সাজ ভৈলা বাধিকা উঠিবাক মনে ।
 সেহি বেলা অন্তৰ্দ্ধান ভৈলা নাবায়ণে ॥
 অন্তৰ্দ্ধান ভৈলা কৃষ্ণ বাধিকাৰ শোক ।
 সেহিবেলা খেদি আসি পাইলা গোপীলোক ॥
 সবেহন্তে একজয়া কৃষ্ণক বিচাৰি ।
 একোমতে নদায় ফিৰিলা আশা কৰি ॥

প্রাসঙ্গিক টোকা

- (১) ১৬নং পদত বৰ্ণনা কৰা কাত্যায়নী ব্ৰতৰ কথা ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰ ২২ অধ্যায়ত বৰ্ণনা কৰিছে। কৃষ্ণক স্বামীৰূপে পাবলৈ হেমন্ত কালত গোপকন্তাসকলে এই ব্ৰত কৰি কাত্যায়নীক উপাসনা কৰিছিল।
- (২) ৭৮নং পদত উল্লেখ কৰা জয়দেৱৰ ‘মেবৈমেদুবধং’ এই পদ-কেইটাৰ আৰম্ভ হোৱা আৰু শ্লোকটোৰ ভাৱৰ লগত ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্ত পুৰাণৰ কৃষ্ণজন্মখণ্ডৰ ১৫শ অধ্যায়ৰ বিষয় বস্তুৰ বিশেষ সাদৃশ্য আছে।
- (৩) ২২নং পদত উল্লেখ দ্বাসক্ৰীড়া ভাগৱতৰ মতে শৰতকালত অনুষ্ঠিত হৈছিল কিন্তু জয়দেৱৰ গীতগোবিন্দত বসন্তত হোৱা বুলি বৰ্ণনা কৰিছে।
- (৪) ৬৮।৬৯ পদত থকা বসন্ত বাগৰ মূৰ্ত্তি কল্পনা বাগমালাৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা ; বাগমালাত বসন্তবাগৰ ধ্যান এইদৰে দিছে :—
 (১) শিখণ্ডিবৰ্হৌচয়বদ্ধচূড়ঃ পুষ্পমণিকং চূত লতাহুৰ্বেণ
 ভ্রমন্ মুদাবাম মনোজ্ঞ মূৰ্ত্তিমন্তদমন্ত স বসন্ত বাগঃ ॥
- (৫) ৮৩।৮৪ পদত বৰ্ণনা কৰা বামগিৰি বাগৰ ধ্যান বাগমালাত এনে দৰে আছে :—
 (১) স্বৰ্ণপ্ৰভাভাস্বৰভূষণাচ নীলংনীচোলং সূতনৌ বহন্তী ।
 কান্তেপদোপান্ত মধিশ্ৰিতোপি মনোম্বতাৰা মকৰীপ্ৰদীপ্তাঃ
 (২) প্ৰতপ্তচামীকৰচাকবন্ত্ৰা কৰ্ণাৱতংসং কমলং বহন্তী ।
 পুষ্পং ধনুঃ পুষ্পশৰৈৰ্দধানা চন্দ্ৰাননা বামকিৰি প্ৰদীপ্তা ॥

- (৬) ৯৯১০০নং পদত গান্ধাৰ বাগৰ বিবৰণ দিছে, কিন্তু জয়দেৱৰ কাব্যত এই বাগৰ কোন গীত নাই; জয়দেৱে এই ঠাইত গুজৰী (গুজৰী) বাগহে প্ৰয়োগ কৰিছে। বাগমালাত গান্ধাৰ বাগৰ বিবৰণ এনে দৰে দিছে :—

“স্বৰ্ণবৰ্ণঃ কৰ্ণঃ প্ৰিয়য়াসহ সংহসন।

দেৱ-পাদপ স্ফুৰায়াং শ্ৰিতো গান্ধাৰ পঞ্চমঃ ॥

কৌস (কৌশিকা), গোৰী, আকাশী (আকাশ মণ্ডলী) আৰু মঞ্জৰী (পঠ মঞ্জৰী) সম্ভৱতঃ গান্ধাৰ-বাগৰ বাগিনী (বাগ-বোহিতা) ৰূপে বৰ্ণনা কৰিছে।

- (৭) ১০৯—১১৪ পদত মালৰ বাগৰ মূৰ্ত্তি চিত্ৰন কৰিছে; বাগমালাৰ বিবৰণ এনে :—

নিত্যিনীচুখিতবক্তৃগম্নঃ শুকত্ৰ্য্যতিঃ কুণ্ডলবান্ প্ৰমত্তঃ

সঙ্গীতশালাং প্ৰবিবেশ প্ৰদোষে মালাধৰো মালৰ বাগৰাজঃ ॥

মালৰ বাগক ৰজা স্বৰূপে কল্পনা কৰি মহিষী, পুত্ৰকন্যা, পাত্ৰ-মন্ত্ৰী কটোৱাল আদি তলতীয়া বাগৰ বহল বিবৰণ দিছে। বাগমালা অম্বসবি ধানসী-মালসী ইত্যাদি মালৰৰ ভগৱাকী পত্নী। চুতধৰ (বসন্ত), কল্যাণ, বেলী (বেলাবলী) শ্ৰাম, ধনত্ৰী আদি বাগক ৰজা মালৰৰ অম্বচৰূপে দেখুৱাইছে। ১১৩নং পদত উল্লেখ থকা কৈৱৰ্ত্তী বাগৰ উল্লেখ সঙ্গীত শাস্ত্ৰত পোৱা নাযায়, পাঠৰ ভুলো হ'ব পাৰে।

- (৮) ১১৯নং পদ ‘সাহিত্য-দৰ্পন’ৰ তৃতীয় পৰিচ্ছেদৰ তলৰ উদ্ধৃতাংশৰ অৰ্থবাদ :—

ক্ষেত্ৰং বাটী ভগ্নদেৱালয়ো দূতীগৃহং বনম।

মালয়ঞ্চ শ্ৰণানঞ্চ নতাদীনান্ ততীতথা।

এবং কৃতান্তিসাৰাণাং পুংসলীনান্ বিনোদনে।

স্থানান্তৰ্গতৌ তথা ধ্বান্তচ্ছদে কুত্ৰচিদাশ্ৰয়ে ॥

- (৯) ১২০-১২৮নং পদত বিদম্বা বা প্ৰগল্ভা নায়িকাৰ লক্ষণ আৰু ভাৱ প্ৰকাশ কৰিছে। প্ৰগল্ভা নায়িকাৰ লক্ষণ যেনে :—

স্বৰাক্ষা গাঢ় তাক্ষণ্য সমস্তবতকোবিদা

ভাবোন্নতা দৰবীড়া প্ৰগল্ভাক্ৰান্তনায়িকা ॥

(সাহিত্য দৰ্পন)

- (১০) ১২৬।১২৭ নং পদত পুৰুষায়িত শূদ্ৰাৰ বৰ্ণনা কৰিছে, বাৎসায়নৰ কামসূত্ৰৰ ষষ্ঠ অধিকৰণৰ ৮ম অধ্যায়ত ইয়াৰ বিবৰণ পোৱা যায়।

- (১১) ১৩০-১৩৫ নং পদত বৰ্ণনা কৰা গুজৰী বাগৰ উৎপত্তি অসমীয়া বাগমালিতাৰ লগতহে মিলে। সংস্কৃত বাগমালাৰ গুজৰী (গুজৰী) বাগৰ ধ্যান তলত দিয়া হ'ল।

- (১) কণোৎপলালম্বিত মধুত্ৰতালী শৃণোতি সামঞ্জল কুজিতানি।
কান্তান্তিকং গন্তমনা প্ৰদোষে সা গুজৰীবেশকলোচিতান্ধী ॥

- (২) শ্ৰামাস্থকেশী মলয়জ্জমানাং মূল্লসং পল্লৱতল্লযাতা।
শ্ৰতেঃ স্ৰবাণাং দধতী বিভাগং তত্ৰীমুখাদক্ষিণ গুজৰীযং ॥
গুজৰী বসন্তবাগৰ অন্ততমা বাগিনী।

- (১২) ১৬০-১৬১ পদত বৰ্ণনা কৰা কৰ্ণাট বাগৰ ধ্যান :—

কুপাণপাণিঃ গজদন্তপত্ৰমেকং বহন দক্ষিণকৰ্ণপূৰ্বে।

সংস্কয়মানঃ স্ৰবাৰণোযৈঃ কৰ্ণাট বাগঃ শিখিকৰ্ণনীলঃ ॥

- (১৩) ১৯২।১৯৩ নং পদত বিৰহিণীৰ অৱস্থা বৰ্ণনা কৰিছে; সাৰৱতী চাকাত “তথাচ ভাৰতে” এই বুলি এটা শ্লোক উদ্ধৃত কৰিছে।

বিবহিণীয়ে বিবহারহাত কেনে ভাৰে কাল যাপন কৰে
শ্লোকটোত বৰ্ণনা কৰিছে।

“দেৱতানমলং কুৰ্যাদ্ভাষলভুজোবলিং
লিখিত, কান্তপ্ৰতিভুতিং পাঠয়েচ্ছকসাৰিকাঃ।
গণয়েচ্চাৰধিদিনং গীতং গায়ৈত্তদক্ষিতং
এমস্থিধিবিনোদেন নয়ং কাল বিয়োগিণী ॥

(১৪) ২১৫-২১৬নং পদত বড়াৰী বাগৰ ধ্যান বাগমালাত অহুসৰি :—

(১) কৰ্ণেদধানাস্তব পুষ্পগুচ্ছং শুবংসুবফোজ মনোহবাদী।

শ্বেবাননা চাক বিলোলনেত্রা বৰাদনেয়ং কথিতা বড়াৰী ॥

(২) বিনোদয়ন্তীদয়িতং স্ককেশীভুজকঙ্কনাচামব চালনেন।

স্বন্ধেদধান স্তবপুষ্পগুচ্ছং বৰাদনেব কথিতা বড়াৰী ॥

বড়াৰী হিন্দোল বাগৰ অততমা বাগিনী, অন্ত বাগৰ
বাগিনীকপেও কোনো কোনো সঙ্গীত শাস্ত্ৰত উল্লেখ আছে।

(১৫) ২২৫-২৩৫ নং পদত বাধাই অভিসাৰৰ আয়োজন কৰিছে।
বাধা কুলজা-অভিসাৰিকা। কাব্যশাস্ত্ৰত কুলজা-অভিসাৰিকাৰ
বিৱৰণ এনে :—

(১) লজ্জাংহিত্বা সমাক্ৰষ্টা যৌৱনেন মদেন বা
যান্তি সাবয়তে কান্তং কীৰ্ত্তিতা সাত্ৰিসাৰিক ॥

(নাট্যশাস্ত্ৰ ২৪।২১২)

(২) অভিসাৰয়তে কান্তং বা মন্থবশদা।

স্বয়ং বাহতিসবত্যা ধীৰৈকজ্জাহতিসাৰিকা ॥

(সাহিত্যদৰ্পণ ৩।১৬)

(৩) সংলীনাশ্বেষু গাত্ৰেষু মুকীকৃতবিভূষণা।

অবগুৰ্ণন সঙ্গীতা কুলজাহতিসবদ যদি ॥ (সাহিত্য দৰ্পণ)

(১৬) ২৬২-২৮৪ পদত বাসকসজ্জা আৰু বিবহোংকল্পিতা নায়িকা
বাধাৰ অৱস্থা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। বাসকসজ্জা আৰু বিবহোং-
কল্পিতা নায়িকাৰ লক্ষণ সংস্কৃত কাব্যশাস্ত্ৰত এনে ভাৱে
দিছে :—

বাসকসজ্জা :—

(১) বাসবেশ্মনিষকল্পিততল্লে বা সমাগমবিধিষদধাতি।

নপশ্ৰুতি প্ৰিয়সদমাগমসজ্জা তামিহাকল বাসকসজ্জামিতি ॥

(নাট্যশাস্ত্ৰ)

(২) কুৰতে মণ্ডনং যন্তাঃ সজ্জিতে বাসবেশ্মনি

সাত্ত বাসকসজ্জা শ্ৰাদ্ধিদিতা প্ৰিয়সদমা ॥ (সাহিত্য দৰ্পণ)

বিবহোংকল্পিতা :—আগন্তং কৃতচিত্তোহপি দৈবান্নায়াতি যংপ্ৰিয়ঃ

তদনাগমদ্বঃখাৰ্ত্তা বিবহোংকল্পিতাতুসা

(সাহিত্য দৰ্পণ)

(১৭) ২৮৭-৩২৭ নং পদত খণ্ডিতা নায়িকা বাধাৰ মান আৰু
শঠনায়ক কৃষ্ণৰ মানভৱৰ প্ৰচেষ্টা দেখুৱাইছে।

খণ্ডিতা নায়িকা :—

(১) নিজাক্ষায়মুকুলীকৃততাত্ৰনেত্ৰী নাৰী নথব্ৰণ বিশেষ

বিচিক্ৰিতাদী।

যন্তাঃ কৃতোহপি পতিৰেতিগৃহং প্ৰভাতে সা খণ্ডিতেতি

গদিতাকৰিভিঃ ॥

(২) পাৰ্শ্বমেতি প্ৰিয়ো যন্তা অন্ত সম্ভোগচিহ্নিতঃ।

সা খণ্ডিতেতি কথিতা ধীৰৈৰীক্ষাক্ষায়িতা ॥

শঠ নায়ক :—শঠোহয়মেকত্ৰ বন্ধভাবো সঃ

দৰ্শিতবহিবহাগো বিপ্ৰিয়মন্ত্ৰ গৃঢ়মাচৰতি।

(৬)

(১৮) ৩:৩নং পদত উল্লেখকৰা ক্ৰোধকবাক (শৃঙ্গাৰ বা বতিক্ৰিয়াৰ
প্ৰণালী বিশেষ) সম্পৰ্কে বতিশাক্তত এইদৰে সংজ্ঞা দিছে।

হস্তোপশ্চাৎ সমানীয় গদস্থানে শিবন্তথা

দ্বিয়াঃ পাদৌ হৃদিস্থানে ক্ৰোধবন্ধঃ প্ৰকীৰ্ত্তিতঃ ॥

(১৯) ২৯৪।২৯৫ পদত ভৈৰবী-বাগৰ ধ্যান বৰ্ণনা কৰিছে। ভৈৰবীৰ
ধ্যান এনে :—

“শ্ৰামাস্ত্ৰকেশী প্ৰিয়বাদিনী চ সংলগিতালোহিত চন্দনেন

পীতম্ৰগধ্যাসিত কেশপাশাপ্ৰোক্তা কবীন্দ্রেঃ কীলভৈৰবীয়ং ॥

ভৈৰবী মালদ-বাগৰ বাগিনী ; আনমতে ভৈৰব-বাগৰ বাগিনী ।

STUDENT'S LIBRARY
Hawali Govt. Aided High School
No.....Date.....

1597

মূল্য ছটকা